

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra tělesné výchovy a sportu

Diplomová práce

Historie tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel

Vypracoval: Bc. Martin Novák
Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

České Budějovice, 2019

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

University of South Bohemia in České Budějovice

Faculty of Education

Department of Sports Studies

Graduation thesis

The history of physical education and sport in unions of the Kubiš region of Orel association

Author: Bc. Martin Novák

Supervisor: PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

České Budějovice, 2019

Bibliografická identifikace

Název diplomové práce: Historie tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel

Jméno a příjmení autora: Bc. Martin Novák

Studijní obor: Učitelství tělesné výchovy pro střední školy

Pracoviště: Katedra tělesné výchovy a sportu PF JU

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

Rok obhajoby diplomové práce: 2019

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá zpracováním historie tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel od samotného počátku, kdy byly založeny jednotlivé jednoty, až po současnost, respektive do roku 2019. Z pohledu obsahu je práce zaměřena především na historii orelské tělesné výchovy a sportu v jednotlivých jednotách Kubišovy župy, sekundárně pak na stručný nástin historie Československého Orla, na stručný nástin historie Kubišovy župy a na osobnost Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam). Z pohledu územního hlediska je práce primárně zaměřena na území dnešní Kubišovy župy spolku Orel. Z pohledu časového je tato práce zaměřena na období od roku 1947 do současnosti, v širší souvislosti pak na období od počátků orelského hnutí v Českých zemích, až do současnosti. Do práce je zařazeno množství původních úryvků z dobové periodiky a vzpomínkové literatury. Text je doplněn množstvím dobových obrázků, fotografií a také pohlednicemi.

Klíčová slova: Československo, funkcionáři, Česká republika, veřejná cvičení, ústřední výbor, Svatý Hostýn,

Bibliographical identification

Title of the graduation thesis: The history of physical education and sport in unions of the Kubiš region of Orel association

Author's first name and surname: Bc. Martin Novák

Field of study: Study teaching physical training for secondary school

Department: Department of Sports studies

Supervisor: PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

The year of presentation: 2019

Abstract:

This diploma thesis deals with the history of physical education and sport in the Kubiš's region unions of the Orel association from its very beginning, when the individual unions were founded, up to the present, respectively until 2019. In terms of the content, the thesis is focused mainly on the history of orelic physical education and sport in the individual unions of Kubiš's region, secondarily it provides a brief outline of the history of the Czechoslovak Orel, the history of Kubiš's region and the Jan Kubiš's personality (staff captain in memoriam). From a territorial point of view, the thesis is primarily focused on the territory of contemporary Kubiš's region of the Orel association. From the point of view of time, it is focused on the period of time from 1947 until the present, in the broader context on the period of time lasting from the beginning of the existence of the Orel movement in the Czech lands until present. The thesis includes a number of original excerpts from period contemporary press and commemorative literature. The text is accompanied by a number of period pictures, photographs and postcards.

Keywords: Czechoslovakia, functionaries, Czech Republic, public exercises, central committee, Saint Hostyn

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum.

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji především vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Tomáši Tlustému, Ph.D., za poskytnutí konzultací, odborné vedení a cenné připomínky při tvorbě mé diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomohli shromáždit dostatečné informace a ochotně mi poskytli řadu písemných i fotografických materiálů. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své rodině, která mě podporovala v průběhu celého studia.

OBSAH

1 Úvod	6
2 Metodologie	7
2.1 Cíl, úkoly, předmět práce	7
2.2 Metody práce.....	8
2.3 Rozbor pramenů a literatury.....	8
3 Stručný nástin historie Československého Orla	11
3.1 Nástin historie Orla v Českých zemích do roku 1918	11
3.2 Nástin historie Orla v počátcích nové republiky	19
3.3 Stručná historie Československého Orla ve 20. letech	21
3.4 Nástin historie Československého Orla ve 30. letech	26
3.5 Stručná historie Českomoravského Orla v Protektorátu Čechy a Morava	31
3.6 Nástin historie Československého Orla od roku 1945 do současnosti	37
4 Stručný nástin historie Kubišovy župy	52
4.1 Jan Kubiš (štábní kapitán in memoriam)	52
4.2 Vznik a vývoj Kubišovy župy	55
4.3 Stručný nástin historie tělesné výchovy a sportu Kubišovy župy po roce 1990.....	59
5 Historie orelské tělesné výchovy a sportu v jednotlivých jednotách Kubišovy župy62	
5.1 Orel jednota Brtnice.....	62
5.2 Orel jednota Červená Řečice	64
5.3 Orel jednota Jaroměřice nad Rokytnou	68
5.4 Orel jednota Jihlava	73
5.5 Orel jednota Kamenice u Jihlavy	78
5.6 Orel jednota Kněžice	82
5.7 Orel jednota Luka nad Jihlavou	87
5.8 Orel jednota Měřín	89
5.9 Orel jednota Moravské Budějovice.....	94
5.10 Orel jednota Polná	98
5.11 Orel jednota Telč.....	100
5.12 Orel jednota Třebíč	106
5.13 Orel jednota Třešť	110
5.14 Orel jednota Rokytnice nad Rokytnou	114
6 Závěr.....	118
Prameny a literatura	120
Poznámkový aparát	122

1 Úvod

Jako hlavní téma diplomové práce jsme si zvolili tělovýchovný a zároveň duchovní spolek Československý Orel, který byl u nás založen na počátku 20. století. Téma široce obsáhlé, ale dosud výrazně nezpracované jsme zúžili na zpracování historie tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel od samotného počátku, kdy byly založeny jednotlivé jednoty, až po současnost, respektive do roku 2019.

Kubišova župa vznikla rozdělením původní Západosmoravské orelské župy Václava Kosmáka. Župa byla rozdělena na dvě části: Kosmákovu a Kubišovu župu. Návrh k rozdělení byl schválen dne 31. července 1947 na VIII. řádném valném sjezdu Československého Orla. Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost v Kubišové župě na dlouhých 42 let pozastavena. Dne 29. září 1990 se konala ustavující schůze obnovit a zahájit činnost Kubišovy župy a od 3. října 1990 se datuje znovuobnovení Kubišovy župy.

Přestože Kubišova župa patřila na konci čtyřicátých let 20. století mezi jednu z největších a nejaktivnějších žup, nikde jsme nenašli její celistvě zpracované dílo. Kubišova župa leží převážně na území dnešního Kraje Vysočina a má 10 aktivních jednot a něco málo přes osm stovek členů. Autor této práce pochází přímo z krajského města Jihlava, kde několik let sídlilo ústředí Kubišovy župy. To byl i jeden z hlavních důvodů volby tématu naší diplomové práce. Při zpracování předběžné rešerše dobových materiálů jsme zjistili, že v dobových periodikách je neskutečné velké množství dobových fotografií, obrázků, rozhovorů a pohlednic.

V této diplomové práci je zpočátku stručně nastíněna historie Československého Orla. Dále potom nastíněna historie Kubišovy župy a osobnost Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam). Závěrečná kapitola je celá věnována historii orelské tělesné výchově a sportu v jednotlivých jednotách Kubišovy župy. Práce by měla být pojata jako chronologický průřez našimi orelskými dějinami. Celek by měly tvořit dílčí kapitoly, které by činily dílo přehledným a také vymezovaly a braly ohled na důležité historické milníky, jako jsou např. první a druhá světová válka, nebo rok 1948, kdy se k moci dostali komunisté.

2 Metodologie

2.1 Cíl, úkoly, předmět práce

2.1.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je na základě širokého pramenného poznání zpracovat historii tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel. Jejím podružným cílem je zpracovat důležitou část historie Československého Orla. Dalším podružným cílem je zpracovat historii Kubišovy župy a osobnost Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam).

2.1.2 Úkoly práce

Takto stanovený cíl je dále rozčleněn do těchto dílčích úkolů:

- ✓ Provést detailní obsahovou analýzu všech dostupných souvztažných písemných, fotografických a filmových pramenů, dobových periodik, literatury, vzpomínek pamětníků a internetových zdrojů.
- ✓ Zpracovat stručný nástin historie Československého Orla. Tento nástin doplnit dobovými snímky, obrázky a pohlednicemi.
- ✓ Zpracovat důležitou část historie Kubišovy župy a osobnost Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam). Tuto deskripci doplnit množstvím souvztažných dobových fotografií, archivních snímků a obrázků.
- ✓ Zpracovat historii tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel.
- ✓ Shromáždit co nejvíce dostupného souvztažného obrazového a fotografického materiálu. Z tohoto souboru vybrat nejvhodnější obrázky a fotografie, ty pokud možno digitálně upravit, orámovat, oříznout a seskupit.
- ✓ Shromážděné obrazové a fotografické přílohy začlenit do souvztažného textu, a to s příslušným popiskem a komentářem. Do textu též začlenit formou přímých citací relevantní dobové komentáře v literatuře a periodikách.
- ✓ Z rozsáhlého shromáždění materiálu vyvodit stručné závěry.

2.1.3 Předmět práce

Předmět práce je z hlediska **územního** vymezen primárně na území dnešní Kubišovy župy spolku Orel, v širším kontextu pak na území bývalého Československa.

Z hlediska **časového** je předmět práce zaměřen na období od roku 1947 do současnosti, v širší souvislosti pak na období od počátků orelského hnutí v Českých zemích až do současnosti.

Z hlediska **věcného** je bezprostředně zaměřen na spolek Orel a jeho historii, převážně pak na historii jeho tělesné výchovy a sportu.

2.2 Metody práce

Jedná se o standardní historickou práci z našich nejnovějších dějin tělesné výchovy a sportu. Při jejím řešení byl kladen důraz na maximální pramenné poznání, především na využití a detailní obsahovou analýzu všech dostupných souvztažných písemných a fotografických pramenů, archivních fondů, literatury, kronik, dobových periodik, vzpomínek a internetových zdrojů.

Metody použité pro tuto diplomovou práci byly zvoleny s důrazem na přispění k poznání souvislostí zkoumané doby, především závislosti na získaných a studovaných pramenech. Jedná se tedy o standardní historické metody, zejména přímá metoda, což je vlastně prostý popis skutečnosti popisovaný pomocí jednoho nebo i více pramenů. Tato metoda byla v této práci velmi využita. Na periodické vymezení časového vývoje byla použita progresivní metoda. Progresivní metoda zachycuje události ve sledu, v jakém šly za sebou, tedy popis z minulosti do současnosti. Dále byla v omezené míře použita i metoda nepřímá.

Vlastní faktografický popis mohl být vzhledem ke svému monotematickému charakteru a přesně vymezenému období proveden v jednotlivých částech práce vždy přímou metodou a diachronním způsobem. Až překvapivé množství a kvalita autentických podkladů získaných z dobových periodik umožnila zařazení poměrně velkou četnost přímých citací bez jakýchkoliv autorských zásahů.

Díky poměrně široce vymezenému předmětu práce se celkem logicky, jako jeden z hlavních problémů, objevila značná nerovnoměrnost a nevyváženost výskytu upotřebitelných faktů ve zpracovaných zdrojích. Jako samotný problém se ukázala špatná kvalita obrazových a fotografických podkladů a příloh z dobové periodiky. Pro jejich získání byl využit kvalitní fotoaparát a skener, pro následné popsání byly využity všechny dostupné zdroje.

2.3 Rozbor pramenů a literatury

Z důvodu převažujícímu analytickému charakteru této diplomové práce byla věnována velká pozornost literatuře, periodikům, kronikám a tištěným pramenům.

Předpokládaným a potvrzeným problémem byla nerovnoměrnost a nevyváženost výskytu potřebné tematiky v literatuře, periodikách, pramenech a na internetu.

Pro zpracování faktů o historickém vývoji Československého Orla měla největší význam publikace *Kronika Orelstva 1902–1948*,¹ která nám detailně nastínila celkový historický vývoj orelského hnutí. Velký význam pro zpracování problematiky měla i monografie *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948*.² Informace byly doplněny z tištěného pramenu *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921*.³ Podružným zdrojem faktů k historii Československého Orla se ukázala dobová periodika *Orel (Ústřední list Československého Orelstva)*,⁴ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*,⁵ *Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého)*,⁶ a *Orlík (Vydání pro orelskou mládež)*.⁷ Tyto periodika, jak již vyplývá z názvů, se zabývají veškerou činností Československého Orla a jsou uložena v Moravském zemském archivu v Brně. Právě *Orlík (Vydání pro orelskou mládež)*, byl nejvhodnějším zdrojem informací k deskripci Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam).

Největším zdrojem faktů k historii Kubišovy župy byl *Archiv Kubišovy župy Kněžice*,⁸ kde je uloženo velké množství dobových informací o činnosti Kubišovy župy, ale také o činnosti jednotlivých jednot dnešní Kubišovy župy. Důležitým zdrojem informací pro zpracování problematiky se ukázaly osobní archivy členů jednotlivých jednot, a to: *Osobní archiv Františka Kunsta, Jitky Kalčíkové, Josefa Matějčka a Ludmily Chlubnové*. Velkým zdrojem faktů o činnosti jednotlivých jednot Kubišovy župy nám byla naše účast na župním setkání konané 30. listopadu 2018, kde jsme měli tu možnost pohovořit z jednotlivými členy předsednictva Kubišovy župy.

Dalším důležitým zdrojem informací byl *Státní okresní archiv v Jihlavě, v Moravských Budějovicích, v Pelhřimově a Třebíči*, v nichž jsou uloženy povolení

¹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*.

² Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze).

³ *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921*. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy.

⁴ *Orel (Ústřední list Československého Orelstva)*.

⁵ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*.

⁶ *Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého)*.

⁷ *Orlík (Vydání pro orelskou mládež)*.

⁸ *Archiv Kubišovy župy Kněžice*.

k uspořádání veřejných cvičení a povolení hraní divadelních her zasílané příslušnému Okresnímu úřadu. Jednotlivé kapitoly a části této práce byly doplněny informacemi, které jsme získali z internetového zdroje, a to ze stránky Křesťanské sportovní organizace: <http://www.orel.cz>. Jednalo se převážně o informace z období od vzkříšení Orla v roce 1990, až do současnosti.

3 Stručný nástin historie Československého Orla

3.1 Nástin historie Orla v Českých zemích do roku 1918

Kořeny českého orelstva sahají až do devadesátých let 19. století. V té době procházelo sokolské hnutí krizí zapříčiněnou socializací členstva, které v té době přecházelo do dělnických tělocvičných jednot. Katolická církev nepovažovala v té době tělocvik za svoji důležitou složku. Velkou změnu v rozvoji katolického tělovýchovného hnutí způsobila změna postoje katolického kléru a následné vydání encykliky *Rerum Novarum* (O věcech nových) papeže Lva XIII. 15 května 1891, podle které byly do politiky církve zařazeny programy vzdělávání v oblasti tělovýchovy, péče o zdraví a zapojení do veřejného společenského života.⁹

Začaly vznikat dělnické tělocvičné jednoty a současně sněmy se formulovaly tělocvičené odbory při katolických vzdělávacích a odborných spolcích. Sokolové se stavěli k otázkám víry spíše nevšímavě, proto došlo zároveň k jisté diferenciaci sokolské členské základny. Zakládání katolických odborů nebylo jen čistě domácí záležitostí, ale i záležitostí dalších evropských zemích. Odbory se zakládaly v Belgii, Německu, Francii či v samostatném centrálním Rakousku.¹⁰

První odbory se objevily v místech s výraznější převahou katolicky smýšlejících lidí. Začaly tak vznikat tělocvičné odbory na Moravě, v Čechách na Královéhradecku a v jižních Čechách.¹¹

Morava se stala jádrem vznikajícího orelského hnutí. Dne 5. července roku 1902 byl neformálně ustanoven na schůzi členů první křesťansko-sociální tělocvičný odbor při Katolické jednotě sv. Josefa v Líšni u Brna. Za iniciátora se všeobecně považuje P. Metod Hošek, líšeňský farář.¹² Zlínský odbor je v pořadí křesťansko-sociálních tělocvičných odborů druhým nejstarším. Vzniknul při Katolické jednotě Cyrilo-Methodějské zásluhou faráře P. Ignáta Nepustila v roce 1902, který ho vedl jako předseda. Cvičení zlínského odboru probíhalo třikrát týdně v sále hostince Františka

⁹ Vejskal, O. E. (2002). *Drobná plastika tělocvičných organizací (Díl třetí: Odznaky a medaile: Orel, DTJ, FPT, Makkabi, Německé spolky, Spartakiády ČSTV)*. Praha: Česka společnost přátel drobné plastiky, s. 8.

¹⁰ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 8.

¹¹ Počátky Orla-Morava. (b.r.). Získáno 6. prosinec 2018, z http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

¹² Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s.15.

Směšného. Dne 13. července 1903 pořádal tělocvičný odbor svoje první veřejné cvičení, při kterém se představili cvičenci v krojích s pásem a lemováním v modré barvě.¹³ V říjnu 1903 byl na popud tiskaře a sportovce Josefa Stříže ustaven tělocvičný odbor při Spolku katolických tovaryšů v Brně. Odbor cvičil v sále spolkového domu ve Staré ulici, náčelníkem odboru byl zvolen Stříž a cvičících bylo dvanáct, později třicet šest. Veřejnosti se představili v létě roku 1904. Když se doslechli o líšeňském odboru, navázali s ním spoluprací.¹⁴

Pro další vývoj měl důležitý význam IV. sjezd křesťansko-sociální strany na Velehradě v srpnu 1904, na kterém se přijaly směrnice k zakládání tělovýchovných odborů při katolických organizacích.¹⁵ Církevní a věřící orgány byli vyzváni, aby zakládání těchto odborů podporovali.¹⁶ Na základě tohoto usnesení a na výzvu Jana Šrámka byl sestaven v Brně roku 1905 přípravný výbor pro zřizování tělocvičných odborů, v němž zasedali kromě Jana Šrámka také Václav Sedláček, Filip Žďárský, B. Dražil, Josef Stříž, K. Kron, František Svoboda (Líšeň – starost o kroje cvičenců) a Josef Hamrle (Líšeň – náčelník).

¹³ *Orel (Ústřední list Československého Orelstva)*, VI., 1921, č. 3–4 s. 50–52.

¹⁴ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s.15.

¹⁵ Schůtová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně-výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum, s. 35.

¹⁶ *Československý Orel (program, dějiny, statistika)*. (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 15–16.

Obrázek 1. Jan Šrámek. Fotografie převzata z knihy *Československý Orel (program, dějiny, statistika)*. (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého, s. 17.

Jak usnesení sjezdu, tak i výzva Jana Šrámka způsobily další vlnu zakládání křesťansko-sociálních tělocvičných odborů. Členové prvních dvou (líšeňského a zlínského) společně poprvé vystoupili při veřejném cvičení v září roku 1905 v Líšni u Brna a cvičilo 64 lidí. Po druhé vystoupili 12. srpna roku 1906 také v Líšni u Brna a zúčastnilo se ho 124 cvičenců. Již tehdy použili cvičenci u triček modrobílého pásu a modrého lemování.¹⁷ Dne 28. října 1905 vznikl tělocvičný odbor při Katolické jednotě ve Vyškově. V roce 1907 se zde konalo první veřejné cvičení za účasti odborů z Líšně, Zlína a Kroměříže. V Kroměříži byl ustanovený tělocvičný odbor při Spolku katolických tovaryšů začátkem roku 1907 a hned od počátku čítal padesát členů. Dne 23. června 1907 už cvičil veřejně v Kroměříži se svým nářadovým cvičením. Při této příležitosti se konala společná porada dosavadních tělocvičných odborů za účelem sjednání stanov, krojů, cvičebních řádů a oficiálního pojmenování. Porada přinesla návrh, aby se Křesťansko-sociální tělocvičné odbory nazývaly Orel,¹⁸ podle vzoru slovinské

¹⁷ *Orelský katechismus*. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně, s. 8.

¹⁸ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 17–20.

organizace, založené 12. listopadu 1906 vůdcem katolických Slovinců, Dr. Janem Evangelistou Krekem.

Na V. křesťansko-sociálním sjezdu v září 1908 v Brně Štěpán Klapil doporučoval zakládání nových odborů při skupinách křesťansko-sociálního dělnictva a byla zde schválena myšlenka stejnokroje. Štěpán Klapil zde také prohlásil uspořádání I. Zemského sletu Orla ve Vyškově roku 1909. Do konce roku 1908 se ještě stihly založit nové tělocvičné odbory v Bystřici pod Hostýnem, 18. dubna pak vznikl tělocvičný odbor Všeodborového sdružení dělnictva v Olomouci a následně 12. července tělocvičný odbor v Třebíči.¹⁹ V této době bylo aktivních jen dvanáct tělocvičných odborů při katolických organizacích a čítaly pouze 828 členů.²⁰ Nejdůležitější událostí této etapy byl sjezd tělocvičných odborů v Kroměříži 5. července 1908. Součástí sjezdu bylo i veřejné cvičení, při kterém vystoupilo 417 cvičenců v krojích, které navrhl Š. Klapil. Vystoupili zde cvičenci z Kroměříže, Vyškova, Třebíče, Líšně, Morkovic a Drnovic. Štěpán Klapil seznámil účastníky sjezdu s výsledky jednání s Orlem Slovinským, Sokolem Polským, Katolickým Sokolem americkým – organizacemi, které již v této době existovaly.²¹ Vystoupení v Kroměříži ukončilo období neorganizovanosti a bezejmennosti křesťansko-sociálního tělocvičného hnutí, které se neustále vyvíjelo a sílilo.²²

V Čechách byl založen první tělocvičný odbor vůdcem Josefem Polákem, který je zakladatelem dělnického spolku Všeodborového Sdružení křesť. dělnictva. Právě on se tak stal základem i pro nově zrozující orelský spolek a jehož jméno převzal od bratři Moravanů. První odbor založil na zkoušku v Hradci Králové roku 1906 a vybavil jej potřebným nářadím. Hned od začátku nově vzniklý hradecký odbor prožíval těžké chvíle, protože bylo těžké se prosadit mezi starými a silnými fungujícími spolky. Ke správnému chodu tohoto odboru je také potřeba finanční prostředků a sil, kterých

¹⁹ Počátky Orla-Morava. (b.r.). Získáno 6. prosinec 2018, z http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

²⁰ *Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého)*, I., 1913, č. 2, s. 6–7.

²¹ Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově, s. 8.

²² *Orel (Ústřední list Československého Orelstva)*, X., 1925, č. 20, s. 247.

v tomto případě bylo málo. Pomocí pro začátek mu byl časopis Práce, jehož byl J. Polák zakladatelem a redaktorem.²³

Jelikož všeodborové sdružení mělo své zástupce i na severu, středu i jihu Čech, pronikl orelský život až tam. Ve dnech 11.-18. září roku 1909 uspořádal Pavlík-Sychra schůzi a tělocvičný kurz do Prahy, kde utvořil podle sokolského kroje pro své jednoty zvláštní kroj z tmavošedé látky s červenou košilí. Nechal si vytisknout i pohlednice. V jeho snahách ho podporoval českobudějovický komitét diecéšní. Na všeobecném katolickém sjezdu, konaném od 31. srpna do 2. září 1909 v Hradci Králové se mělo dohodnout, zda bude v Čechách Orel nebo Sokol. Pavlík byl zástupcem křesť. sociálního Sokola a zástupcem Orla byl Polák, který si přivedl i zástupce odborů Orla. Porada byla velice živá a vyjímáme zprávu z tisku veřejného, který napsal o sjezdu: „...Bylo mnoho těch, kteří si přáli, aby tělocvičné spolky v Čechách měly společný název, a to Orel. Ale někteří, zvláště Pavlík-Sychra, žádal, aby název Sokol Pro Čechy potrval a nebyl podceňován. Po dlouhém boji a debatě přijat návrh pana Fr. Šupky, aby se dala celá záležitost k rozhodnutí výkonným výborům na Moravě a v Čechách, a to o společném jménu a krojích...“ Vzápětí po sjezdu v den sv. Václava, tedy 28. září 1909 vznikla v Černilově první jednotka orelská v Čechách pod jménem Orel Brynych s vlastními stanovami.²⁴

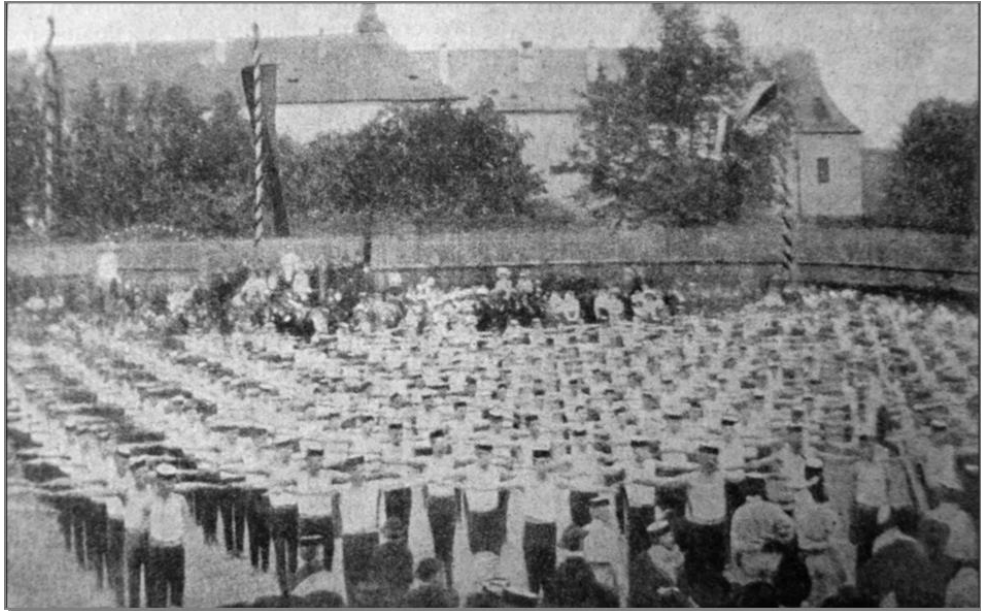
Uspořádání I. Zemského orelského sletu, bylo považováno za nejdůležitější veřejnou akci v době nově založeného Orelstva. Slet se konal 5. září roku 1909 ve Vyškově. Sletu se zúčastnilo přes 500 členů ve stejnokroji a poprvé se na něm objevily i Orlice, které přijely z olomouckého odboru a bylo jich 30. Vystupuje 417 borců, 90 žáků a 15 družstev na nářadí. Na sletu mělo zastoupení 36 odborů z Moravy, Slezska a z Vídně.²⁵ Sletové přípravy však neunikly pozornosti vyškovského Sokola a ten měl v úmyslu slet Orla zmařit. Sokolská župa Chelčického se proto rozhodla uspořádat v týž den tzv. protislet pod patronací města Vyškov. Odeslala všem sokolským župám na Moravě výzvu, aby hromadnou návštěvou sokolové odrazili klerikální útok. I přestože pořadatelé Orla a Sokola zaručili klidný průběh sletů, státní správa vyslala do Vyškova

²³ Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy, s. 6–7.

²⁴ Tamtéž, s. 7–9.

²⁵ Hynek, D. (1923). Dějiny Orelstva, s. 4–5.

šedesát četníků, aby dohlíželi pořádek. Dopolední cvičení, průvod a bohoslužba proběhly v pořádku. V odpoledních hodinách pak došlo ke krvavým konfliktům na náměstí a na nádraží, kde muselo zasahovat četnictvo. Důsledkem byl jen velký rozmach Orla. V roce 1909 bylo na Moravě založeno 34 nových odborů.²⁶

Obrázek 2. Prostná mužů ve Vyškově dne 5. září 1909. Fotografie převzata z periodika *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XIX., 1934, č. 16–17, s. 189.

Orlové na Moravě už měli za sebou první slet, v Čechách teprve tvořili přípravu pro vznik okrsků, a to v Hradci Králové, Nové Pace a Litomyšli. Techničtí pracovníci vypracovali vlastní tělocvičná cvičení a čeští Orlové se mohli začít připravovat na své slety. Roku 1910 se v Hradci Králové utvořilo ústředí mládeže. Začaly se zakládat župy, pro které Josef Polák vypracoval župní řád. Pro začátek jich bylo pět a tím byl utvořen základ žup. Byly to: Středočeská župa se sídlem v Praze, Jihočeská župa se sídlem v Českých Budějovicích, Východočeská župa se sídlem v Hradci Králové, Západočeská župa se sídlem v Plzni a Severočeská župa se sídlem v Mladé Boleslavi.

Župy konaly tělocvičné kurzy, schůze a konference a řady Orlů se rozrůstaly. V neděli 2. října 1910 byla svolaná schůze veškerých odborů Orla i jednoty křesť. sociálního Sokola, zástupce diecézního komitétu v Hradci Králové a výkonného výboru strany křesť. soc. z Prahy. Jednalo se o sjednocení všech odborů s Moravou pod jedním jménem a společným krojem, zrušení jednot křesť. soc. Sokola, zřízení říšské tělocvičné

²⁶ Zemské slety v době předválečné. (b.r.). Získáno 17. prosinec 2018, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

odborové rady a odsouhlasení župního řádu. Podali společný námět k založení Zemského svazu Orla pro království České s úplnou jednotou a ostatními korporacemi katol. spolku.

Po bouřlivé debatě došli k závěru, že se všechny odbory přejmenují na Orla a přijmou společný kroj s Moravou s přídavkem čamar a spolkový odznak. Dohodli se i na tom, že Východočeská župa povede správu všech odborů jako Zemský svaz. Starostou župy byl zvolený br. Josef Polák. V srpnu roku 1910 se zúčastnily Čechy poprvé sletu v Kroměříži.²⁷

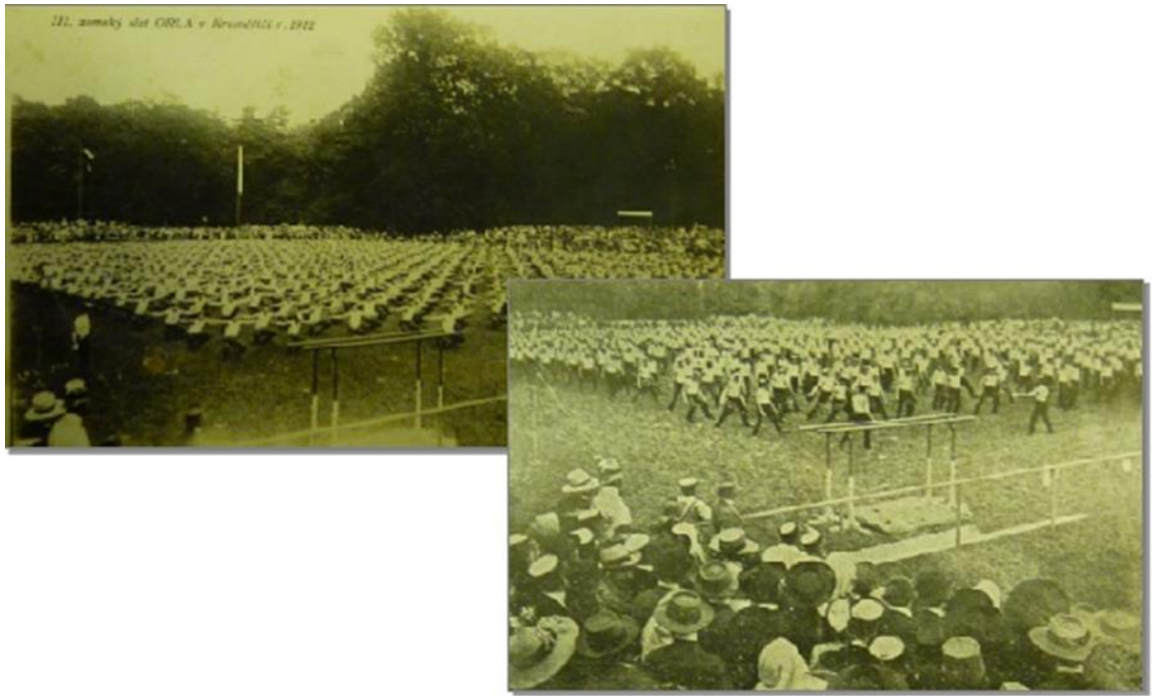
Dne 14. a 15. srpna roku 1910 se konal v Kroměříži II. Zemský slet Orla. Kromě zástupců z Moravy, Slezska a Vídně byli přítomni i zástupci Orla z Hradce Králové, vedeni br. Josefem Polákem. Nadšení po úspěšném orelském sletu bylo veliké. V roce 1910 vzniklo na Moravě nových 38 odborů. Počet členů stoupl k sedmi tisícům. Po sletu v Kroměříži, kterého se zúčastnilo 1.192 cvičenců,²⁸ nastalo vyjasnění vztahů mezi Orlem a Sokolem. Česká obec sokolská vydala prohlášení všem svým jednotám proti vystoupení Orla a zároveň nabádá své členy, aby se vůči bratrským orlům chovali vždy slušně.²⁹

28. července 1912 byl uspořádán první župní slet českého Orla v Hradci Králové. Přijela výprava Orlů z Moravy v počtu čtyřiceti členů v čele s br. P. Janem Šrámkem. Slet velmi překvapil a přispěl k rozvoji Orla v Čechách. Pozornost všech moravských odborů směřovala na III. Zemský slet Orla v Kroměříži, který se konal 11. srpna 1912. Slavnostního průvodu při zahájení sletu se zúčastnila i delegace Slovinského Orla. Cvičilo celkem 2.631 orlů a orlic. Na slet byli vypraveno 10 zvláštních vlaků z celé Moravy a bylo přítomno 25.000 osob. Byla to největší katolická slavnost z předválečné doby.

²⁷ *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921.* (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy, s. 9–10.

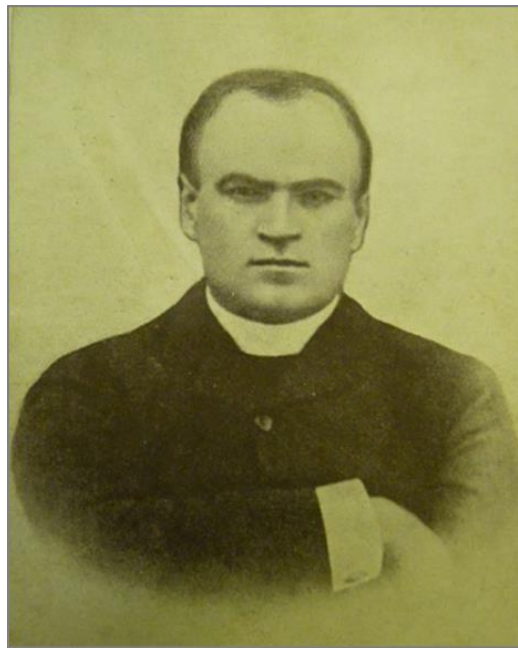
²⁸ Zemské slety v době předválečné. (b.r.). Získáno 17. prosinec 2018, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

²⁹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 32.

Obrázek 3. Pohlednice s motivy III. zemského sletu Orla v Kroměříži. Pohlednice převzaty z Archivu Orla.

Ke konci roku 1912 byla ve Vyškově otevřena nová orlovna. V tu dobu Orel čítal 193 odborů a 7.640 členů. V orelských odborech byla zvýšená pozornost na duchovní a kulturně výchovnou činnost. Pořádaly se vlastivědné výlety, přednášky, tělocvičné akademie, recitační a pěvecké soutěže. 3. února 1913 zemřel v nemocnici v Brně Štěpán Klapil, člen Říšské rady Orla a jeden ze zakladatelů Orla, ve věku 35 let. Je pochován ve Vyškově.

Obrázek 4. Štěpán Klapil. Pohlednice převzata z Archivu Orla.

Zájezdem do Lublaně bylo stvrzeno bratrství mezi Orlem slovinským a českým. Slet Slovinského Orla se uskutečnil 23. a 24. srpna 1913. Moravské Orelstvo vypravilo speciální vlak s 354 účastníky.³⁰ Statistika s počty členů k poslednímu dni roku 1913 ukázala, že Orel má 250 Odborů s 12 079 členy. Pro porovnání, Dělnické tělocvičené jednoty měly téměř 600 Jednot s 35 000 členy, Sokol měl 1 256 jednot a 119 183 členů.

V roce 1914 říšská rada rozhodla o orelském pozdravu „Zdař Bůh“. Koncem roku 1914 bylo ve Slezsku a na Moravě 249 Odborů s 12 068 členy. Práce na připravovaný slet, který se měl uskutečnit v roce 1915, se už nerozběhly. Po atentátu v Sarajevu 28. června 1914 na následníka trůnu v Rakousku-Uhersku Františka Ferdinanda a jeho manželku vypukla 1. světová válka, která zapříčinila téměř zánik orelského hnutí v Čechách i na Moravě. Hlavní část členstva narukovala na frontu a odbory postupně zanikají. V roce 1917 zbylo na Moravě pouze 19 odborů s 884 členy a v tu dobu již bylo jasné, že Rakousko s Německem nemohou válku vyhrát.³¹

3.2 Nástin historie Orla v počátcích nové republiky

28. října 1917 se uskutečnila III. říšská konference Orla v Brně, na které se představenstvo jednomyslně usneslo vzkřísit Orla. Dalším rozhodnutím bylo znovu vydávat časopis Orel. Rok 1918 byl tak ve znamení intenzivní práce. Důležitým dnem tohoto roku byl 28. říjen 1918, kdy vznikla Československá republika. Po vzniku Československé republiky a po válce oslabené Orelstvo muselo vypracovat nové stanovy. Ty schválily představenstvo na IV. zemské konferenci 5. ledna 1919 v Brně. Orel přijal název Orel Československý a pokračoval ve vydávání časopisu Orel. Nově vydával Květy Mládí pro žáky a dorost a pro věci technické sborník.

Důrazně vystupoval na veřejnosti a orelská myšlenka pronikla na Slovensko. Koncem roku 1919 je aktivních 350 Jednot s 40 000 členy. Podle dobových materiálů se Orlové ukázali i jako ochotní obránci své vlasti. V červnu roku 1919 vpadli na Slovensko při válce o Slovensko maďarští vojáci a už 18. června odjela na výzvu Ústřední rady první četa a 3. července druhá četa Orů z řad dobrovolníků na pomoc Slovensku. 300 Orů dobrovolníků si zde nezištně vykonávalo vojenskou službu. V následujícím roce je

³⁰ Zemské slety v době předválečné. (b.r.). Získáno 17. prosinec 2018, z http://www.orel.cz/?ukaz=predvalecne_slety.

³¹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 39-45.

povolalo Ústředí znovu k ochraně vlasti, a to při pokusu komunistů o státní převrat ve dnech 12.-19. prosince 1920. V Brně drželo pohotovost ve zbrani 334 Orlů a v různých městech Moravy 1500 Orlů.

25. ledna 1920 se v Brně uskutečnil orelský sjezd. Sjezdu se kromě Orelstva z celé republiky zúčastnili i zástupci Katolického Sokola z Ameriky a jugoslávského Orla. Od 29. července do 5. srpna 1920 Orlové organizovali velkou výpravu za hranice republiky. Vydali se do slovinského Mariboru. Dále navštívili Štrasburk, kde se Orlové setkali s podobně smýšlejícími lidmi z katolických tělovýchovných organizací z Anglie, Francie, Belgie a Švýcarska. Na oplátku tyto národy navštívili Orly na brněnském sletu v roce 1922.³²

V roce 1920 český Orel řešil stěhování sídla Zemského svazu z Hradce králové do Prahy. Nakonec došlo ke spojení všech Orlů do Československého Orla.³³ Ke zřízení žup v celé organizaci Československého Orla došlo v roce 1920–1921. Celé území, na kterém Orlové působili se skládalo z 27 žup. V Čechách byly čtyři: Brynychova, Bedřicha Pospíšila, Jirsíkova a Kozinova župa. Na Moravě a ve Slezsku bylo třináct žup: Bauerova, Klapilova, Kosmákova, Krekova, Křížkovského, Velehradská, Sušilova, Brněnská, Sv. Metoděje, Severomoravská, Šilingrova, Šrámkova a Urbanova župa. Na Slovensku dne 6. listopadu 1920 bylo pojmenováno osm žup: J. Hollého, Moyzesova, Cyrilomethodějská, A. Kmeťova, Hurbana Vajanského, Bernolákova, Radlinského a A. Hlinkova župa. V Rakousku byla jedna župa Rakouská a měla 4 jednoty.

Okresů v roce 1921 bylo sto čtrnáct a jednot bylo 1 173. Zemská Rada pro Čechy sídlila v Praze, pro Moravu a Slezsko byla v Brně, pro Rakousko ve Vídni a pro Slovensko v Ružomberoku. Všech členů orel čítal 162 000, z toho 28 000 v Čechách.³⁴

V červnu 1921 se konal I. valný sjezd Československého Orla, na kterém se rozhodlo, aby Československý Orel vstoupil do Svazu slovanského Orelstva a do Mezinárodní katolické unie tělovýchovy v Paříži. Na sjezdu se projednal stav přípravy

³² Hynek, D. (1923). *Dějiny Orelstva*, s. 1–9.

³³ *Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921*. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy, s. 29–31.

³⁴ Hynek, D. (1923). *Dějiny Orelstva*, s. 9–17.

konání Sletu Orelstva v Brně roku 1922. Finální souhlas s jeho uspořádáním byl dán až na jednání ústřední rady Čs. Orla 25. července 1921.³⁵

3.3 Stručná historie Československého Orla ve 20. letech

Sletové orelské slavnosti byly zahájeny v neděli 16. července 1922 slavnostním sjezdem v Brně. Starosta Čs. Orla, ministr zdravotnictví ČSR, prof. mons. Jan Šrámek, zahájil sjezd: „...Dnes začínáme velký sletový měsíc, který zůstane navždy památným v dějinách Orelstva, ale také v dějinách celého křesť. hnutí v našem národě...“ Ve svém poděkování pronesl Šrámek památnou větu: „...Orelstvo chce vždy pracovat k vítězství, a když nebude vítězit, bude vždy pracovat, aby zvítězilo...“ Slavnostního průvodu se účastnilo 42 000 lidí a špalíry podél trasy pochodu odhadnuty na 150.000 lidí. Při mši svaté na stadionu byl posvěcen ústřední prapor. Na hlavní sletové dny dorazili jako hosté i zahraniční zástupci 12 národů.³⁶

Obrázek 5. Pohlednice s motivy sletu Čsl. Orla v Brně 1922. Pohlednice převzaty z Archivu Orla.

Po skončení sletu rozvezlo 50 speciálních vlaků účastníky do jednot a žup. Poslední vlak byl vypraven s Belgickou delegací. Brno utichlo a život se vrátil do svých kolejí. Brněnský slet Československého Orla 1922 zaznamenal velký úspěch pro

³⁵ Znovuobnovení Orla po 1. světové válce. (b.r.). Získáno 19. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=znovuobnoveni_po_prvni_svetove_valce.

³⁶ Orelský slet v Brně v roce 1922. (b.r.). Získáno 20. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=slet_brno_1922.

organizaci doma i v zahraničí. Po sletu přišel velký rozmach tělovýchovné i kulturní činnosti: pořádány župní slety, akademie, veřejná cvičení, budovány hřiště a stadiony, stavěny nové orlovny, Lidové a Katolické domy. Díky brněnskému sletu se Československý Orel dostal do povědomí české veřejnosti. Dokázal, že je součástí naší společnosti a že se s ním musí jednat jako s rovnocenným partnerem v čsl. tělovýchově.³⁷

Statistika příslušníků Československého Orla podle zemí ke konci roku 1922: Čechy 27 989, Morava a Slezsko 67 616, Slovensko 25 628, Vídeň 918, Podkarpatská Rus 28. Celkem tedy 122 182 příslušníků a 1 110 jednot.

Příprava brněnského sletu ukázala, že při velkém nárůstu počtu členů a jednot byla celková organizace sletu velkým problémem, proto byly na III. zemské konferenci některé župy na vlastní žádost rozděleny. 1. května 1923 se v Brně uskutečnil II. řádný sjezd Čsl. Orla. Jednotliví funkcionáři kladně hodnotili výsledky sletu v Brně 1922 po stránce osvětové a tělovýchovné. Při volbách byl zvolen starostou mons. Jan Šrámek. V roce 1923 vychází první čísla časopisu Orelská osvěta a Tělesná výchova. Dne 29. listopadu 1923 zemřel orelský básník, spisovatel a pěvec P. Karel Dostál Lutínov, jemuž Orelstvo vděčí za básnickou sbírku Orlí fanfáry.³⁸

Ze zprávy zemského vzdělavatele roku 1924 vyplynulo, že osvětová činnost v jednotlivých jednotách na Moravě je na dobré úrovni. Jedná se především o svatá přijímání, přednášky, poutě anebo divadelní činnost. V neděli 25. května se v Praze konala V. česká konference. K tomuto dni Čechy hlásí 306 jednot a 14 odborů. Olomoucká Jednota 11. srpna slavnostně otevřela nový stadion v sousedství s bazénem na břehu Moravy a v zimě tak může sloužit i jako kluziště. Na novém stadionu se 7. – 8. září konaly zemské závody. V Praze se pak zemské atletické závody konaly 14. září. Na konci roku 1924 nebyl zaznamenán výrazný nárůst členů Orelstva.

Rok 1925 se nenesl ve znamení slavností a sletů, ale ve znamení tělovýchovné a osvětové práce. Dbal se důraz na společná svatá přijímání a společné návštěvy kostela. V srpnu se uskutečnilo duchovní cvičení kněží na Velehradě. Ve většině Jednot

³⁷ Orelský slet v Brně v roce 1922. (b.r.). Získáno 20. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=slet_brno_1922.

³⁸ Mezi dvěma slety – 1922 Brno – 1929 Praha. (b.r.). Získáno 20. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=mezi_slety.

se cvičitelé účastnili cvičitelských kurzů. Příčinou bylo nařízení Zemského školního moravskoslezského výboru, který přikázal, že všichni vedoucí tělocvičných spolků žáků se musí prokazovat potvrzením o absolvování kurzů.

V roce 1925 měl Československý Orel 233 Orloven a spolkových domů a 72 stadionů a hřišť. Téhož roku byla založena cizojazyčná orelská jednota. 16. září vznikla v Polsku Karvinská jednota a její převážnou část členů tvořili horníci.³⁹

Čeští Orli mohli uspořádat 23. května 1926 po delší době veřejné cvičení ve Vídni, kterého se účastnilo 126 hostů z ČSR. V průvodu šlo 584 osob v orelských krojích a na stadionu přihlíželo veřejnému cvičení 3 000 diváků. V roce 1927 se ve všech župách uskutečnily cvičitelské kurzy, velká účast byla i na státních kurzech, pořádaných ministerstvem tělesné výchovy a zdravotnictví: v Čechách 65, na Moravě a Slezsku 151, na Slovensku 4, celkem 220 účastníků. Byly to odborné kurzy plavání, atletiky, her a tělovýchovy žactva. Výchova nových cvičitelů přinesla zvýšenou aktivitu do jednot a žup. Výsledkem bylo pořádání veřejných cvičení okrsků, jednot a župních sletů.

Rok 1928 se nesl v oslavách 10. výročí vyhlášení svobodného státu Československé republiky a před sletových příprav pro Svatováclavské Dny Orelstva (SDO) v Praze 1929. Byly to přípravy v oblasti tělovýchovných slavností II. sletu Čs. Orla v Praze a přípravy duchovní (uplyne 1 000 roků od smrti sv. Václava). Každým rokem bylo slavnostně otevřeno 10-20 nových orloven a spolkových domů. V oslavujícím roce 1928 byla dokončena výstavba rekordního počtu 43 spolkových domů, což byl největší počet za posledních 10 let.⁴⁰ Orel si založil své nakladatelství a tímto krokem sjednotil orelský tisk. I v Bratislavě se konal 4. a 5. srpna 1928 I. zemský slet Československého Orla, který byl spojen s jubilejním holdem Československé republice. V roce 1928 zavítal na Moravu prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, který zde strávil 3 týdny. Navštívil řadu měst, kde ho vítali Orlové v krojích. Koncem roku podle statistik má Orel 103 301 členů.⁴¹

Přišel rok 1929 a s tím i Svatováclavské slavnosti v Praze. Byla to pro ně jedna z největších orelských událostí v jejich historii, na kterou po několik generací často

³⁹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 153–187.

⁴⁰ Mezi dvěma slety – 1922 Brno – 1929 Praha. (b.r.). Získáno 20. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=mezi_slety.

⁴¹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 198–224.

vzpomínali. 19. března 1929 prezident republiky přijal deputaci Československého Orla, která ho pozvala na slavnostní událost. Prezidentovo rozhodnutí se účastnit sletu, přineslo v dobovém tisku velkou míru kritiky. Samotný Masaryk se ke sporu vyjádřil takto: „...*Nebudu se zabývatí spory historickými, co je skutečností a co legendou. Posuzuji věc z hlediska státního. Svatý Václav je mi osobností sympatickou. Podporoval křesťanství a církev, a to v jeho době bylo dílo záslužné, dílo kulturní a pokrokové. Jako politika si ho nesmírně vážím pro jeho obezřetnost. Vždyť i Hus a husité sami sv. Václava ctili...*“⁴²

Do Prahy přijeli večer 1. července první zahraniční hosté. Zvláštními vlaky přijeli Belgičané, Francouzi, Chorvaté a Němci. Dále pak 120 Čechů z Volyně, ale i také anglická výprava. Vlaky ze Slovinska přijely 2. července brzy ráno a vlaky se stovky Poláky přijely večer. 4. července v 1. den hlavních slavností byly zahájeny závody členstva. Na strahovském stadionu SK Slávie se soutěžilo v mezinárodním atletickém pětiboji a lehkooatletickým závodě jednotlivců. 5. – 7. července 1929 pochodovalo Prahou v průvodu 15 000 žáků a dorostenců. V průvodu šlo v národním a orelském kroji 30 000 členů. Hlavních dnů Svatováclavských orelských slavností se účastnili diplomaté, ministři a hlavní host prezident republiky Masaryk. Na stadionu cvičilo 8 200 mužů a žen, které v hledišti sledovalo na 60 000 diváků.⁴³

⁴² Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 226.

⁴³ Svatováclavské dny orelstva – 1929 Praha. (b.r.). Získáno 21. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=svatovaclavske_dny_orelstva.

Obrázek 6. Pohlednice s motivy Svatováclavských dní Orelstva v Praze 1929. Pohlednice převzaty z Archivu Orla.

Posledním vystupujícím číslem odpoledne 5. července bylo speciální vystoupení orelských českých žup s názvem „Rozmach Orla“. Tělocvičnými sestavami bylo znázorněno počátek Orla, jeho rozmach před 1. světovou válkou, úpadek během války, poválečná obnova a rozmach po válce. Sestava byla zakončena průvodem praporů do středu stadionu za ohlasu svatováclavského chorálu.

Pan prezident T. G. Masaryk sečkal ve své lóži až do konce programu. Po skončení programu odcházel za doprovodu Dr. Šrámka a předsedy poslanecké sněmovny Jana Malypetra.⁴⁴

Obrázek 7. Prezident T. G. Masaryk po skončení závěrečného vystoupení Orelstva v Praze 1929. Fotografie převzata z Archivu Orla.

V pondělí 8. července se prezident Masaryk rozloučil s hosty v bývalé královské zahradě pražského hradu. O slavnostech byl natočen celovečerní film. Na podzim se promítal v Praze a Brně. Jedna kopie filmu putovala za oceán do Ameriky, jedna do Jugoslávie. Kronikář Hanuš směřoval poznámky i k ekonomice sletu. Obrat sletu činil 25 milionu korun a na jeho spolufinancování se podíleli i členové, kteří poslali více než 800 000 korun. Od ministerstva Orel nedostal žádnou subvenci. Nejvyšší položkou byl pronájem strahovského stadionu, a to asi půl druhého milionu korun.⁴⁵

3.4 Nástin historie Československého Orla ve 30. letech

Nečekaný byl zánik Orla a Katolického Sokola v Jugoslávii, a to hned krátce po skončení Svatováclavských dní. Se slovinskými a jugoslávskými orly jsme byli spjati od samotného založení. Podle nich jsme převzali i naše jméno Orel. Král Jugoslávie

⁴⁴ Svatováclavské dny orelstva – 1929 Praha. (b.r.). Získáno 21. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=svatovaclavske_dny_orelstva.

⁴⁵ Svatováclavské dny orelstva – 1929 Praha. (b.r.). Získáno 21. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=svatovaclavske_dny_orelstva.

Alexander I. vydal 5. prosince 1929 zákon, kterým zřídil nový spolek „Sokol království Jugoslávie“. Podle tohoto zákona dosavadní tělovýchovné organizace Jugoslávský Katol. Sokol a Slovinský Orel ruší. Na svou obnovu čekaly tyto spolky dlouhých 8 let.⁴⁶

Od počátku 30. let se projevila zvýšená činnost v oblasti kulturně výchovné a duchovní. 15. července 1930 se konal v Hradci Králové kurz župních vzdělavatelů, na kterém bylo přijato důležité usnesení, aby povinné osvětové zkoušky byly zavedeny i pro všechny účastníky ústřední orelské školy a všechny účastníky župních cvičitelských škol. Bylo to zásadní a důležité rozhodnutí, aby vedoucí žactva a dorostu byli školeni do té míry, aby při cvičení mohli pomoci po stránce osvětové, náboženské. V srpnu 1930 se uskutečnila první ústřední orelská pouť na Sv. Hostýně. V sobotu večer se šel světelný průvod k pomníku 5 000 padlých orlů. V neděli dopoledne po bohoslužbě vystoupily pěvecké sbory z Bystřice, horního Újezdu a Holešova.⁴⁷

Rok 1931 byl z pohledu velkých akcí spíše rokem klidným. V jednotách se zaváděla pořadová cvičení podle vojenského vzoru. Orel organizoval celostátní výstavu tělesné výchovy a sportu v Pardubicích a své kroky vedl spíše ke sebepropagaci. Po celé republice se zakládaly nové katolické spolky pod různými názvy a také se zabývaly tělesnou výchovou a sportem. Československý Orel byl mezinárodně organizován v Unii katolické péče o tělesnou výchovu. Mezinárodní organizace uspořádala 26. dubna 1931 výroční schůzi v Paříži, které se účastnil i český zástupce František Leiner. Ten byl dokonce zvolen místopředsedou Unie. Všech členů Orla bylo 117 100 a podle údajů statistiky, přibývalo jen málo nových členů. Ve srovnání s rokem 1923 se počet členů snížil o necelých 10 000 členů. Podle dobového komentáře v časopisu Orel, to mohlo být zapříčiněno neplodnými roky v období války.⁴⁸

V roce 1932 zavedl Československý Orel jako první ze všech tělovýchovných spolků povinnou branou výchovu ve svých jednotách. Pořádal branné školy a vydával odborné příručky k provádění branné výchovy. Zvýšenou pozornost věnoval spolek žákům, a proto rok 1932 vyhlásil rokem žactva. Věnoval se také i politické situaci, která v tu dobu v Evropě nebyla vůbec jednoduchá. Varoval před západními a východními

⁴⁶ Hynek, D. (1923). *Dějiny Orelstva*, s. 236–257.

⁴⁷ 30. léta Orla. (b.r.). Získáno 23. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=30_leta_orla.

⁴⁸ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 272–285.

sousedy. Německý říšský kancléř Adolf Hitler například prohlásil, že musí zavést diktaturu jedince. Podle časopisu Orel viděli Orlové nebezpečí na východě v komunismu, v něm viděli také velké protináboženské riziko. I v našich zemích byl zaznamenán katolicismus na ústupu. Podle statistik klesal počet hlásících se lidí ke katolické víře v Čechách i na Moravě. Časopis Orel nabádal lidi k pohotovosti před hrozícím nebezpečím a zdůrazňoval důležitost branné výchovy i z důvodů případné budoucí ochrany státu.⁴⁹

V roce 1933 byly zavedeny orelské poutě ve stejný den konání hostýnské pouti i na jiných 12 poutních místech. Ve dnech 3. a 12. září 1933 uspořádala Župa Pospíšilova v Praze orelskou pouť do Říma. Svatý Otec Pius XI. přijal poutníky ve zvláštní audienci, ocenil námahy cesty orlů do Říma, připomněl svoji návštěvu Prahy a poslal orlům své ocenění orelské práce: „...*Radujeme se, když na vás hledíme, neboť vidíme, že svým šatem vyznáváte ve své vlasti katolickou víru přede všemi odpůrci. Ale i vaše jméno je tolik významné. Nazýváte se Orly. A Orel není pouhé jméno. Orel znamená boj, a sice boj o vítězství křesťanské myšlenky. Orel je také znakem evangelisty sv. Jana a znamená vysoký vzlet myšlenek. Tak je vaším úkolem, nejmilejší synové a nejmilejší dcery, boj o křesťanský život v každém ohledu. Proto také nepečujte o dokonalost pouze tělesnou, nýbrž také o křesťanskou dokonalost duše. Uskutečňujte heslo „zdravý duch ve zdravém těle“. Stáváte se tak vojskem, jehož šiky přinesou do vaší vlasti mírumilovné myšlenky...*“⁵⁰

V roce 1934 se objevily informace o snahách z Německa připojit moravské a české Sudety k německé říši. V obci na Hlučínsku, která leží na rozhraní tří států, Československa, Německa a Polska, došlo k fyzické potyčce mezi třemi členy orelské jednoty a skupinkou německých mladíků. Byl napaden i otec vřesinských Orlů farář Nejedlý. To byly podle vedení Orla náznaky zvýšit trénink brannosti lidí na ochranu proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli. Pětidenní kurz branné výchovy se konal v Brně už v únoru a jako přednášející se podařilo domluvit i vojáky. Po vzoru Orla se k branné výchově připojilo i ministerstvo obrany, které složilo výbor pro zvýšení brannosti lidí. Zajímavé jsou informace o osudech bývalých členů jugoslávského Orla, který zanikl

⁴⁹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 286–300.

⁵⁰ 30. léta Orla. (b.r.). Získáno 23. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=30_leta_orla.

v roce 1929. Byli sledováni, stejně tak jako jejich stoupenci. Někteří byli vyhnáni, zatčeni nebo odsouzeni.⁵¹

Rok 1935 se nesl ještě relativně klidným duchu a stále přibývalo branné výchovy. Na zasedání v Brně 11. ledna ústřední rada vytyčila směrnice k činnosti osvětové, sociální, branné, organizační a tělovýchovné. Do osvětové činnosti rada zařadila oslavy 85. narozenin prezidenta republiky T. G. Masaryka. Zhoršil se vztah mezi brněnským a slovenským Orelm. Na zasedání ústřední rady 17. listopadu odešli zástupci Slovenska a prohlásili, že ukončují spolupráci s brněnským ústředím.

17. prosince 1935 oznámil prezident Československé republiky T. G. Masaryk, že se vzdává prezidenství. Zpráva se dotkla i Československého Orla, protože Masaryk Orla respektoval. Zúčastnil se sletu v roce 1929 a ukazoval smířlivého ducha při různých příležitostech. Novým prezidentem se stal Dr. Edvard Beneš. Koncem roku 1935 měl Orel 160 289 členů a 1 239 Jednot.⁵²

V roce 1936 proběhla orelská propagační akce vedoucí k získání nových členů. Předsednictvo Orla v květnu požádalo o schůzku prezidenta republiky Dr. Beneše. Pronesli mu slib, že budou spolehlivě hájit stát, jeho hranice a jeho samostatnost. Pan prezident poděkoval za projev oddanosti a zdůraznil, že si Orla Váží. V roce 1936 se téhož dne konání hostýnské pouti konala také velká orelská pouť na Velehradě. Účast byla necelých 10 000 lidí v krojích, dorazily jednoty z Vídně a Slovenska. Mezinárodní unie katolické tělovýchovy ve Vídni pořádala ve dnech 12. a 14. června 1936 hromadná cvičení a závody. Orelská výprava čítala 441 osob a vedl je Dr. Rostislav Slavotínek. Největšího úspěchu dosáhli naše ženy a naši atleti.⁵³ V roce 1936 zavedl Orel nové osvětové a tělovýchovné odvětví nazývané „Orelská rekreační akce“. Zabývalo se organizací volnočasových aktivit orelské mládeže na táborech a pod stany v přírodním prostředí. „ORA“ měla vychovatelům pomoci řešit výchovné, zdravotní, organizační, tělocvičné a právní otázky.

V roce 1937 už byla politická situace v okolí Československé republiky velmi napjatá. Zatímco u nás byla situace vůči Němcům tolerantní. Orlové plánovali další

⁵¹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 320–338.

⁵² 30. léta Orla. (b.r.). Získáno 23. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=30_leta_orla.

⁵³ 30. léta Orla. (b.r.). Získáno 23. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=30_leta_orla.

velký slet na rok 1939. Slet měl mít patrona sv. Vojtěcha na památku 900 let od přenesení jeho ostatků z polského Hnězdna do Prahy. Vzdělavatelé věnovali pozornost také komunistické a fašistické ideologii. V úterý 14. září 1937 přišla smutná zpráva. Ve věku 87 let zemřel prezident Osvoboditel T. G. Masaryk. Pohřbu se účastnilo 800 krojovaných Orlů.

Všechny tři organizace, které měly za úkol provádět brannou výchovu v Československu, tj. Československý Orel, Svaz dělnických tělocvičných jednot a Československá obec sokolská vydaly 1. května 1938 společné prohlášení: „...*Spjati nerozlučně společnými osudy a věrni své vlasti na život a na smrt, stojíme v jediném ukázněném šiku k obraně hranic i v ústavy samostatného československého státu za všech okolností a do všech důsledků...*“⁵⁴

K novému přírůstku členstva v Orlu došlo na východě republiky v Podkarpatské Rusi. Na jaře a v zimě 1938 zde bylo založeno 43 orelských jednot, aby mohla být prováděna i na východě republiky branná výchova. Rok 1938 byl posledním rokem před blížící se válkou, v němž se aktivita orelské práce tělovýchovné, sportovní, osvětové, organizační a branné zvyšovala maximem daných možností. V německém pohraničí začalo být zle. Konflikty mezi Němci a Čechy se neustále stupňovaly a docházelo i k přestřelkám. Na několika místech v pohraničí Česká vláda vyhlásila výjimečný stav. 23. září 1938 si Orlové vyslechli prostřednictvím rozhlasu rozkaz, který vyzýval v pohotovost všechny jejich členy ve věku od 17 do 50 let. Členové měli být k dispozici policejním a politickým úřadům k pořádkové a strážní službě. Ženy měly být k dispozici při domovních prohlídkách, v pořádkové a samaritánské službě. 23. září byla vyhlášena československou vládou mobilizace a většina Orlů se do jediného dne dostavila ke svým útvarům. Ženy a nevojáci se spojili s členy Skauta, Národních gard, Sokola a hasičů a vytvořili pro ně zázemí.

Dne 29. září se konala konference Anglie, Francie, Itálie a Německa. Československo bylo zrazeno spojenci a bylo mu nařízeno velmocemi vydat Německu pohraniční kraje s německým obyvatelstvem – Mnichovská dohoda velmocí „o nás bez nás“. Zpráva byla československé vládě předána 30. září 1938. Po jednání

⁵⁴ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 355–405.

s prezidentem E. Benešem se vláda rozhodla přijmout požadavky mnichovské dohody. Naši spojenci nás zradili a Edvard Beneš se vzdal prezidentství a prezidentem se stal prezident nejvyššího správního soudu Emil Hácha. Splnění této dohody znamenalo pro čs. Orla ztrátu dvou moravských žup, 160 jednot v Čechách a na Moravě s 15 293 členy a na Slovensku ztrátu 24 jednot s 6 376 členy. Orlové nesly tuto ztrátu statečně a odhodlaně věří, že odtržení Sudet pomůže udržet v Československu mír. Na základě posouzení všech událostí se ústřední rada Čsl. Orla na schůzi v Brně 18. prosince rozhodla zrušit plánovaný slet na rok 1939 v Praze.⁵⁵

3.5 Stručná historie Českomoravského Orla v Protektorátu Čechy a Morava

V roce 1939 Orel řešil znovu vzpor o sjednocení všech tělovýchovných organizací pod Sokol. Orel toto rozhodnutí už dřív odmítal a 8. ledna jeho představenstvo poslalo prezidentovi republiky, členům vlády, kardinálovi a dalším dopis, ve kterém objasňují důvody, proč musí Orel zůstat i nadále samostatný.

V polovině března 1939 zasadilo Hitlerovo Německo smrtelnou ránu, kdy 14. března utvořili samostatný Slovenský štát, který se stal vazalem nacistického Německa. Zároveň Podkarpatskou Rus obsadilo Maďarsko. Češi byli ze Slovenska vyhnáni a na Slovensku tím skončila i činnost Československého Orla. V Čechách a na Moravě činnost Orla zůstala zatím zachována. Hitler slíbil českým a moravským občanům, že jim umožní rozvíjet svůj vlastní právní život a že jim Německo nemá v úmyslu bránit v rozvoji vlastní národní existence. Prezident Dr. Emil Hácha se marně pokoušel vzdorovat tragickému vývoji. Nakonec podlehl psychickému nátlaku při jednání s Hitlerem v Berlíně a 15. března 1939 podepsal souhlas s okupací českých zemí Hitlerovými vojsky. Adolf Hitler vstoupil na pražský hrad a 16. března 1939 podepsal výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Prezidentem zůstal Emil Hácha a nově zřízený protektorát měl i svou vládu.

V protektorátu nebyl Orel hned zrušen, ale byly pouze rozpuštěny branné oddíly a odevzdány zbraně, které byly vydány jednotám k brannému výcviku. Tohle

⁵⁵ Ohrožení československé republiky. (b.r.). Získáno 24. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=ohrozeni_republiky.

prohlášení bylo nařízeno ministerstvem vnitra ze dne 29. března 1939. Tím byla branná výchova Orla ukončena. Naproti tomu byla velká pozornost byla věnována tradiční pouti na Hostýně, které se účastnilo téměř 60 000 lidí. Celková účast poutníků a Orlů na poutích v roce 1939 byla odhadnuta na 150 000 lidí. Události nabírají rychlý spád. Starosta Orla Jan Šrámek utekl 27. července do zahraničí. Novým Starostou byl zvolen František Leiner. Němci 1. září 1939 začali válku s Polskem.⁵⁶

Byla ukončena akce slučování tělovýchovných organizací v Sokole. 16. září 1939 bylo přijato usnesení výboru Národního souručenství, že organizační samostatnost čtyř tělovýchovných svazů Orla, České obce sokolské, DTJ a skautského Junáka zůstává zachována. Orel znovu zvítězil a začal žít po svém.⁵⁷

Ze začátku probíhal život v protektorátu relativně klidně, přestože již v prvních dnech uskutečnilo Gestapo razii v zatýkání. Česká společnost v sobě znovu objevila silné vlastenectví. Zanedlouho vypukly i masové protesty, které vyvrcholily 28. října, při nichž byli zastřeleni dělník V. Sedláček a vysokoškolský student Jan Opletal. Studentův pohřeb dal nacistům podnět k perzekuci českého studentstva a zavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939.⁵⁸ Koncem roku proběhla v Brně, Zlíně a v Praze orelská vzdělávací škola.

V roce 1940 byl zachován program orelské činnosti, který byl stanoven ústředním výborem, ale kvůli politické situaci byla účast závodníků a členů malá. Proběhla i tradiční pouť na Hostýně, kde sloužil mši svatou P. Schubert. Po hostýnské pouti si pro něho přišlo 30. srpna Gestapo a zatklo ho. Orel si stále počínal, jako kdyby všude kolem neprobíhala válka. Stále organizoval pravidelné závody a orelské akce. Možná i to byl důvod, co udržoval život v jednotách a župách. Během těžkého období v době války Orlům pomáhalo vysílání české zahraniční vlády ze zahraničního rozhlasu. Den před svátkem sv. Václava v roce 1940 se v londýnském rozhlasu ozval orelský starosta Jan Šrámek se svatováclavským poselstvím. Dále se přihlásil 15. listopadu, aby uctil památku ročního výročí poprav českých studentů a zavření vysokých škol.

⁵⁶ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 406–481.

⁵⁷ Druhá světová válka – zákaz Orla. (b.r.). Získáno 24. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_zakaz_orla.

⁵⁸ Ohrožení československé republiky. (b.r.). Získáno 24. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=ohrozeni_republiky.

Ke konci roku se ozval 25. prosince s projevem k vánočním svátkům a popřání do Nového roku.⁵⁹

Ještě v roce 1941 Orel provozoval tradiční aktivity, jakými byly sportovní závody, konference župních vzdělavatelů, divadelní soutěže a další osvětové činnosti. Další špatná zpráva Orlům přišla 15. května 1941, kdy byl zatčen náčelník Orla Dr. Vojtěch Jílek. Jeho zatčení nemělo žádnou společnou souvislost s prací v Orlu, důvodem bylo jeho aktivní působení v ústředním vedení protifašistické vojenské organizaci obrany národa. Život v Orlu běžel zdánlivě v klidu dál, ale lidé měli strach a vyhýbali se spolčováním. Pořádaly se dál akce jako divadelní festival, atletické závody, lyžařská cvičení nebo mistrovství Orlic ve vybíjené.

Největší událostí roku 1941 byl nástup německé armády proti Sovětskému svazu 22. června 1941. Začátek útoku se Němcům velmi dařil. V říjnu německá armáda obklíčila Petrohrad (Leningrad) a v zimě už vojska stála 100 km před Moskvou. Byly to nepříjemné informace pro český národ, ale více věřili zprávám, které přicházely z Londýna. Poslední akcí Orla bylo mistrovství Čech a Moravy v lehké atletice 14. září na Strahově. Češi se museli spoléhat sami na sebe, když v době stanného práva bylo popraveno tisíce českých lidí. 30. září 1941 byl v Kounicových kolejích pod obrazem sv. Václava zastřelen náčelník Orla MUDr. Vojtěch Jílek. Když se to Orli dozvěděli z tisku a rozhlasu, tím víc se zatvrdili. Orlům na Moravě byla zastavena činnost výměrem policejního ředitelství v Brně ze dne 30. listopadu 1941 s příkazem, zajištění spolkového jmění a zavření spolkových domů. V Čechách byl Orel rozpuštěn 30. září 1942 a bylo vyhlášeno zabavení jeho majetku s odůvodněním, že činnost Orla byla říši nepřátelská. Všichni členové předsednictva Župy byli 6. října pozatýkáni a v Pečkově paláci (Petschkův palác) Gestapem vyslýcháni.⁶⁰

⁵⁹ Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*, s. 406–481.

⁶⁰ Druhá světová válka – zákaz Orla. (b.r.). Získáno 24. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_zakaz_orla.

Obrázek 8. Památník obětem 2. světové války Pamětní deska na bývalém popravišti Kounicových kolejí. Fotografie převzata z webu <https://www.vfu.cz/studium/ubytovani-koleje/historie-ksk/historie-ksk.html>.

V orelském odboji v letech 1939-1945 proti německým okupantům byla láska k vlasti proměněna v činy, v činy hrdinné, nebezpečné, často končící zaplacením i životem. Jako organizace spoutaná s československou nezávislostí se Orel nikdy nesmířil s okupací. Proto, když přišla tahle chvíle, rozhodl se zapojit do odbojářských řad. Hlavou a výkonným orgánem odboje se stal MUDr. Vojtěch Jílek, který se snažil o zapojení vycvičených orelských oddílů do podzemního hnutí. Jako náčelník mužů tak splnil slib, kterým se jako člen Orla zavazoval chránit národ a vlast v době nouze.⁶¹ O veškeré odbojové činnosti byl informován starosta Československého Orla Dr. Jan Šrámek, ten byl od zřízení Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939 pod přísným dohledem gestapa. Čsl. Orel byl pro odbojovou činnost dobře připraven. Výhodou bylo zřízení orelských branných oddílů, které prošly vojenským výcvikem: Orientace mapy, pořadová cvičení, hod granátem, plížení apod. Branné oddíly Orla byly vedeny vojenskými poddůstojníky a vedoucími branné výchovy v župách byli záložní důstojníci. Jedním z nejvytrvalejších propagátorů branné výchovy byl náměstek Orla František Leiner.

⁶¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 364.

V dubnu 1939 dostal Vojtěch Jílek s vědomím náčelnické rady spojení na odbojové složky československé armády a byl navázán kontakt na vojenskou ilegální organizaci „Obrana národa“. Na přání náčelnické rady a z příkazu vojenské složky podnikl Jílek v červenci 1939 cestu do Švédska a Varšavy, krytou studiem organizace tělesné výchovy v Polsku a mezinárodním sjezdem severských gymnastů ve Švédsku „Lingiáda“. Na zpáteční cestě se Jílek setkal v Polsku s Janem Šrámkem a P. Františkem Hálou, kteří na přání prezidenta Dr. E. Beneše přešli tajně hranice. Z této zahraniční cesty přivezl Jílek pokyny od Dr. Šrámkem pro podzemní orelské hnutí. Na popud těchto pokynů byla uspořádána schůze náčelnické rady mužů a župních náčelníků, na které se po referátu Vojtěcha Jílka všichni dobrovolně přihlásili ke spolupráci v odbojovém hnutí. Všichni si zvolili krycí jména, pod kterými chtěli pracovat a ta byla Jílkem odevzdána vojenskému vedení. Ve všech župách, okrscích a jednotách byly zřízeny na základě této schůze tříčlenné buňky, které pracovaly, aniž by jim bylo známo ústřední vedení.⁶²

Pravou školou pro odbojovou činnost byly letní školy v Jedovnicích pro muže v letech 1939 a 1940, pro ženy v roce 1940. Školy podávaly návod i výcvik po stránce vojenské, branné a výcvikové. Pro rychlé a na poště nezávislé spojení byl vyhotoven plán motoristického a cyklistického spojení od centra až do pohraničních jednot. Profesor Jiří Malášek vypracoval šifrovací klíč, známý jen centru a župním vedoucím. Na podzim roku 1939 byla organizace v plné pohotovosti v plné pohotovosti a vojenskému vedení bylo nabídnuto 20 000 příslušníků Orla z Moravy. V září 1939 začalo zatýkání jednotlivých funkcionářů Orla. V říjnu 1939 už byli také zatčeni vojáci a ti už jako vedoucí funkcionáři odboje. V lednu 1940 byl zatčen Bohuslav Koukal, župní náčelník (1939-1940). Zdálo se, že první organizace vojenského odboje se zcela rozpadla, ale Vojtěch Jílek byl napojen i na druhé vedení a orelská odbojová činnost tak mohla nadále pokračovat. Některé buňky v krajích se připojily k partyzánskému hnutí. V Čechách bylo odbojové hnutí soustředěno v klášteře sv. Tomáše na Malé Straně v Praze a vůdčí osobností zde byl PhDr. Augustin Schubert. Po jeho zatčení se 30. srpna 1940 přeneslo vedení odbojového hnutí do orelské župní kanceláře.

⁶² Druhá světová válka – orelský odboj. (b.r.). Získáno 27. února 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_orlesky_odboj.

Velkou kapitolou orelského odboje byla účast orelských vojáků, kteří v roce 1939 a později odešli tajně z území protektorátu, různými cestami se dostali do Francie a po její porážce v červnu 1940 do Anglie, kde byli zařazeni do československé zahraniční armády. Anglie proti Německu a jeho spojencům vedla hlavně válku námořní a leteckou. Proto mnoho vojáků československé armády bylo přeškoleno na piloty, parašutisty a telegrafisty. Hlavním důvodem bylo, aby mohli s nepřítelem bojovat dříve, než se uskutečnila druhá fronta v západní Evropě vyloděním Spojenců ve francouzské Normandii, což bylo až 6. června 1944.

Do domácího protinacistického odboje se plně zapojily velké tělovýchovné organizace Orel, DTJ a Sokol. Po roce 1941 se odpor proti německým okupantům silně přiostrčil, byly podnikány odvážné destrukce hospodářského a vojenského charakteru. Na základě těchto skutečností, byl do Prahy povolán nový protektor, fanatický nacist, Reinhard Heydrich, aby sjednal „klid a pořádek“. Na svůj úřad nastoupil na svátek sv. Václava 25. září 1941, aby ihned zavedl stanné právo. Už 30. září 1941 padly první rány. Pod obrazem sv. Václava v Kounicových kolejích v Brně byl zastřelen Vojtěch Jílek, náčelník Čsl. Orla, na základě rozsudku stanného soudu: „...*Byl na vůdčím místě velezrádné skupiny odporu...*“ Taková byla zpráva gestapa. Téhož dne byl v Praze popraven i Dr. Pechlát, náčelník ČOS. Ve stanném právu byli popraveni další členové orelské organizace, další byli posláni do koncentračních táborů nebo zatčeni.

Byla však i druhá stránka orelského odboje. Dr. Jan Šrámek jako předseda exilové vlády v Londýně bojoval za obnovu vlasti a svobodu. Exilová armáda a exilová vláda v Anglii vyslala v roce 1941 a 1942 několik výsadkových skupin parašutistů, kteří byli speciálně vycvičeni a vybaveni, aby vykonali ortel smrti nad generálem R. Heydrichem, který zavedl stanné právo a za jeho plány na likvidaci českého národa.⁶³ Byli to právě orlové, kdo ukončil krvavé působení R. Heydricha v protektorátu. Ze sedmičlenné skupiny atentátníků na říšského protektora R. Heydricha byli čtyři členy Orla: J. Kubiš, J. Bublík, J. Gabčík a J. Valčík. Sedm československých parašutistů, kteří připravili a uskutečnili 27. května 1942 atentát, se ukrývalo v chrámu sv. Cyrila a Metoděje v pražské Resslově ulici. Po udání zde všichni přišli o život. Josef Bublík byl

⁶³ Druhá světová válka – orelský odboj. (b.r.). Získáno 27. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_orlesky_odboj.

před odchodem k čs. zahraničnímu vojsku do Anglie náčelníkem orelské jednoty v Bánově. Právě on zvolil libeňskou křížovatku jako místo pro uskutečnění atentátu.⁶⁴ Po selhání samopalu Jozefa Gabčíka vhodil Jan Kubiš bombu s plastickou trhavinou pod kola R. Heydrichova auta. Heydrich byl smrtelně zraněn, umřel 4. června 1942.

Atentát se všemi jeho spojitostmi se zařadil mezi nejvýznamnější odbojové činy evropského významu a výrazně pomohl k lepší mezinárodní pozici prezidenta Dr. Beneše a exilové vlády Dr. Jana Šrámka. Po smrti Heydricha byl do jeho funkce jmenován nový protektor K. Daluge. Hned po jeho příjezdu vyhlásil druhé stanné právo v protektorátu a zahájil akci, která se zapsala do dějin pod názvem „heydrichiáda“. Jeho působení je spojeno s vyhlazením Ležáků, Lidic a téměř s 1 400 popravami českých vlastenců.⁶⁵

Obrázek 9. Hrdinové z kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Fotografie převzaty z webu <http://muzeum-beroun.cz/06/2013/operace-anthropoid/>.

3.6 Nástin historie Československého Orla od roku 1945 do současnosti

Druhá světová válka skončila 9. května 1945 a 26. dubna bylo osvobozeno Brno, sídlo ústředí Československého Orla. Mohla tak začít druhá obnova Čsl. Orla v letech

⁶⁴ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 363.

⁶⁵ Druhá světová válka – orelský odboj. (b.r.). Získáno 27. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_orlesky_odboj.

1945-1948. Po zákazu Orla nacisty v září 1942 převezli Němci z ústřední kanceláře knihovnu, archiv, kancelářské zařízení, spisový materiál, nábytek do Prahy, a nakonec na neznámé místo do zahraničí. Na konci války při bombardování Brna byla budova Šrámkových domů na Francouzské ulici, kde sídlilo ústředí Orla, proměněna v ruiny. Renovace ústředí v tu dobu nebyla možná. Náhradní místnost pro zasedání ústředí se našla v budově Občanské tiskárny na Šilingrově náměstí, v září 1945 byla vyměněna za vhodnější prostory v budově v ulici Na Veveří č. 6, kde ústředí sídlilo až do zrušení Orla komunisty. Dne 29. května se v Brně uskutečnilo orientační pracovní zasedání některých župních náčelníků s myšlenkou rekonstruovat hnutí. Z důvodů omezení vydávání periodického tisku se opozdila i obnova ústředního listu Orel. Jeho obnova se povedla od 24. června 1946 v Praze. Hlavním úkolem bylo zajistit pro Orla holou existenci, jednak obhájením samostatnosti v poválečném vývoji a obnovením všech organizačních struktur. „...*Organizace započala svoji práci ve věrnosti tradiční orelské filozofii vycházející z katolického náboženství. Začala rozvíjet tělovýchovnou, duchovní i kulturní aktivitu...*“⁶⁶

16. listopadu 1946 došlo po roce a půl trvajícím jednání k ustavující valné hromadě Československého tělovýchovného svazu (ČsTS). Byly schváleny stanovy, podle kterých se zakládá 40 turistických, tělovýchovných a sportovních organizací dobrovolnou dohodou ČsTS, jehož cílem má být co největší rozvoj a zlepšení tělesné výchovy ve všech jejích odvětvích. Orel je jako spoluzakladatel podepsán hned na druhém místě za ČOS. Velká práce byla věnována uspořádání ústředních škol pro výchovu organizačních a ideových pracovníků v župách a jednotách. Podle usnesení Ústřední rady ze dne 6. června 1945 v Praze byly uspořádány osvětové a organizační školy v Brně, Praze a Hradci Králové za celkové účasti 590 účastníků. Na podzim 1946 absolvovalo 2 246 účastníků podobné školy pro vzdělání funkcionářů jednot. Školy se konaly v Olomouci, Brně, ve Zlíně, Opavě, Hradci Králové, Praze a Českých Budějovicích. Školy splnily svůj úkol, který jim zadala Ústřední rada.

V roce 1946 byla uspořádána 24. a 25. srpna pouť na sv. Hostýně pod heslem „Obrať k nám své milosrdné oči“ za účasti 20 000 poutníků. „...*Po několika letech*

⁶⁶ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 368–369.

brutálního zákazu orelských poutí vytryskly na sv. Hostýně všechny prameny orelské síly a odhodlání a slily se v mohutný proud proseb a modliteb k Panně Marii Svato-hostýnské za úspěšnou druhou obnovu Čs. Orla...“ Pražské Orelstvo se sešlo ve stejné dny ve Staré Boleslavi. V Kroměříži se uskutečnily 5. července Orelské slavnosti, v jejich průvodu šlo 1 400 okrojovaných orlů, účast delegace Junáka a Sokola.

Náčelnická rada mužů přišla v protinacistickém odboji o Dr. Jílka a prof. Cveka. Na základě těchto skutečností bylo na schůzi předsednictva 4. září 1946 dohodnuto povolání nových pracovníků do náčelnické rady mužů: Ladislav Pospíchal, Ing. Jan Němec a Josef Papež.⁶⁷ Mezi 5. a 6. červencem 1946 se uskutečnilo na orelském stadionu v Brně XII. mistrovství Orla v lehké atletice. Výkony jednotlivců se vůbec nedaly srovnávat s výsledky posledně konaného mistrovství v r. 1941. Slabá byla i účast atletů, mužů i dorostu. Válka se zde podepsala ve všech směrech. Tohoto prvního poválečného celostátního závodu se zúčastnili orlové pouze z moravských žup.⁶⁸

Dne 8. prosince 1946 byl nastolen nový pražský arcibiskup ThDr. Josef Beran, dlouholetý vězeň v koncentračním táboře. Do katedrály sv. Víta Matyášovou branou ho doprovázela slavnostní orelská stráž. Účast pražského Orelstva v krojích byla samozřejmostí. Na počátku r. 1947 byl přijat nový zákon o branné výchově, ale jeho praktické provedení v Orlu nedosáhlo úrovně z třicátých let. Branné prvky se objevily v tělovýchovných kurzech, v tělesné výchově v přírodě a v programech prázdninových táborů žup a jednot. Dne 12. ledna 1947 se v Brně konalo zasedání ústřední rady Čs. Orla, na kterém ústřední rada doporučila VIII. valnému sjezdu Orla, aby se příští slet Orelstva konal v r. 1949 v Praze.⁶⁹

Když byla 15. června 1947 na Slovensku ustanovena Slovenská tělovýchovná rada, vedlejší spolek ČSTS, podílely se na jejím ustanovení všechny slovenské tělovýchovné, skautské a turistické organizace. Nikdo však nepřizval zástupce dřívějšího Slovenského Orla. „...Slováci usilující o obnovu Orla sice navázali styk s moravským vedením, v říjnu 1947 se jich několik účastnilo pracovního kurzu Velehradské župy, kde vzešel návrh uspořádat konferenci slovenských katolických

⁶⁷ Druhá obnova Čs. Orla. (b.r.). Získáno 28. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_obnova_orla.

⁶⁸ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 373.

⁶⁹ Druhá obnova Čs. Orla. (b.r.). Získáno 28. únor 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_obnova_orla.

pracovníků v Novém Městě nad Váhem s hlavním cílem obnovit slovenského Orla jako jednotnou katolickou tělovýchovnou organizaci českých a slovenských katolíků. Jelikož předsednictvo Velehradské župy nezískalo podporu brněnského ústředí, které bylo vůči obnově slovenského Orla pro specifické politické příčiny rezervované, uskutečnili velehradští orlové tuto konferenci soliterně, bez oficiálního pověření ústředí v měsíci říjnu 1947. Slováci však měli eminentní zájem o zdar jednání, důkazem bylo 120 přišedších slovenských orlů, kteří se hlásili k obnově společné orelské organizace. Tento plán však až do února 1948 významně nepostoupil a Orel se svého vzkříšení na Slovensku prakticky nedočkal...“⁷⁰

VIII. řádný valný sjezd Československého Orla byl uspořádán 31. července 1947 v Brně v budově Obchodní a živnostenské komory. Od posledního VII. Sjezdu Čs. Orla, který se konal 10. dubna 1938, uběhlo dlouhých 9 let. Úřadující náměstek starosty Čs. Orla F. Leiner zahájil jednání v 10 hodin modlitbou. Následně přečetl telegram starosty Orla Dr. Jana Šrámka, který se ze zdravotních důvodů jednání nemohl zúčastnit:

„...Velice lituji, že zdravotní stav mi nedovoluje přijet na sjezd srdečně poděkovat za tolik rozsáhlé práce ústředí i nesčetných spolupracovníků a spolupracovnic v posledním tak významném údobí Čs. Orla. Zdravím co nejsrdečněji všecek valný sjezd. Nechtě z něho vzejde další zvýšení i prohloubení činnosti orelské v národě, aby byly zahlazeny všechny stopy násilného přerušování činnosti před 5 lety nacismem. Úkoly Orelstva v národě jsou dnes ještě větší než kdy jindy, ale věřím, že jako v minulosti neklamal, ani v budoucnu Československý orel nezklame. Váš Monsignor Dr. Šrámek...“

Sotva dozněla poslední věta o poslání Orla a důvěře v něj, sál dal najevo potleskem plné pochopení, lásku, vděk a slib věrnosti. Na sjezdu byly schváleny návrhy, jež byly přijaty na zasedání ústřední rady. Jednalo se např. o schválení nových odznaků pro žactvo a členstvo a dorost Orla. Dále pak o schválení nových slavnostních krojů pro členstvo a cvičební úbory pro všechny kategorie. Nejdůležitějším schválením celého jednání však bylo, návrh uspořádat orelské slavnosti v Praze roku 1949. Rozhodnutí zaniklo v bouři potlesku, z něhož bez povelu vyrazil zpěv písně „Vzhůru Orle

⁷⁰ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 370.

slovanský“.⁷¹ Bohužel ani rok 1948, ani 1949 nesplnil přání organizátorů a kroměřížský slet ani historický třetí slet Orla nebyl nikdy realizován. Poslední sjezdové svobodné shromáždění čs. orelstva zvolilo za starostu Jana Šrámka a za jeho náměstkyni F. Leinera, P. K. Fanfrdlu, J. Poláka, vzdělavatel se stal P. Josef Konvička, náčelníkem Čs. Orla Rostislav Slavotínek, jednatelem Arnošt Ohnoutka, František Morávek a Judr. J. Pištělák, náčelníkem mužů S. Koukal, náčelnice orlic zvolena Marie Kubíčková, pokladníkem zvolen Dr. F. Šrámek.⁷²

Do rukou těchto funkcionářů předsednictva Čs. Orla vkládali delegáti pevnou víru a svůj hlas, že kvalitně povedou orelskou organizaci do následujících čtyř let historie Čs. Orla a splní všechny úkoly, které stanovil VIII. Sjezd Čs. Orla: Kroměříž 1948 a Praha 1949. Kdo mohl tušit, že za 7 měsíců budou psát datum „únor 1948“.

VIII. sjezd se konal v době intenzivní činnosti v župách. Ve všech se konaly župní slety, které byly zrcadlem připravenosti a činnosti funkcionářů a cvičenců po stránce duchovní i tělovýchovné k tak velké akci. Byla jen pouze krátká doba na nácvik cvičení prostných a jiných vystoupení. Ještě před župními slety byla uspořádána okrsková cvičení, veřejná cvičení jako průprava pro masová vystoupení, která se nekonala v župách a jednotách od roku 1939. Ve většině místech se konala veřejná cvičení z důvodů svěcení nových praporů jednot, nebo odhalení pamětních desek hrdinů 2. orelského odboje, kteří položili život za svobodu vlasti. Byly to krásné slavnosti v době poválečné a opět svobodné Československé republiky. Mezi prvními byly slavnosti ve spolupráci s delegacemi sokolů, skautů, armádou a legionářů. 5. července 1947, ve svátek sv. Cyrila a Metoděje, uspořádala župa Šrámkova župní slet v Olomouci. 6. července měla v Třebíči župní slet župa Kosmáková. Župa Šilingrova uspořádala 5. července župní slet v Hodoníně. Orelským slavnostem v Hodoníně po dva dny přihlížel britský velvyslanec P. Nichols s ženou a synem. Byl to velký příslib pro Prahu 1949. Župa Brynychova uspořádala župní slet ve dnech 15. – 17. srpna v Hradci Králové. Ve stejné dny 16. a 17. srpna roku 1947 probíhal slet župy Velehradské ve Zlíně.

⁷¹ 2. obnova Orla 1945–1948: Vrchol příprav na slavnosti r. 1948 a 1949. (b.r.). Získáno 7. březem 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=vrchol_priprav.

⁷² Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 383.

Dobový tisk napsal: „...Hodnotíme-li provedení zlínského župního sletu, s obdivem uvádíme čísla, která dokazují, že Orel na Slovácku své řady zdvojnásobil. A to pro nedostatek krojů, zvláště u mužských složek, nevystoupili všichni, kteří v jednotách cvičili...“ Slet župy Velehradské byl dobrou přípravou pro slet středomoravských žup v Kroměříži 1948 a pro orelské slavnosti v Praze 1949. Velehradská župa svým sletem ukázala, že je připravena pro dosažení dalších cílů po 2. obnově Čs. Orla.⁷³

Obrázek 10. Známká s motivy župního sletu Čsl. Orla 17. srpna 1947 v Hradci Králové. Známká převzata z Národního archivu.

Řada úspěšných župních sletů vyvrcholila duchovním sletem Orelstva 24. a 25. srpna 1947 na Sv. Hostýně. K Panně Marii Svatohostýnské přišlo 50 000 poutníků, aby ji mohli poděkovat za poskytnutou duchovní posilu a ochranu v orelské činnosti a poprosit o věrnost, vytrvalost a orelské nadšení pro úkoly, které je čekají. Nechyběly ani půlnoční mše svaté. Chrám byl přeplněný, a to i u bočních oltářů. Lidé zpívali a modlili se i venku u kaplí Křížové cesty, u pomníku padlých. Všude bylo plno lidí, noc byla chladná a deštivá.⁷⁴ Hlavní nedělní mši svatou na prostranství před bazilikou pod

⁷³ 2. obnova Orla 1945–1948: Vrchol příprav na slavnosti r. 1948 a 1949. (b.r.). Získáno 7. březem 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=vrchol_priprav.

⁷⁴ Hostýnská pouť 1947 – Konec etapy Čs. Orla 1945–1948. (b.r.). Získáno 7. březem 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pouty_1947.

bílým křížem sloužil hlavní vzdělavatel Čs. Orla P. Josef Konvička s ministranty náčelníkem Čs. Orla Dr. R. Slavotínkem a náčelníkem mužů Čs. Orla S. Koukalem.⁷⁵ Z velkolepého orelského shromáždění v závěru hostýnské orelské pouti se zrodil radostný návrh: Znovu vybudovat Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze, který byl násilně stržen 3. listopadu 1918. Během několika chvil byla provedena sbírka a vybralo se 41 549 Kč.

Velkým přínosem pro aktivitu Orla v Praze a v župě Pospíšilově v r. 1947 bylo založení jednoty vysokoškoláků v Praze. Koncem roku 1947 se sešlo v místnostech Orla Brno I. na 100 vysokoškolských orlů a založilo vlastní odbor Orla při jednotě Brno I. S pražskými a brněnskými vysokoškoláky se počítalo pro odpovědná místa v přípravě pražských orelských slavností v r. 1949. Velkou aktivitu od svého založení projevovalo loutkářské ústředí, které ke konci roku 1947 čítalo 214 registrovaných orelských loutkových scén. V roce 1947 bylo založeno 231 nových orelských jednot, z nich více jak polovina v pohraničních oblastech. V Čechách se organizace rozrostla na Liberecku a Mostecku, na Moravě především na Znojemsku (rozdělena župa Kosmákova).

Odborné školení lyžování 38 žen a 112 mužů proběhlo ve dnech 26. prosince 1947 – 1. ledna 1948 pro vedoucí zimních rekreací, vedené Ing. Němcem a R. Wintrovou, bylo posledním vzdělávacím kurzem v orelské tělovýchově po 2. obnově Čs. Orla. Lyžování bylo v Čs. Orlu velmi oblíbené a rozšířené, vysokou úroveň si drželo zásluhou orlů a orlic z Nového Města na Moravě. Nově proškoleni instruktoři už své získané poznatky v praxi neuplatnili. Ani plánované mistrovství Čs. Orla v lyžování koncem února se již neuskutečnilo.⁷⁶

23. ledna 1948 přijal kancléř ČSR Jaromír Smutný delegaci Československého Orla, kterou tvořili jednatel Dr. Jan Pištělák, náčelník Bohuslav Koukal, náčelnice Marie Kubíčková a člen osvětové rady Dr. Josef Jurák. Delegace přivezla vyznamenání, které p. prezidentovi, Dr. E. Benešovi, udělil VIII. sjezd Čs. Orla: zlatou medaili „Orel zásluze“ a diplom, umělecká díla akademického malíře Marka. Orelstvo tímto gestem projevilo úctu a díky prezidentu republiky, který měl velký vliv při slučování tělovýchovných

⁷⁵ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 390–391.

⁷⁶ Hostýnská pouť 1947 – Konec etapy Čs. Orla 1945–1948. (b.r.). Získáno 7. března 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pouty_1947.

organizací, když podpořil samostatnost Orla a jeho právo na náboženskou výchovu svých členů. Orelstvo vzdalo úctu prezidentu Budovateli a Československé republice. V přátelském hovoru se členy delegace pohovořil kancléř o organizačních záležitostech Orla, o připravovaných slavnostech v Praze 1949, o spolupráci s DTJ a Sokolem, zajímal se o orelský odboj za 2. světové války. Pan prezident byl po nemoci, jeho rekonvalescence probíhala dobře, ale hromadné návštěvy byly omezovány, a proto nemohl přijat orelskou delegaci osobně.⁷⁷

Obrázek 11. Kancléř republiky J. Smutný přijímá pro pana prezidenta nejvyšší orelské vyznamenání z rukou ústředního jednatele Dr. J. Pištěláka. Vpravo dole v rozhovoru s panem kancléřem náčelnice M. Kubíčková, jednatel Dr. J. Pištělák, člen osvět. rady Dr. J. Jurák a náčelník B. Koukal. Fotografie převzaty z periodika *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXIX., 1948, č. 2, s. 24–25.

Dne 6. února 1948 přijal orelskou delegaci osvětové rady Čs. Orla ThDr. Josef Beran, primas český a arcibiskup pražský. Delegaci představil známý kněz P. Vojtěch Král, farář ze Zdounek, který uvedl další členy: P. J. Kunického, Otrokovice, Dr. Josefa Juráka, redaktora čas. OREL, B. Valuška, starostu župy Křížkovského, Jana Kachlíka, učitele z Vyškova a Vítězslava Horynu, redaktora Orlíka a orelského básníka. Delegace ujistila Otce arcibiskupa svou oddaností církvi a jejím představitelům a podporou jejich

⁷⁷ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXIX., 1948, č. 2, s. 25.

snah o vyřešení problémů s představiteli státní moci. Otec arcibiskup požehnal všemu Orelstvu a jeho práci a důrazně požádal: „...*Modlete se za sebe i za mne, za nás za všechny, za celý národ a jeho lepší budoucnost...*“ Slib delegace byl závazný a vyzývá Orelstvo, aby oživilo víru v národě a upevnilo mravnost, která vychází z Desatera, aby ukázala společnosti, co dává Kristus člověku, lidstvu a národu. Jako projev vděčnosti za spolupráci s Čs. Orlem ať jsou zaznamenána jména biskupů, kteří svou podporou orelské činnosti na poli duchovním se zasloužili v té těžké etapě v letech 1945-1948 o velký uznání a úspěch Čs. Orla.⁷⁸

Poslední 3. číslo časopisu OREL bylo vydáno 23. února 1948. Vyšlo v něm slavnostní svolání předsednictva Čs. Orla k Orelským slavnostem, které měly začít 29. února 1948 slavnostní mší svatou, kterou měl sloužit ThDr. Josef Beran, arcibiskup pražský. Jen stručný výtah z tohoto 3. čísla časopisu OREL:

„...Orelské slavnosti 1949, orelskému bratrstvu a katolické veřejnosti, nastupte do příprav Orelských slavností 1949 v Praze.

Kristus člověku, národu, lidstvu, toto heslo musí jíti od úst k ústům, od srdcí k srdcím, od duší k duším, musí proniknout naše duchovní přípravy obnovami, exerciemi, musí se zrcadlit v kulturních přípravách, vyplývat z tělovýchovné činnosti a musí přinést plod v práci sociálně-hospodářské.

Naplňte tělocvičny, ale naplňte také chrámy a exerciční domy, naplňte své domy, své domovy, vesnice i města orelstvím a jeho prací.

Do zápasu u duše, do zápasu o zdar Orelských slavností 1949. Ať je vaše práce ke cti našim duchovním vzorům, sv. patronům. Ať skrze mi nalezne hojnost srdcí útěchu v minulostech Církve. Ať přinese mír, klid a radostné soužití v naší drahé Čs. republice. Zdař Bůh! Předsednictvo Orla...“⁷⁹

Cvičíte už pro rok 1949, ptá se prof. Jiří Malášek ve 3. čísle ORLA.⁸⁰ Ano, náčelnické rady Orla připravovaly hromadné nácviky prostných cvičení pro všechny kategorie. Na dny 21. a 22. února byl svolán nácvik pro vedoucí žáků v Praze. Br. Papež vzpomíná: „...*Přijel jsem do Prahy Brzy ráno, Václavské náměstí téměř prázdné,*

⁷⁸ Hostýnská pouť 1947 – Konec etapy Čs. Orla 1945–1948. (b.r.). Získáno 7. března 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pouty_1947.

⁷⁹ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXIX., 1948, č. 3, s. 40.

⁸⁰ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXIX., 1948, č. 3, s. 42.

kameloti vykřikovali: „ministr Drtina se pokusil o sebevraždu“, v místě nácviku nikdo. Pražané znali situaci. Právě probíhaly únorové události, 22. února se konal sjezd závodních rad, které požadovaly demisi ministrů, kteří se postavili proti politice Gottwaldovy komunistické strany. Lidové milice se objevily v ulicích Prahy. Komunistický puč a akce převzetí moci právě probíhaly. S nemilými pocity jsem se vracel do Břeclavi...“ Takový byl začátek konce slavné etapy Československého Orla 1945-1948.⁸¹

Po převzetí moci komunisty 25. února 1948 došlo také v Orlu k podobnému procesu jako ve všech nekomunistických spolcích nebo důležitých státních organizacích. Komunisté v něm pomoci členů ochotných ke spolupráci založili akční výbory k jejich převzetí zevnitř.⁸² Téhož dne prezident Dr. Eduard Beneš přijal demisi ministrů národní socialistické čsl. Lidové a slovenské strany demokratické a podepsal jmenovací dekrety nových členů vlády. Potvrzena nová vláda v čele s předsedou komunistů Klementem Gottwaldem. Z hradu odjel Zápotocký, Gottwald a Nosek na Václavské náměstí, kde se konala manifestace komunistů a jejich nových příslušníků. Říkali tomu „vítězství pracujícího lidu“.

V tomto týdnu na konci února podepsalo přihlášku do komunistické strany statisíce československých občanů. Český národ se zachoval zbaběle a zradil ze strachu o svou kariéru a své postavení. Zaprodal svobodu naší mladé obnovené republiky na dlouhých 42 let lidem a systému sobě podobným. Český národ zapomněl, že svoboda člověka je dar nejvzácnější, za který hrdinové českého a slovenského národa bojovali a položili své životy. Byli však mnozí, kteří se rozhodli postavit za svobodu myšlení a jednání, proti násilí a politické moci, proti donucovacímu jednání stranických činitelů KSČ, policie a soudců. Již brzy se objevily procesy s nelidskými rozsudky: tresty na desítky let, na doživotí, pracovní tábory, koncentrační tábory, popravy nevinných obětí stejně jako za německého nacismu.

Katolický tábor včetně Československého Orla v této nelehké zkoušce se ctí obstál, po dlouhých 42 letech vyšel z boje nezlomený, ale s čitelnými ztrátami v oblasti

⁸¹ Hostýnská pouť 1947 – Konec etapy Čs. Orla 1945–1948. (b.r.). Získáno 7. březen 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pouty_1947.

⁸² Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 392.

kvantity, počtu svých členů, ale i v oblasti materiální a duchovní. Komunistický režim zdevastoval vše, co mu stálo v cestě: vesnice, města, životní prostředí i mezilidské vztahy.⁸³

*„...Na příkladu ústřední kanceláře Orla a jejího osudu lze nejlépe poznat taktiku komunistů při několikastupňové likvidaci nenáviděné klerikální organizace. Zároveň slouží jako vzorový příklad rušení ostatních organizačních jednotek, žup a jednot...“*⁸⁴ Na výzvu zakládat akční výbory přistoupil také Československý Orel. Ústřední orelská kancelář v Brně musela sestavit akční výbor se souhlasem komunistů. Na přání předsednictva přijal funkci předsedy akčního výboru Orla Alois Večeřa a dalšími členy výboru byli bratři Hůlka, Wunsch, Ohnoutka a Malášek. Večeřa byl zvolen zástupcem Orla v akčním výboru Sokola v Praze. Na začátku března byla vydána zpráva, aby se přihlásily spolky, které chtěly pokračovat ve své činnosti. Orel se samozřejmě přihlásil, ale jeho snaha byla zbytečná. Nepřijali ho. Na základě tohoto rozhodnutí byl předán majetek, převzatý kanceláře ústředí a akční výbor skončil svou činnost.

*„...Zpráva, že Orel byl zrušen výnosem ministerstva vnitra ze dne 15. června 1948 je zajímavá. Nikdo o ní nevěděl, nikomu nebyla předána, až ve zprávě krajského soudu v Brně ze dne 27. června 1969 při zprávě o svědecké výpovědi Aloise Večeři čtete: „Akční výbor Orla skončil svoji činnost kolem 1. 11. 1948 a Čs. Orel byl zrušen podle výnosu Národní Bezpečnosti ze dne 15. června 1950. Budeme podle tohoto úředního prohlášení používat datum 15. června 1950 za den zákazu Orla komunistickým režimem“...“*⁸⁵

Koncem srpna roku 2018 probíhala na sv. Hostýně pouť k oslavám 70. jubilea od hostýnské poutě v roce 1948. Pout' se nesla pod názvem „Pravdu nezměníš!“. V tištěné brožurce Orla s programem pouti, se vrátili k historii a napsali: *„...V roce 1948 na svatý Hostýn připutovali Orli a Orlice po zákazu činnosti Čs. Orla manifestovat za náboženskou svobodu a právo na život pro Čs. Orla, katolickou tělovýchovnou organizaci, která se tak úspěšně prezentovala po své druhé obnově od roku 1946. Na 100 tisíc orelských poutníků zaplnilo vrchol Hostýnu, aby na orelském shromáždění*

⁸³ Zákaz činnosti Orla. (b.r.). Získáno 10. březen 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla.

⁸⁴ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 392.

⁸⁵ Zákaz činnosti Orla. (b.r.). Získáno 10. březen 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla.

požadovali povolení aspoň kulturně výchovné činnosti naší mládeže. V sobotu 28. srpna 1948 se odehrály na Hostýně demonstrace bývalých Orlů, dožadujících se obnovy činnosti. Přítomní členové bývalé náčelnické rady demonstranty uklidňovali, neboť se věřilo v obnovu činnosti. To však nevedlo státní bezpečnost, aby nevytvořila z hostýnské pouti zločin velezrady proti státu a nepozavírala do vězení orelské vedoucí osobnosti. Orelská pouť, pořádaná šest měsíců po únorovém komunistickém převratu v roce 1948, měla dalekosáhlé následky. Byl vyvolán jeden z prvních velkých soudních procesů komunistického režimu, v němž bylo odsouzeno 18 členů náčelnických rad a ústřední kanceláře Čs. Orla k vysokým trestům. Jak proces probíhal, jakým způsobem byla vynucována přiznání, nám dokazuje zpráva Dr. Jana Hanuše, kterou o Hostýně 1948 uvádí ve své obsáhlé knize „Orelské osobnosti“ u Bohuslava Koukala. Rozsudek státního soudu, odd. Brno, ze dne 24.6.1949, byl B. Koukal uznán vinným pro zločin velezrady, spolčení se za účelem zničení a rozvrácení lidově demokratického zřízení a odsouzen k trestu těžkého žaláře v trvání 15 roků, peněžité náhradě za vězení, konfiskaci jmění apod....“⁸⁶

Obrázek 12. Orelská pouť na Svatém Hostýně 29. srpna 1948. Fotografie převzata z webu <http://extrastory.cz/orelska-pout-na-svatem-hostyne-prerostla-v-jednu-z-nejvetsich-protikomunistickych-demonstraci.html>.

⁸⁶ Hostýnská pouť 1948. (b.r.). Získáno 10. března 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pout_1948.

Historie Orla se hostýnskou poutí na dlouho uzavřela. Jehož přední osobnosti a angažované členy čekala perzekuce, nejistota a zákaz spolkové činnosti. Poutí byla bohužel rozloučením spolku, který ještě nebyl úředně zrušen, ale již nesměl veřejně působit. Poslední náznaky jeho života v jednotách doznívaly ještě během zabavování majetku a odevzdávání dokumentace. Shromáždění se stalo protikomunistickou demonstrací odcházejícího hnutí, hlasitým, nenásilným projevem nesouhlasu s nastoleným násilím a nesvobodou. Lidská naděje se rozplynula, prosby orlů směřovaly k nebi. Poutí byla definitivní tečkou za orelskou činností. Další podobné protirežimní akce už komunisté nehodlali tolerovat.⁸⁷

Uvěznění orelských činovníků skončilo 9. května 1960 amnestií prezidenta republiky, ale papírová vina pokračovala nadále. Když se politická situace v zemi v roce 1968 změnila a byla šance na spravedlivé soudní přehodnocení hostýnské poutě z 28.-29. srpna 1948 a dalších událostí, jež způsobily odsouzení v roce 1949 a 1950, požádal S. Koukal společně s ostatními odsouzenými Orly o obnovu soudního procesu a dosáhl toho.⁸⁸

Další šance pro obnovu činnosti Čs. Orla se naskytla v roce 1968. Podle vzpomínek Aloise Večeři se sešli začátkem února r. 1968 bratři: Pospíšil, Koukal, Šafář, Levíček, Morávek, Slavotínek, Drahovzal, Večeřa aj. Morávek a spol. vypracovaly zásady ideové činnosti. Večeřa vypracoval nové stanovy, které měly odpovídat zákonu 68/51 sb. a předložili je ministerstvu vnitra. To si vyžádalo vyjádření ČSTV, který byl pro existenci Orla, ale bez tělovýchovy. Na základě tohoto požadavku, byly stanovy v tom smyslu přepracovány a znovu zaslány na ministerstvo. ČSTV si pozvalo zástupce Orla do Prahy na jednání. Jednání 14. srpna 1968 bylo na dobré cestě, stanovy předloženy na ministerstvu, asi v téměř 100 jednotách probíhala snaha o 3. obnovu Orla. 21. srpna 1968 přesně týden po jednání s ČSTV přišla sovětská okupační vojska společně s armádami Varšavské smlouvy a okupovala naši republiku.⁸⁹ Příchod okupačních vojsk ukončil nadějnou dobu tzv. Pražského jara a s tím i snahy o orelskou obnovu. Orlové

⁸⁷ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 394.

⁸⁸ Hostýnská poutí 1948. (b.r.). Získáno 10. březen 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=hostynska_pout_1948.

⁸⁹ Zákaz činnosti Orla. (b.r.). Získáno 10. březen 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla.

odvolali hostýnskou pouť sjednanou na 25. srpna 1968, kam přesto dorazilo na 5 000 poutníků.

Vzhledem k začínající normalizaci a prováděných politickým čistkám orlové nepokračovali ve svém úsilí. Bylo jim jasné, že není reálná šance Orla vzkřísit jako svobodnou organizaci. „... I přes liberalizaci poměrů konce 60. let byly některé návrhy pro reformistický komunistický režim neakceptovatelné. Kauza Orel byla jedním z nich. Pražské jaro přineslo sice reálný pokus obnovy, ale také byrokratické přešlapování na místě a konečné smetení návrhu se stolu...“

Na další pokus si museli orlové počkat dlouhých 20 let. Po 21. srpnu 1968 opět poschovávali prapory, stejnokroje, fotografie a písemnosti pro lepší časy. Od Valašska po Chodsko předávali historické vzpomínky svým potomkům, hmotně i duchovně si navzájem pomáhali, v soukromí zpívali orelské písně, čekali a modlili se. Někdejší člen ústředí v Brně František Šrámek schovával až do své smrti peníze, které mu členové v Pražském jaru věnovali pro orelskou věc. Celkem mu předali, jako jedinci zosobňujícím pomyslnou orelskou záložnu 4 700 Kč, které byly zužitkovány při obnově Orla až v roce 1989.⁹⁰

Po čtyřiceti jedna letech Orel opět ožil. Neustála komunikace pamětníků a nových zájemců o činnosti probíhala od konce roku 1989. Právě bývalé silné české župy byly v popředí obnovných snah hned po 17. listopadu 1989. Podle zachovalých zpráv ve strojopisném Pražském orelském almanachu z r. 1990 bylo zachyceno, že jako první k životu se přihlásila 12. 11. 1989 jihočeská Jirsíkova župa. Několik nadšenců, mezi nimi Jiří Hladký a Vítězslav Horyna, 23. 11. zformovali v Praze Klub přátel Čs. Orla, jehož úkolem bylo shromáždit kontakty, orelské pamětníky a nové zájemce o činnost v Orlu.

Dnem skutečného vzkříšení Orla se stal 30. červen 1990, kdy se v Brně uskutečnil manifestační ustavující sjezd Československého Orla. Sjezd začal v 10 hodin dopoledne mší sv. v kostele Nanebevzatí Panny Marie v Brně. V pravé poledne proběhla prezence účastníků v divadle Večerní Brno. V půl jedné začalo shromáždění modlitbou. Úvodního projevu se chopil br. Bohuslav Koukal a v projevu ho vystřídali

⁹⁰ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 401–402.

A. Večeřa, F. Morávek a M. Kozlovský. Ze zpráv přípravného výboru stojí za zmínku registrace obnovené organizace, jež se uskutečnila u ministerstva vnitra podle zákona č. 83/90 Sb. ze dne 27. 3. 1990 o sdružování občanů. Orlu bylo přiřazeno registrační číslo VSP/1–1125/90-R.⁹¹

Po rozdělení československé federace v roce 1993 funguje organizace pod názvem občanské sdružení Orel ČR. V jeho čele stojí od sjezdu r. 2011 Ing. Stanislav Juránek a první místostarostkou je Ing. Miluše Macková. Z posledně zveřejněné výroční zprávy o činnosti Orla za rok 2017, lze vyčíst, že k 31. 12. spolek čítá 18 173 členů ve 23 župách a 242 jednotách. Na Slovensku se družební organizace nazývá Slovenský Orol.⁹²

⁹¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 402–403.

⁹² Ústředí Orla. (b.r.). Získáno 12. březem 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=ustredi>.

4 Stručný nástin historie Kubišovy župy

V roce 1920-1921 došlo ke zřízení žup v celé organizaci Československého Orla. Celé území, na kterém Orlové působili se skládalo z 27 žup. Jednou z nich byla i Západomoravská orelská župa Václava Kosmáka se sídlem v Třebíči.⁹³ Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Západomoravské orelské župě Václava Kosmáka vyčíst, že hlavní sídlo bylo v Třebíči a kancelář župy sídlila v domě Sušil. Starostou byl František Procházka a jednatel byla Anna Kožinová. Zástupcem župy v Ústřední radě Orla byl Antonín Kokeš. Župa v tu dobu čítala 1279 žáků a 604 dívek. Cvičících členů v župě bylo 951 a necvičících 1756. Ve srovnání s ostatními župami patřila Kosmáková župa mezi středně velkou župu, co v počtu členů týče.⁹⁴

Dne 31. července 1947 byl uspořádán v Brně v budově Obchodní a živnostenské komory VIII. řádný valný sjezd Československého Orla. Sjezd se konal v době intenzivní činnosti v župách. Všechny župy se silně rozrůstaly a konaly se v nich župní slety, které byly zrcadlem připravenosti a činnosti jednot. Na sjezdu byly schváleny návrhy, jež byly přijaty na zasedáních ústřední rady. Bylo schváleno dvanáct návrhů. Jedním z nich byl i návrh k rozdělení Západomoravské župy Václava Kosmáka, která se dělila na dvě části: název Kosmáková si ponechala jižní část se sídlem ve Znojmě, severní část se sídlem v Třebíči byla později přejmenována na župu Kubišovu. Do nově vzniklé Kubišovy župy tedy spadaly jednoty z okrsků I, II, IV a V bývalé Západomoravské župy Václava Kosmáka. Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost v Kubišově župě na dlouhých 42 let pozastavena.⁹⁵

4.1 Jan Kubiš (štábní kapitán in memoriam)

V časopise ORLÍK napsali: „...Jedním z největších národních hrdinů poslední světové války je statečný Orel a voják br. Jan Kubiš, který odpravil německého protektora Heydricha. Psali jsme Vám už o jeho hrdinském činu v minulém čísle. Pak jsme se dověděli, že br. Kubišovi odhalili koncem června pamětní desku na orlovně

⁹³ Hynek, D. (1923). *Dějiny Orelstva*, s. 9–17.

⁹⁴ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74–76.

⁹⁵ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 383–392.

v Rudíkově u Velkého Meziříčí. Je tedy orelská jednota v Rudíkově první, která tak vděčně uctívá svého hrdinu...“⁹⁶

Obrázek 13. Rotmistr Jan Kubiš v Anglii v roce 1941. Fotografie převzata z periodika *Orlík (Vydání pro orelskou mládež)*, 28. 7. 1947, č. 1, s. 8.

Br. Jan Kubiš se narodil 24. června 1913 v Dolních Vilémovicích jako syn chudých rodičů. Jeho mládí bylo takové, jak je prožívají tisíce dětí na vsi prostě, ale i radostně. Ve svých devatenácti letech přišel do Rudíkova jako zemědělský pracovník a ihned zde vstoupil také do Orla. Před tím byl členem jednoty Čs. Orla ve svém rodišti v Dolních Vilémovicích. Brzy nastoupil vojenskou službu, kde zůstal až do druhé světové války. Ještě v r. 1939 přišel do Rudíkova a pak odešel dobrodružnou a nebezpečnou cestou do zahraničí. Několika cizími zeměmi se proplétal jako jiní stateční vojáci a šťastně se dostal až do Anglie, kde se ihned přihlásil do naší zahraniční armády. Tam prodělal náročný výcvik parašutisty a jako jeden z nejstatečnějších byl určen k těžkému úkolu: pomstít český národ a odstranit jeho kata Heydricha. Na tento úkol se pečlivě připravoval v tuhé kázni a konečně seskočil z letadla nad českým územím s několika svými přáteli. Ačkoliv se nemohl jako parašutista pohybovat volně jako každý jiný občan, přece zašel po svém seskoku i do Rudíkova kam ho volal rodný kraj. Byl spatřen v Třebíči i jinde. A pak přišla největší chvíle jeho života, měl provést rozsudek národa nad Heydrichem a popraviti toho největšího kata českého národa lidu. 27. května 1942 vrhl na Heydrichovo auto pumu a byl při tom zraněn v obličeji. Atentát se však zdařil. Pak se skrýval v podzemní kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje v Praze, kde on i jeho šest druhů bylo vypátráno zradou jednoho z parašutistů.

⁹⁶ *Orlík (Vydání pro orelskou mládež)*, 28. 7. 1947, č. 1, s. 8.

Zde padl při hájení kostela hrdě a čestně jako voják dne 18. června 1942. V červnu se narodil a v červnu zemřel, v mladém věku 29 let jako rotmistr čs. armády a jako voják a Orel.

Dne 29. června 1947 odhalilo mu vděčné orelstvo rudíkovské jednoty pamětní desku na své orlovně, v níž br. Kubiš cvičíval. Krásné slavnosti se zúčastnilo 10 000 Orů župy Kosmákovy, z předsednictva Čs. Orla byl přítomen náčelník Orla br. Slavotínek. Kamennou desku zhotovil mistr kameník p. Rašovský z Velkého Meziříčí.

Na desce je nápis:

„...a těm, kdož pro vlast padli na poli, buď navždy paměť slavná! (Josef Václav Sládek). Svému členu br. poručíkovi Janu Kubišovi, mstiteli českého národa jednoty Čs. Orla...“

Slavnosti se zúčastnil též br. štábní kapitán Novotný z Brna, který pronesl krásný proslov při odhalení desky. Za ministra národní obrany armádního generála Svobodu byl přítomen generál Petr Novák. U pamětní desky stála stráž čestná rota vojska a Orli. Slavnost ukončil svým projevem generál Novák, který vyzvedl hrdinství br. Kubiše jako vojáka čs. armády, jenž bojoval čestně a slavně až do posledního dechu.

V závěru slavnosti předal br. Dr. Slavotínek čestnou medaili „Orel zásluze“ poslednímu potomku rodiny Kubišovy, malému synovci br. Kubiše. Ostatní členové Kubišovy rodiny, byli od Němců vyvražděni do jednoho a zůstali jen dva malí synovci Kubišovi, kteří v té době nechodili ještě do školy.

Bratr Jenda Kubiš z jednoty Orla v Rudíkově byl za svůj hrdinský čin vyznamenán dvakrát válečným křížem československým a posmrtně povýšen na kapitána pěchoty. Tak mu poděkoval vděčný národ a vděčné Orelstvo mu poděkovalo také zatím aspoň v Rudíkově. Ale i v Dolních Vilémovicích připravovali důstojně vyslovit svůj dík br. Kubišovi a všem čtrnácti členům jeho rodu, kteří také za věc národa položili své životy.

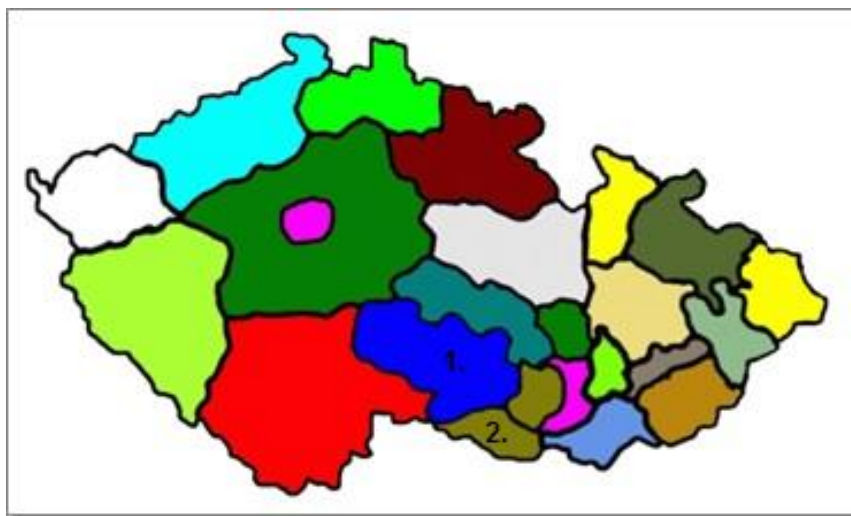
Z krve hrdinů, jakým byl právě br. Jenda Kubiš vyrostla naše nová svoboda. My, Orli, toho nikdy nezapomeneme. A br. Kubiš zůstane nám vzorem pro celý život jako Čech, katolík, voják a Orel.⁹⁷

⁹⁷ Orlík (Vydání pro orelskou mládež), 28. 7. 1947, č. 1, s. 8.

4.2 Vznik a vývoj Kubišovy župy

Jak již bylo řečeno Kubišova župa vznikla tedy rozdělením původní Západoravské orelské župy Václava Kosmáka. Župa byla rozdělena na dvě části: Kosmákovu a Kubišovu župu. Návrh k rozdělení byl schválen dne 31. července 1947 na VIII. řádném valném sjezdu Československého orla. Hlavní sídlo Kubišovy župy sídlilo v Sušilově domě v Třebíči. Do nově vzniklé Kubišovy župy tedy spadaly jednoty z okrsků I, II, IV a V bývalé Západoravské župy V. Kosmáka. Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost v Kubišově župě na dlouhých 42 let pozastavena.⁹⁸

V sobotu dne 29. září 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost Kubišovy župy. Schůze se zúčastnilo 11 osob. Byli zvoleni tyto funkcionáři: starosta Josef Prokeš, místopředseda Jan Karlík a jednatel Jiří Florian. Kubišově župě byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Kubišovou župou do Ústředí Orla do Brna dne 30. 9. 1990. Od tohoto dne 3. října 1990 se datuje znovuoživení Kubišovy župy.⁹⁹

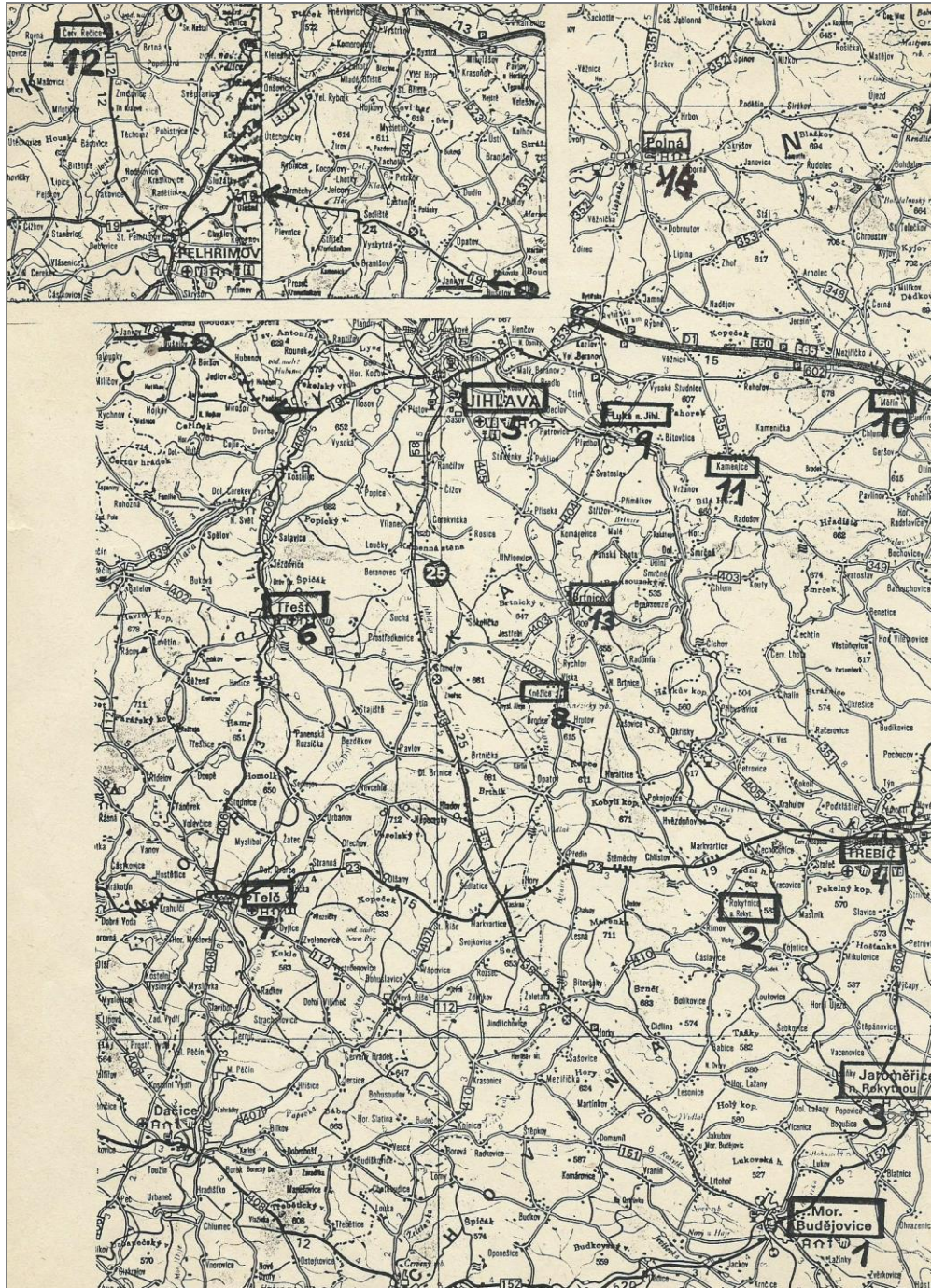
Obrázek 14. Mapa orelských žup. Tmavě modré území označené číslicí 1. vyznačuje Kubišovu župu. Mapa převzata z webu <http://www.orel.cz/?ukaz=zupy>.

Na obrázku 14. tmavě modré území označené číslicí 1. vyznačuje Kubišovu župu. Území označené číslicí 2. vyznačuje dnešní Kosmákovu župu. Z toho vyplývá že původní území Západoravské župy Václava Kosmáka se nacházelo na území

⁹⁸ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 383–392.

⁹⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Kubišovy župy z roku 1990.

označené číslicemi 1. a 2. Po roce 1990 svoji činnost postupně obnovilo 14 jednot. Jako první svou činnost obnovila jednota v Moravských Budějovicích a následovaly je Rokytnice nad Rokytnou, Jaroměřice nad Rokytnou, Třebíč, Jihlava, Třešť, Telč, Kněžice, Luka nad Jihlavou, Měřín, Kamenice, Červená Řečice, Brtnice a Polná.¹⁰⁰

Obrázek 15. Mapa jednot Kubišovy župy i s čísly pořadí v jakým byly jednoty obnoveny. Mapa převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

¹⁰⁰ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–1995.

V Jihlavských listech v pátek 3. dubna 1992 napsali: „...Zítř se koná v prostorech sekretariátu ČSL v Třebíči sjezd orelské župy kpt. Jana Kubiše za účasti 50 delegátů z 11 jednot Čs. Orla z regionu Jihlavska, Třebíčska a Velkomeziříčská. Mimo jiné bude na sjezdu rozšířen župní výbor se zastoupením ze všech jednot, ustavena náčelnická rada a rozšířena činnost o odbor kopané. U příležitosti sjezdu bude vzpomenuo obětí z řad československých orlů, mezi nimiž byli i čtyři členové oddílu parašutistů vyslaných v roce 1942 z Anglie Bublík, Valčík, Gabčík a Kubiš. Za zásluhy o tělovýchovu do rozpuštění Čs. Orla budou oceněni in memoriam bratr Ludvík Molák a sestra Marie Molíková.¹⁰¹

V roce 1993 dosáhl počet členů Kubišovy orelské župy již přes 550 a tím se tato župa zařadila mezi pět nejpočetnějších v České republice. Tomu odpovídal i stoupající počet odběratelů časopisu Orel (280) a stále se snižoval věkový průměr našeho členstva. V župě stoupl i počet jednot na 12. Z nich však pouze dvěma jednotám (Telčí a v Červené Řečici), byly navraceny jejich orlovny (resp. Katolický dům a hřiště). Kubišová župa měla v tu dobu tedy 16 % navracených orloven, což byl dvojnásobek celostátního průměru (8 %).

Podle pokynu nově ustavené Sociální a charitativní rady Orla navázalo osobně šest členů předsednictva Kubišovy župy úzkou spoluprací s jihlavským hnutím Pro život, aby ve smyslu nových stanov Orla podporovali křesťanskou rodinu, mladá manželství a správnou výchovu dětí. Ve spolupraci s katolickou Charitou organizovaly některé naše jednoty např. Kněžice a Brtnice úspěšnou sbírku teplého oblečení pro trpící v bývalé Jugoslávii. Několika desítkám spolupracovníkům v župě byly rozeslány časopisy Orel, Centrum pro rodinný život, Světlo a bulletin Charita.¹⁰²

Ve výroční zprávě o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1993 napsali: „...*Jednota nemá stále trvalé sídlo, z bývalého jejího majetku (orlovna, stadión) nezůstalo vůbec nic a na získání nového zatím naděje není. Proto je také vyloučeno umístění sídla Kubišovy župy v Třebíči.*¹⁰³

¹⁰¹ Jihlavské listy, 3. 4. 1992, č. 27.

¹⁰² Orel (Ústřední list Orla), XXXIII., 1994, č. 2, s. 11.

¹⁰³ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1993.

Po obnovení Kubišovy župy v roce 1990, si v ní obnovilo orelskou činnost hned 14 jednot. Většina provozuje aktivní činnost až do dnes. Jednoty Jihlavy, Třebíče, Rokytnice n. Rokytnou a Brtnice svoji činnost ukončily z důvodu nedostatku členů a finančních prostředků. Ne v každé jednotě se mohla provozovat aktivní tělovýchovná a sportovní činnost. Hlavní problém byl v tom, že jednoty neměly svoje vlastní prostory a zázemí, kde by mohly sportovní činnost provozovat. Když už měly vhodné prostory zase jim chybělo vhodné vybavení a náčiní. Dalším problémem bylo nedostatek mládeže, která by chtěla sportovní činnost aktivně vykonávat. Problém byl i v nedostatku cvičitelů, kteří by mohli hodiny tělesné výchovy a sportu vézt. Situace byla velice stěžejní. Proto některé jednoty, které v této diplomové práci popisujeme vykonávaly minimální, nebo žádnou tělovýchovnou a sportovní činnost, proto jsme se museli alespoň stručně zaměřit na jejich kulturní a duchovní činnost. Jednoty se podle svých možností zúčastňují akcí župních a ústředních nebo pořádají vlastní akce. Jsou však i takové jednoty, které nevykazují činnost žádnou.

Po obnovení Kubišovy župy v roce 1990, se v jednotlivých jednotách provozují sporty jako např. fotbal, stolní tenis, plavání, atletika, cvičení všech složek, gymnastika, volejbal, vodáctví, turistika, nohejbal, squash a mnoho dalších. Župa organizuje župní turnaje ve všech možných odvětvích sportu. Župa se věnuje i duchovní činnosti, téměř všechny jednoty jsou pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn, Kostelní Vydří, Nepomuk, Mariazell a další. Župa se věnuje i kulturní činnosti a pořádá župní sjezdy, společné výlety pro děti, setkání členů župy a letní tábory.

Po roce 2000 počet členů postupně narůstal a zastavil se na čísle 816. Za poslední roky se počet členů župy pohyboval mezi sedmi sty a osmi sty členy. Kubišovu župu tvoří momentálně 10 aktivních jednot. Kubišova župa, co se počtu členů týče, patří mezi středně velkou župu. Postupem let se vedení župy přesunulo Jihlavy a následně do Kněžic, kde sídlí až do dnes. Župa nese jméno po jednom z největších národních hrdinů poslední světové války, a to po statečném Orlu a vojáku br. Janu Kubišovi, který odpravil německého protektora Heydricha ¹⁰⁴

¹⁰⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2019.

Dne 13. března 2016 proběhla valná hromada Kubišovy župy, kde byli zvoleni tito funkcionáři: starosta David Kovář, místostarosta Petr Žák a sekretář Jitka Kalčíková. Do předsednictva župy byli zvoleni tito členi: Bedřich Kopecký, Pavel Staněk, Marie Kunstová, Marie Šindelková. Předsedou župní revizní komise byla zvolena Petra Munduchová a členy župní revizní komise byli zvoleni Ludmila Kopecká a Anežka Křížková. Ke dni 5. 4. 2019 má župa 10 jednot a 816 členů.¹⁰⁵

4.3 Stručný nástin historie tělesné výchovy a sportu Kubišovy župy po roce 1990

Po obnovení Kubišovy župy v roce 1990, se v jednotlivých jednotách provozují sporty jako např. fotbal, stolní tenis, plavání, atletika, cvičení všech složek, gymnastika, volejbal, vodáctví, turistika, nohejbal, squash a mnoho dalších. Vedení župy za spolupráce s vedením jednotlivých jednot organizují župní turnaje ve všech možných odvětvích sportu jako jsou např. stolní tenis, florbal, atletika, plavání, běhy a další.

První veřejné sportovní vystoupení orelské mládeže župy kpt. Jana Kubiše proběhlo 5. října 1991 v Jihlavě na hřišti TJ Modety. Šlo o sportovně společenskou událost, v níž hlavní roli hrálo sportovní zapálení děti v kategoriích 7-11 a 11 až 14 roků. Soutěže byly uspořádány v trojboji. Závodu předcházely soutěže v jednotách Čs. Orla v Kněžicích, Měříně a v Mramoticích. Družstvo Mramotic náleželo ke znojenské župě V. Kosmáka a v Jihlavě si porovnávalo své schopnosti s mládeží Jihlavska.

Dalším veřejným sportovním vystoupením Kubišovy župy bylo atletický čtyřboj v Jihlavě. Přes krajně nepříznivé počasí se ze 71 přihlášených na župní čtyřboj 12. června 1993 v Jihlavě dostavilo 53 závodníků s osmi vedoucími z Kněžic, Měřína, Telče a Brtnice. Závod byl zahájen společným nástupem, uvítáním, orelskou modlitbou a s ohledem na chladno i kvalitní rozvíčkou. Dán povel žup. cvičitelskému sboru v čele s Ing. Kalčíkem, Necidovou, Markem a cvičiteli, a již se rozvinul boj o nejlepší umístění tříčlenných družstev žactva a dorostu věkových kategorií od 7-18 let. Dešťové přeháňky narušovaly plynulé soutěžení a nepříznivě ovlivňovaly výkony. Přesto úkoly plněny a splněny. A nakonec společná fotografie všech statečných.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Župa Kubišova. (b.r). Získáno 5. duben 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=zupa&id=19>.

¹⁰⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1991–1994.

Obrázek 16. Fotografie všech zúčastněných na župním čtyřboji dne 12. 6. 1993 v Jihlavě. Fotografie převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Největšího úspěchu dosáhla v roce 1993 sestra Marie Hustáková z Telče, která získala stříbrnou medaili na Evropském mistrovství FICEP v lehké atletice v Gissingen v Rakousku. Následující rok se jednotlivci jednot nebo i celá družstva mohla přihlásit na župní i celostátní ústřední soutěže Orla ve všech možných odvětvích sportu. V roce 1994 se uskutečnilo mistrovství v běhu na lyžích. Proběhl i župní kvalifikace ve stolním tenise na mistrovství Orla. Chlapci z kněžic se jako jediní z Kubišovy župy přihlásili na Ústřední turnaj v basketbale. Jihlavská jednota Orla pořádala jarní a podzimní sportovní soutěže pro celou župu, a to na stadionu Sportovního klubu v Březinových sadech v Jihlavě. Hlavní tělovýchovnou a kulturní akcí v r. 1994 bylo víkendové setkání rodin a župní přebory v atletickém čtyřboji v rámci Eurosportfestivalu 28-29/5 1994 v Jihlavě. Závodilo v něm celkem 130 mladých Orlů a Orlic. Byly to děti z Měřína, Telče, Třeště, Kněžic, Brtnice, Mor. Budějovic, Kněžic a Luk n. Jihlavou.

V lednu roku 1995 se zúčastnilo 17 závodníků z Kubišovy župy mistrovství Orla v zimní silničním běhu. Dne 4. února 1995 Kněžice pořádaly župní turnaj ve stolním tenise pro žáky a žákyně. V květnu opět proběhlo župní kolo atletického čtyřboje, tentokrát ale v Třebíči. Z Kubišovy župy byli nominováni 2 hráči na mistrovství FICEP ve fotbale v Rakousku. V osmi jednotách se již cvičilo. Proběhl župní cvičitelský kurz, kde bylo proškoleno 21 cvičitelů ze 4 jednot. Mezi nejoblíbenější sportovní akce patřil atletický čtyřboj, turnaj ve stolním tenisu, v malé kopané, ve volejbalu a běžecké závody. Závodníci Kubišovy župy se často umístili na předních místech v těchto uvedených sportech např. Hustáková, bratři Leupold, Janalík, Nevařil, Diviš a Šindelka.

V lednu roku 1997 pokračoval župní přebor ve stolním tenisu v Polné a Moravských Budějovicích. V březnu proběhl turnaj v sálovém fotbale ve Žďáře n. Sázavou. V dubnu se uskutečnilo v Polné Mistrovství Orla ve stolním tenisu. Polná obsadila v žácích 1. místo a v juniorech 2. místo. Kněžice se neprosadily na předních místech. Dne 19. dubna uspořádala jednota v Mor. Budějovicích plavecké závody pro celou župu. Závodili plavci z Brtnice, Kněžic, Měřína, Polné, Jaroměřic a M. Budějovic. V Kněžicích se na podzim konaly již VI. Podzimní olympijské hry mládeže. V následujícím roce proběhl např. turistický pochod, tábor mládeže, župní olympijské hry, volejbalový turnaj, vánoční turnaj ve stolním tenise a florbalu.

Po roce 2000 se sportovní činnost Kubišovy župy nesla ve stejném sportovním duchu i nadále. Pořádají se župní turnaje a závody v atletice, kuželkách, stolním tenisu, florbalu, plavání a další. Šikovní jednotlivci i družstva se účastní Mistrovství Orla, kde měří své zdatnosti s těma nejlepším Orlama a Orlicema co český Orel má.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1993–2019.

5 Historie orelské tělesné výchovy a sportu v jednotlivých jednotách Kubišovy župy

5.1 Orel jednota Brtnice

Teprve až v roce 1922 se podařilo založit v Brtnici Orel a v polovině 30. let vznikl Sportovní klub Brtnice. Jak ze záznamů plyne, že ve školním rove 1928/1929, kdy školu navštěvovalo 300 dětí, jich cvičí v Sokole 47, v Orlu 33 a v DTJ 26. Ve srovnání s ostatními organizacemi si Orel v Brtnici držel průměr v počtu členů.¹⁰⁸ Orel Brtnice si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Proto je těžko zjistitelné přesné datum jeho založení a průběh jeho činnosti v dobách mezi lety 1922 a 1948. Co se dochovalo a bylo uloženo do Státního okresního archivu v Jihlavě jsou žádosti o povolení hraní divadelních představení, zasílané Okresnímu úřadu v Jihlavě. První žádost byla roku 1929 na představení Františka Šupky: „Za touhou po matce“ hráno na radnici. Druhá žádost byla téhož roku na představení Rudolfa Kneisla: „Chudý písničkář“ hráno na radnici.¹⁰⁹

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Brtnice vyčíst, že v roce 1931 spadal do 1. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 39 žáků a 14 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 20 a necvičících 21. Ve srovnání s počtem členů z roku 1929 si Orel výrazně polepšil.¹¹⁰

Třetí žádost o povolení hraní divadelního představení zaslal starosta Orla Brtnice Josef Birnbaum a to na hru: „Vášeň na Bezdězu“, která se odehrála 21. února 1937 ve 3 hodiny odpoledne a v půl 7 hod. večer v Lidovém domě v Brtnici. V Brtnici, dne 24. února 1937 podepsaný starosta J. Birnbaum za jednotu čl. Orla v Brtnici, oznamuje pořádání loutkových představení pro školní mládež jednoty s volným vstupem. Hrál se v neděli o 3. h. odpoledne v Lid. domě. Hrát se bude např. Šípková Růženka, Perníková chaloupka, Kašpárek policajtem apod.¹¹¹ V následujícím roce starosta žádal o povolení div. představení H. Švehlové: „Královna lesů“. Čistý výnos z této hry byl věnován na zakoupení školních pomůcek pro chudé žáky. Ke konci roku 1938 starosta žádal

¹⁰⁸ Janák, J. (1988). *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, s. 278.

¹⁰⁹ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava: Divadla 1929-1936, č. 91. SOUPIS povolení k představením, 1929, poř. č. 68, 92.

¹¹⁰ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

¹¹¹ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spisy 1937/6, č. 3271.

o povolení představení „Vánoční den“, které se mělo odehrát 1. ledna 1939 v 15 h. odpoledne v Lid. domě v Brtnici.¹¹² Představení po 2. světové válce, na které starosta Birnbaum žádal povolení u Okresního národního výboru v Jihlavě, byla divadelní hra Marie Holkové: „Popelka“. Hra se odehrála dne 7. prosince 1947. Jak tehdejší žádost o povolení vypadala si můžete prohlédnout na následujícím obrázku.¹¹³

Jednota Československého Orla
v Brtnici. V Brtnici dne 13. XI. 1947.

Označení spolku (korporace) _____
Č. j. _____
Věc: Žádost o povolení divadelní hry
„Popelka“
Přílohy knížka, kolek 20 Kčs

Okresnímu národnímu výboru
Ředitelství národní bezpečnosti
v Jihlavě

Spolek Jednota Československého Orla v Brtnici

žádá o povolení divadelní hry (programového večírku, kabaretu, koncertu)
Marie Holkové: „Popelka“, pohádková hra o 4 jednáních
od „ „ dne 7. prosince 1947
v místnostech Lidového domu v Brtnici
Začátek v 15 a 20 hod. Vstupné odpoledne 16-12-10-6 Kčs
večer 20-15-12-7
Čistý výtěžek bude věnován 1.) na potřeby spolku : zakoupení tělocvičného
nářadí
2.) _____

Jednota
v Brtnici

Vlček Jordan
jedenatel

Josef Birnbaum
předseda

Místní osvětová rada Okresní osvětová rada v Jihlavě
Vyjádření: MRO v Brtnici Vyjádření _____
*nenamítá nic proti
sahraní této hry.* Proti provedení
není námitek.
Strougal okr. osv. inspektor

Obrázek 17. Žádost o povolení divadelní hry v jednotě Čsl. Orla v Brtnici z roku 1947. Žádost převzata ze Státního okresního archivu Jihlava.

¹¹² Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spisy 1938/6, č. 3276.

¹¹³ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spisy 1947/6, č. 3315.

Poslední žádost o povolení hraní divadelního představení zaslal předseda Orla Brtnice Josef Andrýzek 25. ledna 1948 a to na hru Miloslava Koláře: „O rozmazlené Pamele“, která se odehrála 29. února 1948 ve 3 hodiny odpoledne v Lid. domě v Brtnici.¹¹⁴ Poslední žádost proto, protože v tu dobu už probíhaly v Praze únorové události, které byly zakončeny komunistickým převratem. Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost na 42 let pozastavena.¹¹⁵

Dne 1. března 1994 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Brtnice. Schůze se zúčastnilo 15 osob. Byli zvoleni tyto funkcionáři: starosta Josef Kalčík a místostarosta Vojtěch Mikuláščík. Tělovýchovné jednotě Orel Brtnice byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Brtnice do Ústředí Orla do Brna dne 1. 3. 1994. Od tohoto dne 7. 3. 1994 se datuje znovuobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Brtnice.¹¹⁶ Téhož roku se už členové jednoty účastnili atletických závodů v Jihlavě a žák Jan Zelený dokonce zařazen do kádru fotbalové reprezentaci Orla. V činnosti výchovně-vzdělávací možno za nejvýznamnější považovat společnou účast jednoty Orel Brtnice s jednotou Kněžice na Orelské pouti na sv. Hostýně dne 21. srpna 1994. V roce 2002 měla jednota 18 členů. V následujících letech členové jednoty dosáhly výborných výsledků na turnaji ve stolním tenisu v Kněžicích. Jednota se účastnila poutí a také Pochodu pro život. Po obnovení jednoty Orel Brtnice v roce 1994, se v ní provozovaly sporty jako např. fotbal, florbal, stolní tenis a lyžování. Ke dni 31. 12. 2013 měl Orel Brtnice 7 členů. Za rok téhož dne už neměla jednota žádného člena, rozhodla se ukončit činnost z důvodů nedostatku finančních prostředků a nedostatku členů.¹¹⁷

5.2 Orel jednota Červená Řečice

V listopadu roku 1920 se datuje první zmínka o založení jednoty čl. Orla v Červené Řečici. Je to tak uvedeno na internetových stránkách Orla. Orel Červená Řečice si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak

¹¹⁴ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spisy 1948/8, č. 3330.

¹¹⁵ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 392.

¹¹⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Brtnici z roku 1994.

¹¹⁷ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1994–2014.

zaznamenávána či zapisována, proto je těžko doložitelná tahle informace o založení. První prokazatelnou informací o činnosti Orla Červená Řečice pochází z roku 1925, kdy byla poslána žádost okresní správě v Pelhřimově o povolení sehrání divadelního představení. V dopise stálo: „...Slavné okresní správě politické v Pelhřimově. V hluboké ústě podepsaní dovolují si zdvořile oznámiti, že Jednota Orla čl. V Červené Řečici sehraje dne 28. září 1925 v ½ 8 hodině večer v sále hostince p. Matěje Davida v Červené Řečici divadelní představení Josefa Skružného: „Ta naše Máňa“ Za jednotu žádali starosta Jan Kaňka a jednatel Václav Kudrna. V listopadu téhož roku stejné vedení jednoty žádalo o sehrání druhého divadelního představení. Jednalo se o divadelní drama Josefa Štolby: „Závěť“, které se mělo odehrát v neděli dne 29. listopadu 1925 v 7 hodin večer v hostinci pana Davida v Červené Řečici.¹¹⁸

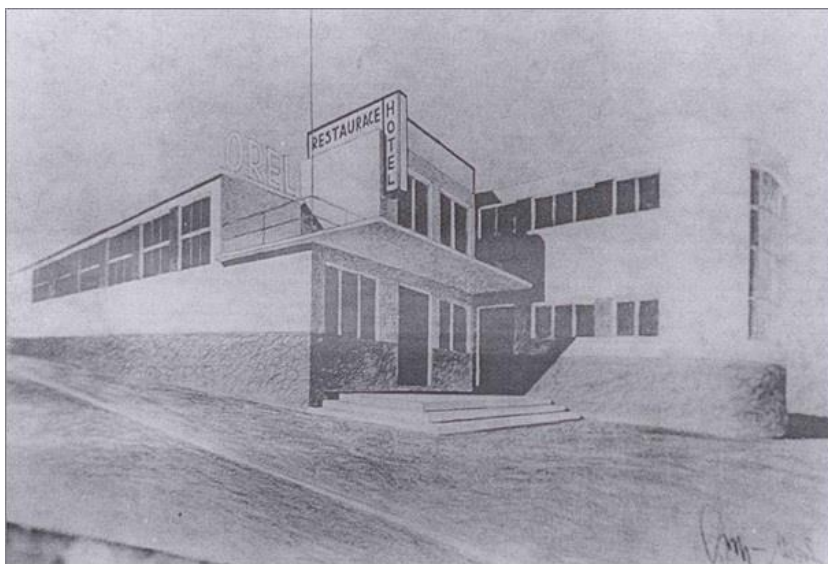

Obrázek 18. Dobová fotografie členů tělocvičné jednoty Orel Červená Řečice z roku 1928. Fotografie převzata z webu http://www.cervenarecice.info/vismo/gallery-viewer.asp?id_galerie=1017&width=412.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Červené Řečicích vyčíst, že v roce 1931 spadl do 8. okrsku Středočeské orelské župy Bedřicha Pospíšila. Jednota v tu dobu čítala 12 žáků a 6 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 9 a necvičících 21.¹¹⁹

¹¹⁸ Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Červená Řečice, i.č. 396, ka 84.

¹¹⁹ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 89.

Obrázek 19. Červená Řečice 1930 – původní návrh na Lidový dům (Orlovnu) – byl vydán i jako pohlednice. Budova vpravo již nebyla nikdy postavena. Obrázek převzat z webu http://www.cervenarecice.info/vismo/gallery-viewer.asp?id_galerie=1017&width=412.

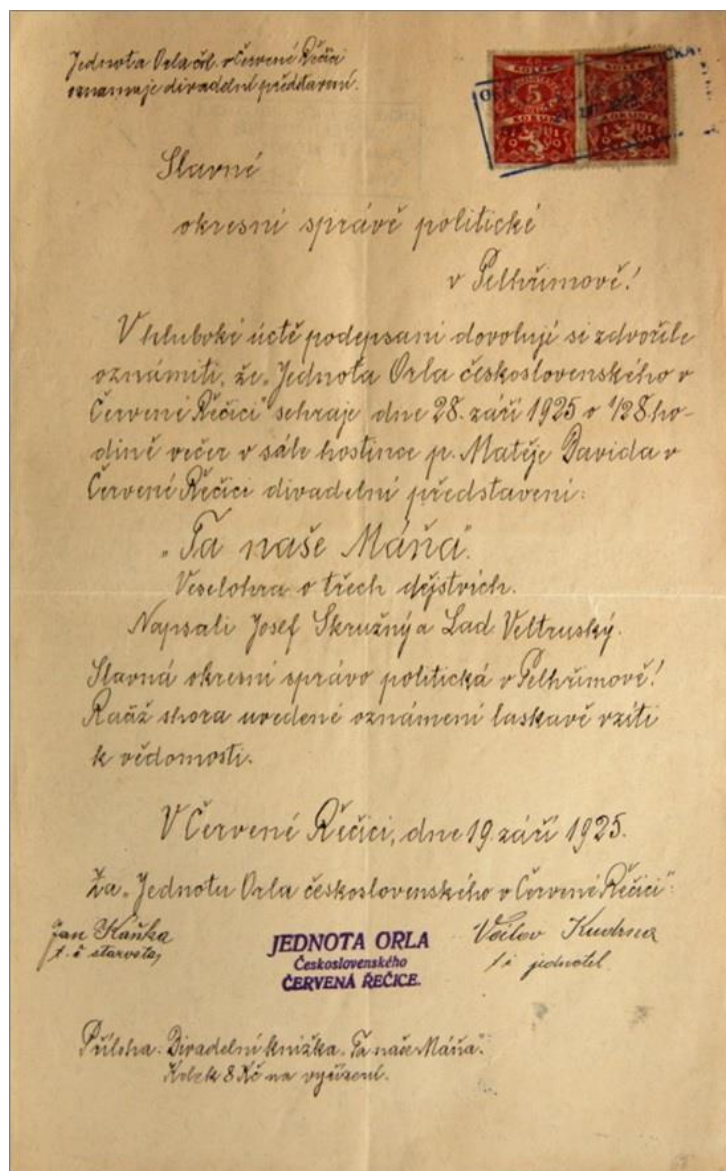
Dle archivních záznamů lze vyhodnotit že divadelní činnost v jednotě byla velice aktivní. Mezi roky 1925 a 1940 se v jednotě odehrálo desítky představení jako byly například: Jindra, Pro vlajku československou, Silvestrovský večer, Obětování, Poslední Šichta, Zavadilka vdává dceru, Dražba nevěsty (žena na zkoušku), Třikrát svatba, Eviččiny dvoje Vánoce, Právo na hřích, Kříž u potoka, Sestra Annunciata, Naši bratři, Lešetínský kovář, Tulácké dobrodružství, v Manželské kleci, komedie plná strašidel, Písnička srdce, Vesnička pod lipami a další. Vždy v období Vánoc se hrály hry jako: Silvestrovská zábava a Silvestrovský večírek.¹²⁰ Na následujícím obrázku si můžete prohlédnout, jak vypadala první poslána žádost okresní správě v Pelhřimově o povolení sehrání divadelního představení v jednotě Orla Červená Řečice.¹²¹

Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost na 42 let pozastavena.¹²²

¹²⁰ Státní okresní archiv Pelhřimov, Okresní úřad Pelhřimov, i.č. 130–1137.

¹²¹ Státní okresní archiv Pelhřimov, Archiv města Červená Řečice, i.č. 396, ka 84.

¹²² Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 392.

Obrázek 20. Žádost o povolení divadelního představení v jednotě Čsl. Orla v Červené Řečici z roku 1925. Žádost převzata ze Státního okresního archivu Pelhřimov.

Dne 24. června roku 1991 byla jednota Orel Červená Řečice znovu obnovena. Starostou jednoty byl zvolen Josef Bečka a jednatelkou Eva Barešová. V roce 1991 jednota spadala pod Pospíšilovu župu. V roce 1993 se jednota Orel Červená Řečice rozhodla převést jednotu do župy Jana Kubiše. Aby byl převod platný bylo třeba, dle pokynu Ústředí, prohlásit, že s tím převodem jednota souhlasila. Prohlášení se odeslalo do Brna na Ústředí Orla, odkud přišlo jednotě souhlas s převodem a přišlo i nové razítko jednoty. Ve výroční zprávě za rok 1993 napsali: „...Budova Orlovny, kterou nám vrátila komunistická tělovýchovná organizace Tatraň Č. Řečice má v havarijním stavu strop tělocvičny, který hrozí zřízením na cvičící. Na jmenované, přísně stavební údržbové akce jsme dostali přímo z ústředí 111 000 Kč. Od župy nic. Naše kadetky vyhráli

*celostátní turnaj Orla ve volejbale. Hodnota letošního díla na našem majetku jest skutečných nebo lépe neskutečných 250 000 Kč...*¹²³ Jednota na konci roku 1994 čítala 9 členů do 15ti let, 25 členů nad 15 let a odebírala 6 časopisů OREL. Ve výroční zprávě za rok 1994 napsali: „...Zakoupeno nové vybavení kuchyně, sálu, budování podia pro kapelu, zakoupení stolů a židlí do sálu, zakoupení plechu na střechu k uhelně. Spoluúčast na úpravě okolí Orlovny, kostela, fary a osvětlení kostela. Od května do září účast na různých poutích v okolí, jako např. Praha, Křemešník a sv. Hostýn. Zajištění letního tábora pro děti z Jed. Orla Chomutov. Uspořádání mikulášské besídky pro 150 dětí s nadílkou...“ Ve výroční zprávě za rok 1995 napsali: „... Největší starost a potíže máme s budovou. Letos opravdu už dojde k provedení oprav, je sepsána smlouva, udělaný projekt a rozpočet na celou opravu. Celou dokumentaci již odeslal p. Bečka na úřředí do Brna. Finanční částka bude podle uvedeného rozpočtu asi 420 000 Kč. Práce bude provedena v letních měsících...“¹²⁴

Po obnovení jednoty Orel Červená Řečice v roce 1991, se v ní provozují sporty jako např. volejbal, fotbal, nohejbal, posilování, cvičení malých dětí a žen, rehabilitační cvičení pro dospělé za přítomnosti rehabilitační sestry, výlety na kolech, florbal a stolní tenis. Jednota se zúčastnila i florbalového turnaje v Kněžicích, sama pak pořádala volejbalový a tenisový turnaj. Jednota je pravidelným účastníkem poutí. Po roce 2000 počet členů postupně narůstal a zastavil se na čísle 84.¹²⁵

Dne 3. 4. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Martin Bouška, místostarostou se stal Pavel Staněk a sekretářem Jaroslav Veselý. Ke dni 21. 3. 2019 má jednota 84 členů a převážnou většinu tvoří mládež do 18 let, a to v počtu 44 členů.¹²⁶

5.3 Orel jednota Jaroměřice nad Rokytnou

Roku 1911 se datuje první zmínka o založení jednoty čsl. Orla Jaroměřice nad Rokytnou. Je to tak uvedeno ve zpravodaji města Jaroměřice nad Rokytnou, zveřejněné na internetových stránkách města. Orel Jaroměřice nad Rokytnou si během svého

¹²³ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Červené Řečici z roku 1991–1993.

¹²⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Červené Řečici z roku 1994–1995.

¹²⁵ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1991–2019.

¹²⁶ Orel jednota Červená Řečice. (b.r). Získáno 21. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19002>.

působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována, proto je těžko doložitelná tahle informace o založení. Další zajímavou informací o činnosti Orla zveřejnil zpravodaj Jaroměřice nad Rokytnou v roce 2000, kdy napsal: „...Loutkové divadlo se hrálo již za první republiky, hrálo se na faře. V zimních měsících se hrálo každou neděli v přízemí tělocvičny Orla. Později se přesídlilo do Lidového Domu...“¹²⁷

První prokazatelnou dobovou informací o činnosti Orla v Jaroměřicích nad Rokytnou je dobový orelský kalendář pocházející z roku 1931, z kterého lze vyčíst o jednotě v Jaroměřicích nad Rokytnou, že v roce 1931 spadala do 5. okrsku Západoslavské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 61 žáků a 15 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 11 a necvičících 31.¹²⁸ Druhou prokazatelnou dobovou informací o činnosti Orla Jaroměřice nad Rokytnou je plakát pocházející z roku 1935, uložen ve Státním okresním archivu v Třebíči. Na plakátu je uvedeno: „...Jednota Čs. Orla v Jaroměřicích n. R., sehraje v neděli 29. září 1935 po hostině v Mor. Budějovicích v sále Národního domu operetu o jednáních „Očarovaná dědina“. Hru napsal František Hanzelka hudbu složil František Šimáček. Hraje se v národních krojích. Kus, který byl hrán na naší scéně před 10 lety a měl veliký úspěch, jistě se Vám bude líbit i dnes a vyvolá salvy smíchu...“ Z tohoto znění lze usoudit, že činnost jednoty byla jistě aktivní již v roce 1925. Přesnou podobnu plakátu si můžete prohlédnout na následujícím obrázku.¹²⁹

¹²⁷ Z historie loutkového divadla k současnosti. Zpravodaj Jaroměřice nad Rokytnou 2000, č. 4, s. 5-6.

¹²⁸ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 76.

¹²⁹ Státní okresní archiv Třebíč, plakáty, 1935.

Obrázek 21. Plakát Jednoty Čs. Orla v Jaroměřicích n. Rokytnou z roku 1935. Plakát převzat ze Státního okresního archivu Třebíč.

Z osobního archivu Františka Kunsta mi byla poskytnuta dobová pozvánka na slavnostní zahájení Orelských slavností v Praze r. 1949, z roku 1948: „...*Jednota čl. Orla v Jaroměřicích zve všechny své členy, přátelé a příznivce na slavnostní zahájení Orelských slavností v Praze r. 1949, které se bude konati ve dnech 27.-29. února 1948. V pátek o půl 20. hod v Lidovém domě duchovní obnova členstva jednoty. V sobotu o 14. h. duchovní obnova žactva o 17. h. sv. požehnání a zpověď všeho orelstva. V neděli o 8. hod. mše sv. se společným sv. přijímáním. Odpoledne po sv. požehnání slavnostní shromáždění členstva a přátel čl. Orla v sále Lidového domu, při němž členové obnoví orelský slib. Orelským slavnostem v Praze 1949 zdař Bůh...*“ Z této dobové pozvánky lze usoudit, že orelská činnost po skončení 2. světové války byla v jednotě velmi aktivní.¹³⁰

¹³⁰ Osobní archiv Františka Kunsta, Pozvánka na slavnostní zahájení Orelských slavností v Praze r. 1949.

V osobním archivu p. Kunsta se nachází i dobové fotografie členů tělocvičné jednoty Orel Jaroměřice nad Rokytinou z roku 1946. Na horní fotografii jsou vyobrazeny žákyně a dorostenky, na spodní fotografii žáci v dobových krojích Orla.

Obrázek 22. Dobové fotografie členů tělocvičné jednoty Orel Jaroměřice nad Rokytinou z roku 1946. Fotografie převzaty z Osobního archivu Františka Kunsta.

Koncem února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost v Jaroměřicích nad Rokytinou na 42 let pozastavena.¹³¹

Oficiální sjednocení tělovýchovy bylo vyhlášeno na slavnostní schůzi zástupců ČOS, tělovýchovných spolků, armády, vlády a různých korporací dne 28. března 1948. Když došlo k sjednocení měli bývalý členové Orla možnost vstoupit do Sokola, ten jediný mohl fungovat. Jan Dvořák a Jan Brabenec byli první členové, kteří vstoupili. Sjednocení se nejednalo pouze členů, ale převážně movitých a nemovitých hodnot. Zápis ze schůze tělocvičné jednoty Sokol v Jaroměřicích nad Rokytinou konané 27. května 1948 v 5 h. odpoledne v sokolovně: „...Komise finanční spolu s hospodářskou, byly vyzváni, aby podali zprávu o výsledku svých prací. Podle zpráv

¹³¹ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 392.

těchto komisí byly zjištěny ku převzetí od Čsl. Orla tyto hodnoty: 1 bradla, 1 kladina, 1 koza bez koženého potahu, železné činky, 9 švihadel, 4 kužele, 1 kožená zíněnka a další sportovní náčiní. Nemovité jmění: cvičiště, t.j. „Střelnice“ parc. Č. 92, 93/1, 94 a 275 v Jaroměřicích n. R. Přepsání této „Střelnice“ Orlu nebylo dosud knihovně provedeno, ačkoliv kup byl uzavřen již v r. 1938. Zjistí se příčina. Střelnice byla podle kupní smlouvy koupena za 20 000 Kč. a zapláceno na ni v hotovosti 12 000 Kč. Konečně převezme Sokol do nájmu tělocvičnu „Orla“, která se nachází na dvoře Farního úřadu a byla upravena z místnosti náležející Farnímu úřadu...” Převzetí majetku stanoveno na den 4. června 1948 a byli k němu delegováni za Čsl. Orla Jaroměřice n. R. Jan Dvořák a Jan Brabenec. O převzetí bude sepsán protokol.¹³²

Dne 21. října 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Jaroměřice nad Rokytnou. Schůze se zúčastnilo 29 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Bohumil Vobůrka, místostarosta František Kunst a jednatel Jiří Čech. Tělovýchovné jednotě Orel Jaroměřice nad Rokytnou byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Jaroměřice nad Rokytnou do Ústředí Orla do Brna dne 22. října 1990. Od tohoto dne 27. října 1990 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Jaroměřice nad Rokytnou.¹³³

Hned po obnově jednota žádala navrácení nemovitosti „Střelnice“, soud ale tuhle žádost v roce 1993 zamítl. Dodatečně zjištěno, že majetek propadl ve prospěch státu konfiskací v roce 1945. Členové jednoty se od obnovení pravidelně zúčastňovali poutě na sv. Hostýně, která se konala vždy v srpnu. Dne 6. března 1994 jednota Jaroměřice n. R. měla 13 členů do 15ti let, 44 členů nad 15 let a odebírala 12 časopisů OREL. Ke konci roku 1994 jednota stále neměla žádné cvičitele a ani zájemce o navštívení kursů pro ně, mladí zájem nejevili.¹³⁴

V prosinci roku 1994 napsal Ústřední list Orla: *„...Na základě dohody uzavřené mezi Jednotou sv. Josefa a jednotou Orla v Jaroměřicích nad Rokytnou, je místní orelské jednotě počínaje říjnem 1994 umožněno využívat učených prostorů v Lidovém Domě*

¹³² Osobní archiv Františka Kunsta, Protokol o převzetí Orla 27.5 1948. (Sjednocená tělovýchova).

¹³³ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Jaroměřicích nad Rokytnou z roku 1990.

¹³⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Jaroměřicích n.R. z roku 1990–1994.

pro tělovýchovné a sportovní účely. Starosta Orla br. Vobůrka se zasloužil nejenom o získání „střechy nad hlavou“, ale svým nezlomným úsilím přestavěl jednu z místností v posilovnu, která je využívána místní křesťanskou mládeží. Otevřena je každý den od 15 hod. do 18 hod. a nejenom místním.¹³⁵

Po obnovení jednoty Orel Jaroměřice nad Rokytinou v roce 1990, se v ní provozují sporty jako např. stolní tenis, atletika, florbal, kuželky, volejbal, tenis, bowling, rehabilitační cvičení pro dospělé za přít. rehabilitační sestry. Jednota pořádala pravidelné župní turnaje ve florbale můžu, tenise a stolním tenise. Pro jednotu uspořádávala atletické víceboje a turnaje ve stolním tenise. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů jako např. na sv. Hostýn, Nepomuk a Maria Zell. Jednota se věnovala i kulturní činnosti a pořádala Mikulášské nadílky a vánoční besídky pro děti. Po roce 2000 počet členů postupně klesá a zastavil se na čísle 13. Dne 25. dubna 2009 měl pohřeb starosta jednoty Jaroměřice n. Rokytinou Bohumil Vobůrka.¹³⁶

Dne 21. 2. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Petr Vobůrka, místostarostou František Kunst a sekretáře jednoty dělá Marie Kunstová. Ke dni 22. 3. 2019 má jednota 13 členů a převážnou většinu tvoří členové ve věkovém rozmezí 27-60 let, a to v počtu 6 členů.¹³⁷

5.4 Orel jednota Jihlava

Orel Jihlava si během svého vzniku a působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Proto je těžko zjistitelné přesné datum jeho založení a průběh činnosti. Co se dochovalo a bylo uschováno v jednotě v Kněžicích jsou dobové pohlednice s motivy činnosti jednoty Orla v Jihlavě. Vznik jednoty Orla v Jihlavě se datuje někdy okolo konce dvacátých let dvacátého století. Lze to tak usoudit z dochovaných dobových pohlednic. Pohlednice jsou s motivy veřejného cvičení, tělocvičného kursu, průvodu Božího Těla na náměstí v Jihlavě. Pohlednice si lze můžete prohlédnout na následujícím obrázku.¹³⁸

¹³⁵ *Orel (Ústřední list Orla), XXXIII., 1994, č. 6, s. 18.*

¹³⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2019.

¹³⁷ Orel jednota Jaroměřice nad Rokytinou. (b.r). Získáno 22. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19003>.

¹³⁸ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Jihlavě do roku 1948.

Obrázek 23. Pohlednice členek Orla čl. v Jihlavě, průvod Božího Těla v Jihlavě, Tělocvičný kurs v Jihlavě. Pohlednice převzaty z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Na horní pohlednici lze vidět cvičící členky čl. Orla v Jihlavě z roku 1924-1925. Na prostřední zas orlice v průvodu Božího Těla na náměstí v Jihlavě v době před okupací. Na spodní pohlednici lze vidět účastníky tělocvičného kursu, který se konal 7. prosince roku 1924.¹³⁹

¹³⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Pohlednice Orla Jihlava.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Jihlavě vyčíst, že v roce 1931 spadal do 1. okresku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 37 žáků a 30 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 49 a necvičících 63. Ve srovnání s ostatními jednotami župy patřila jednota v Jihlavě mezi jednu z největších jednot.¹⁴⁰ Pro srovnání uvádím stav členstva jihlavské jednoty Orla v roce 1946: Celkem 320, z toho žactva 105, dorostu 41, cvičících členů 53 a necvičících 121.¹⁴¹

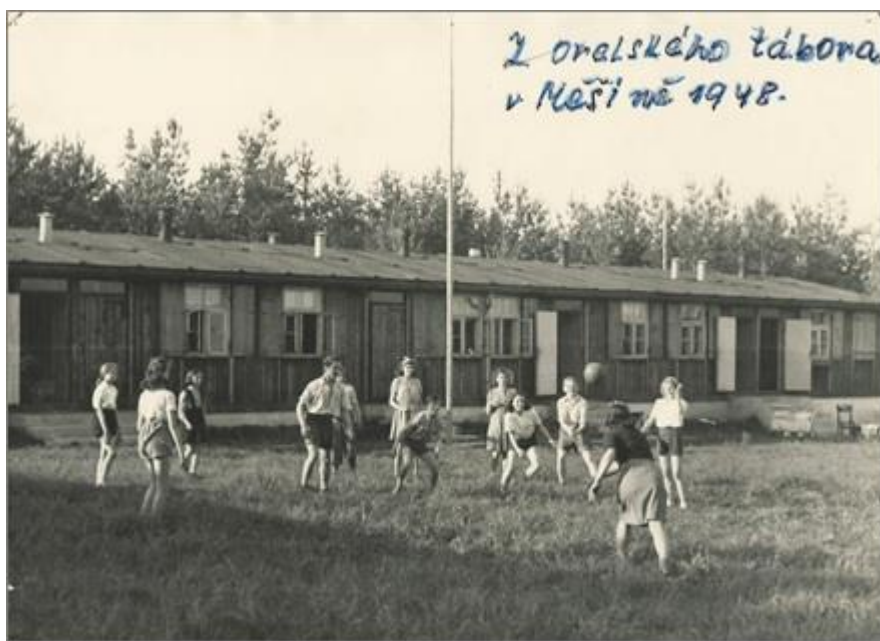
Obrázek 24. Fotografie orlic v době před okupací. (Uprostřed župní náčelnice Stázi Tesařová, vlevo okresní náčelnice Žofie Krčálová) Jihlava – župa Kosmákova. Fotografie převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Tábor v Měšíně u Jihlavy. Tento turistický tábor v Měšíně předán Čs. Orlu tehdejšímu Gemeinde Misching po opuštění tábora Hitlerjugend se souhlasem tehdejší MěNV v Jihlavě. Tábor byl Čsl. Orlem užíván počínaje rokem 1945 až do roku 1951. Nejčastějším uživatelem tábora byla jednota Orla z Jihlavy, která zde prováděla svoji tělovýchovnou a kulturní činnost. Na následující fotografii můžete vidět, jak zachycuje mládež jednoty Orla Jihlava při hře odbíjená na orelském táboře v Měšíně.¹⁴²

¹⁴⁰ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

¹⁴¹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Jihlavě z roku 1994.

¹⁴² Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Jihlavě do roku 1948.

Obrázek 25. Fotografie zachycující mládež jednoty Orla Jihlava při hře odbíjená na orelském táboře v Mešíně roku 1948. Fotografie převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

X. mistrovství Čs. Orla v odbíjené se konalo v Jihlavě, účast 15 družstev, mistrů orelských žup, které předvedla 700 divákům technicky velmi vyspělé boje, zvláště zásluhou pražských orlů, kteří zvítězili bez ztráty jediného setu. Několik z nich hrálo za Spartu Praha, br. Svoboda hrál za čs. národní mužstvo proti Francii.¹⁴³

Dne 1. října 1990 byl Orel Jihlava obnoven jako součást Katolického spolku pod ochranou sv. Josefa pro Jihlavu a okolí. Stanovy spolku pro postavení a udržování katolického domu: „...Vystavěti a udržovati katolický dům pro Jihlavu a okolí, v němž by Jednota Orla mohla pěstovati všestrannou činnost tělovýchovnou a spolu s jinými katolickými spolky...“ Po obnovení jednoty se konala ustavující schůze s cílem zvolit funkcionáře jednoty. Starostou byl zvolen Josef Prokeš.

Ve výroční zprávě o činnosti jednoty Orla Jihlava z roku 1991 napsali: „...Připravili jsme závody tříčlenných družstev žáků a žákyň ve věku 7-11 a 11-14 let 5. října 1991 v Jihlavě o ceny a diplomy. Orelské osvědčení o cvičitelském kursech mají Stanislav Karban a Jiří Florián. Budeme nadále do svých řad získávat mládež a dospělé pro činnost sportovní a kulturní.“¹⁴⁴

¹⁴³ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Jihlavě do roku 1948.

¹⁴⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla Jihlava z roku 1990–1991.

Ve 2 čísle Ústředního listu československého Orla v roce 1992 napsali: „...V pondělí 2. března v den 1. výročí úmrtí JUDr. Josefa Prokeše, starosty Čs. Orla v Jihlavě a starosty župy J. Kubiše se členové jednoty pomodlili u jeho hrobu a vzpomněli na všechny ostatní horlivé orelské pracovníky. Dne 15. března bylo v sále fary sv. Jakuba společní shromáždění jednoty Čs. Orla a svatojosefského spolku. Do výboru jednoty Čs. Orla byli zvoleni: starostou MUDr. Zdeněk Hejl, místostarostou Sylva Bernardová a jednatelem Jiří Florián. Dne 28. března se delegace jednoty zúčastnila župního sjezdu v Třebíči. V roce 1991 promítali videofilmy, připravili závody tříčlenných družstev žáků a žákyň, vykonali pouť do Přibyslavic, Rajhradu a na Hostýn a 2 členové se zúčastnili cvičitelského kursu. Bojují za navrácení neprávem odňatého orelského majetku. Budou nadále propagovat orelský časopis a budou pracovat na poli tělovýchovném, vlastivědném a kulturním. Srdečný pozdrav posílají dlouholetému provinciálu řádu minoritů Otcí Norbertu Fr. Škrdlíkovi, který byl v osudovém roce 1939 starostou jihlavské jednoty...“¹⁴⁵

Po obnovení jednoty Orel Jihlava v roce 1990, se v ní provozovaly sporty jako např. atletika, cyklistika, nácvik tancování, cvičení s mládeží ve spolupráci s farním úřadem, účast na lyžování v Zakopaném a sportovní pobytu u Baltského moře. Jednota byla pravidelným účastníkem atletických závodů a Sportfestivalu. Pořádala čtyřboj tříčlenných družstev žáků, žaček dorostenců a dorostenek. Dále pořádala cyklistické závody a turnaj družstev v malé kopané. Jednota se věnovala i duchovní činnosti a byla pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn, do Telče a Prahy. Jednota se věnovala i kulturní činnosti a pořádala Mikulášské besídky pro děti, Svátek matek, promítání videofilmu, charitativní akce, aktivita v Hnutí pro život, vzdělávací a duchovní akce.

Poslední roky před ukončení činnosti jednota neměla ani jednoho člena do 18ti let, čímž byla její sportovní činnost velice omezena. Spíš neprovozovala žádnou sportovní činnost. Ke dni 31. 12. 2014 měl Orel Jihlava 12 členů. Za rok téhož dne už neměla jednota žádného člena, rozhodla se ukončit činnost z důvodů nedostatku finančních prostředků a nedostatku členů.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Orel (Ústřední list Československého Orla), XXXI., 1992, č. 2, s. 23.

¹⁴⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2015.

5.5 Orel jednota Kamenice u Jihlavy

Přesné datum založení Orla Kamenice je těžko dokazatelné, vzhledem k tomu že si jednota nevedla žádnou kroniku, nezapisoval ani nijak nezaznamenala přesné informace o jejím založení. První prokazatelnou dobovou informací o činnosti Orla Kamenice u Jihlavy se datuje k roku 1923, kdy se uskutečnilo shromáždění kamenické organizace Orel a vystoupil s výbojným projevem zdejší farář Josef Možný.

Členové lidové strany a Orla v Kamenici založili v roce 1926 spolek „Společenstvo lidového domu v Kamenici“ jehož účelem, jak uvádějí stanovy spolku, byla výstavba vhodných místností pro sdružování příslušníků lidové strany a všech katolických spolků jako byl i Orel. Spolek vznikl v měsíci září roku 1926 a zakládající členové byli: Jan Možný, Josef Dočekal, Emil Čáp a další. Společenstvo postavilo v letech 1926-1931 lidový dům „Orlovnu“. V roce 1931 byla slavnostně otevřena. Sekretář Orla Kamenice Josef Matějček má ve svém osobním archivu několik dobových snímků, díky nimž si můžeme tento slavný okamžik i prohlédnout. U otevření Orlovny byla přítomna i Rolinkova kapela. Slavnostní otevření si nemohl nechat ujít ani farář Josef Možný. Na následujících fotografiích si můžete prohlédnout žáky, žákyně, muže a ženy v dobových krojích Orla.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Osobní archiv Josefa Matějčka, Lidový dům v Kamenici.

Obrázek 26. Fotografie z otvírání Orlovny v Kamenici u Jihlavy z roku 1931. Fotografie převzaty z Osobního archivu Josefa Matějčička.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Kamenici vyčíst, že v roce 1931 spadal do 1. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 18 žáků a 15 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 16 a necvičících 29.¹⁴⁸

Přibližně ve stejnou dobu jako byla dostavěna Orlovna byla dostavěna i sokolovna. Mezi oběma jednotami probíhala zdravá rivalita a soutěživost. Orel i Sokol v Kamenice každoročně pořádaly veřejná cvičení, která si navzájem navštěvovali. Na veřejná cvičení Orla Kamenice přijížděly i jednoty z blízkého okolí.¹⁴⁹

¹⁴⁸ *Orelský kalendář 1931.* (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

¹⁴⁹ Osobní archiv Josefa Matějčička, Veřejná cvičení Orla Kamenice.

Obrázek 27. Fotografie veřejného cvičení Orla Kamenice z roku 1935. Fotografie převzata z Osobního archivu Josefa Matějčka.

Kromě tělovýchovné činnosti se v jednotě věnovali hlavně kulturní a zábavní činnosti, a to převážně divadelním hrám a představením. Dle archivních záznamů lze vyhodnotit že divadelní činnost v jednotě byla velice aktivní. Než byla otevřena nová Orlovna s jevištěm hrálo se v hostinci Fr. Navrhala a jeviště dodal Pepa Máca z Újezdu u Brna. Mezi roky 1929 a 1947 se v jednotě odehrálo desítky představení jako byly například: Jesličky, Bílá cikánka, Dobrá partie, Cikánův slib, Cikánova láska, Osiřelé dítě, Otec, Pod naší lípou, Konec světa, Bludička, Krize, Chrám hoří, Král muzikantů, Románek krásné cikánky, Praha je naše, Zelené království a další.¹⁵⁰

V době okupace byl dům zabaven německou správou a užíván jako skladiště zbraní. Inventář měl být rozprodán. Aby nepřešel do cizích rukou, zakoupil ho br. Josef Dočekal, v té době starosta obce, a po osvobození ho, za úhradu kupní ceny, vrátil do lidového domu. Po osvobození v r. 1945 podal spolek „Společnost lidového domu“ oznámení o obnovení činnosti. Od května 1945 do února 1948 užívala dům opět lidová strana a všechny katolické spolky včetně Orla, který dům používal jako tělocvičnu.

Dne 4. 3. 1948 byl lidový dom zabrán národní správou ustanovenou v Kamenici. S domem byl zabrán veškerý inventář lidové strany i Orla, a to zařízení budovy a výčepu, tělocvičné náradí a knihovna. Zápis o převzetí odmítla národní správa podepsat. Dne 12. 12. 1950 byl z rozhodnutí KNV v Jihlavě dům včetně stav. pozemku

¹⁵⁰ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, povolení k představením Kamenice 1929–1947.

a zahrady převeden na Československou obec sokolskou v Praze. Převod byl zdůvodněn zákonem o sloučené tělovýchově. V měsíci březnu 1948, tedy po zabrání domu, byl při spolku „Společnost lidového domu v Kamenici“ ustaven akční výbor. Dne 5. 4. 1948 podáno MNV v Kamenici hlášení, že spolek trvá po právu dále. V prosinci roku 1950 konal spolek valnou hromadu a její konání a jména nových funkcionářů hlásil MNV v Jihlavě. Další činnost spolek nevyvíjel, ačkoli nebyl úředně rozpuštěn. Posledním funkcionářům nebyl žádný úřední výměr o jeho rozpuštění doručen. Dalšího převod domu i stavební parcely byl proveden v roce 1961, kdy bylo vlastnictví těchto nemovitosti podle nabídky z 26. 4. 1961 převedeno na Československý stát – MNV Kamenice. MNV po menších úpravách používalo uvedenou budovu pro potřeby kina.¹⁵¹

Dne 2. září 1991 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Kamenice. Schůze se zúčastnilo 13 osob. Byli zvoleni tyto funkcionáři: starosta František Homolka, místostarosta Marie Sýkorová a jednatel Stanislav Jelínek. Tělovýchovné jednotě Orel Kamenice byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Kamenice do Ústředí Orla do Brna dne 3. 9. 1991. Od tohoto dne 6. září 1991 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Kamenice.¹⁵²

Po vydání restitučního zákona citujeme zprávu Jednoty Orla v Kamenici o vrácení lidového domu „Orlovny“: *„...Požádali jsme společně, a to obnovené Společenstvo lidového domu, jako původní vlastník a Jednota Orla v Kamenici, jako převážný uživatel, obecní úřad v Kamenici o vrácení domu. Naše žádost byla kladně vyřízena a ve schůzi obecního zastupitelstva v Kamenici konané dne 19. 12. 1991 rozhodnuto dům vrátit ke dni 1. 7. 1992. Dohoda o vrácení domu byla podepsána na obecním úřadě dne 1. 7. 1992 a zaslána středisku Geodesie v Jihlavě k provedení zápisu do evidence nemovitostí.*¹⁵³

Orlovna během let prošla nutnou rekonstrukcí jako je oprava komínu, výměna krytiny, vymalování sálu, okapů, zasklení oken, opravy elektroinstalace a další drobné úpravy. V roce 1992 jednota čítala 29 osob z toho je 16 žáků. V následujících letech se

¹⁵¹ Osobní archiv Josefa Matějčíka, Lidový dům v Kamenici.

¹⁵² Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Kamenici z roku 1991.

¹⁵³ Osobní archiv Josefa Matějčíka, Zpráva Jednoty Orel Kamenice o vrácení lidového domu „Orlovny“.

Orel Kamenice rozvíjel všemi směry. Zaměřil se na kulturně výchovnou činnost, dále pak na duchovní, tělovýchovnou a budovatelskou činnost. Jednalo se o pořádání plesů a tanečních zábav, video představení, výpravy na poutě a diecézní setkání, sportovní klání, budování zázemí pro orelskou činnost. Jednota na konci roku 1994 čítala 10 členů do 15ti let, 19 členů nad 15 let a odebírala 20 časopisů OREL.¹⁵⁴

Po obnovení jednoty Orel Kamenice v roce 1991, se v ní provozují sporty jako např. fotbal, stolní tenis, vodáctví a badminton. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů jako např. na sv. Hostýn, Telč, Praha, Kostelní Vydří a Nová Říše. Jednota se věnuje hlavně kulturní činnosti a pořádá taneční zábavy, lidové plesy, vystoupení umělců, video představení, besídky pro děti a divadelní představení i pro ostatní jednoty. Po roce 2000 počet členů postupně narůstal a zastavil se na čísle 37.¹⁵⁵

Dne 11. 3. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Jan Souček, místostarostou Jiří Vaněk a sekretáře jednoty dělá Josef Matějčík. Ke dni 26. 3. 2019 má jednota 37 členů a převážnou většinu tvoří členové ve věkovém rozmezí 27-60 let, a to v počtu 21 členů.¹⁵⁶

5.6 Orel jednota Kněžice

Čs. Orel byl v Kněžicích oficiálně založen 28. 9. 1930 (jako pokračovatel Sdružení venkovské omladiny) se zahájením stavby orlovny. Členové Orla v čele s P. Františkem Švábem ručili za půjčku na zbudování orlovny (dnešní kino). Úsilím členů byla během 1 roku postavena. Dům byl vysvěcen 26. července 1931. Při této příležitosti bylo uspořádáno veřejné cvičení Orla. Každoročně se konala v sále Katolického domu, nazvaného také Svatováclavský, tělocvičná akademie, dále zde probíhala divadelní představení, dětské besídky a schůze. V Katolickém domě bylo také místní kino, které zprve promítalo jen němé filmy, teprve na podzim r. 1938 byla zakoupena za 9 000 Kč zvuková aparatura a byly promítány také ozvučené filmy. První film byl promítán 28. září 1931. Nejdřív Orel cvičil na faře a později už v sále Svatováclavského domu, jak

¹⁵⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Kamenici z roku 1991–1994.

¹⁵⁵ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1991–2019.

¹⁵⁶ Orel jednota Kamenice u Jihlavy. (b.r). Získáno 26. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19005>.

byla orlovna pojmenována. P. Fr. Šváb dal připsat dům do vlastnictví spolku Ludmila, farní odbor Charity. Členská základna Orla a spolku Ludmila byla totožná. Dne 23. března 1931 byl založen v Kněžicích tělocvičný spolek Čs. Orel a jeho stanovy byly schváleny v r. 1931 a ustavující valná hromada se konala 26. dubna 1931. Od r. 1931 byl předsedou Josef Diviš, rolník z Kněžic, a bylo zde organizováno 53 členů. V r. 1936 se stal předsedou Orla P. Josef Hlaváč, po jeho odchodu z Kněžic v r. 1937 Alois Němeček a od r. 1939 do zákazu činnosti za okupace farář Antonín Chroust. Československý Orel sdružoval jak dospělé členstvo, tak žactvo. V r. 1937 bylo v Kněžickém Orlu organizováno včetně dorostu a žactva 132 osob. Mimo sportovní činnosti byla plodná i činnost kulturní a duchovní. Je s podivem, že bylo nacvičeno a sehráno členy Orla (Sdružení venkovské omladiny) od 17. 9. 1933 do 4. 11. 1945 celkem 37 představení.¹⁵⁷

Obrázek 28. Členové Jednoty Čsl. Orla v Kněžicích v r. 1933. Fotografie převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Za války byla činnost Čs. Orla zakázána. Orlovna a její kino byly v Kněžicích v činnosti i za německé okupace díky tomu, že majitelem byla vedena Charita, která nebyla za války zrušena. Po válce byl Orel obnoven, ale 1948 komunisty opět zrušen a přišel o všechnen svůj majetek. Orlovnu převzal do svého majetku v r. 1973 místní národní výbor. Do roku 1980 se zde hrálo kino. Po generální rekonstrukci byl provoz

¹⁵⁷ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o vzniku a činnosti Orla v Kněžicích z roku 1930–1945.

kina zahájen v r. 1986. K obnovení činnosti Orla došlo až po pádu komunismu v roce 1990.¹⁵⁸

Dne 6. listopadu 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Kněžice. Schůze se zúčastnilo 12 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Jan Pejchal, místostarosta Ladislav Fic a jednatel Jitka Kalčíková. Tělovýchovné jednotě Orel Kněžice byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Kněžice do Ústředí Orla do Brna dne 7. 11. 1990. Od tohoto dne 14. prosince 1990 se datuje znovuobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Kněžice.¹⁵⁹

Ve třetím čísle Ústředního listu Československého Orla v roce 1992 napsali: „...Jednota v Kněžích (župa Kubišova), připravila vloni pro své žáky pobyt u jihočeského rybníku. Projížďky na lodi patří dosud k jejich nejkrásnějším vzpomínkám. Také letos připravují prázdninový pobyt v jižních Čechách. Se staršími žáky chtějí sjíždět Nežárku a Lužnici...“¹⁶⁰

Obrázek 29. Žáci z jednoty Kněžice při projížďce na lodi jihočeského rybníku roku 1991. Fotografie převzata z periodika *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXXI., 1992, č. 3, s. 34.

Jednota na konci roku 1994 čítala 53 členů do 15ti let, 37 členů nad 15 let a odebírala 15 časopisů OREL.¹⁶¹ Nejvíce členů (155) měla jednota v r. 2000, kdy měla již vlastní orlovnu. Od r. 2006 se počet snižoval ze 136 až na 94 v r. 2010. Od roku 2011

¹⁵⁸ Osobní archiv Jitky Kalčíkové, Zpráva o činnosti Orla Kněžice k 75. výročí od založení jednoty.

¹⁵⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Kněžicích z roku 1990.

¹⁶⁰ *Orel (Ústřední list Československého Orla)*, XXXI., 1992, č. 3, s. 34.

¹⁶¹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Kněžicích z roku 1994.

se počet zase začal zvyšovat díky zvýšenému zájmu dětí o florbal. Ke dni 31. 12. 2015 jednota měla 115 členů. V tu dobu byla v župě Kubišově v počtu členů na 2. místě za Moravskými Budějovicemi.

Orlovna nebyla vrácena v rámci restitucí, protože při zabavení majetku byl uveden jako majitel spolek Ludmila, farní odbor Charity. P. František Marek obnovil registraci spolku Ludmila a ten následně převedl vlastnická práva na jednotu Orla, aby mohla být budova navrácena. Zákon o navrácení majetku v parlamentu neprošel a orlovnu se nepodařilo získat zpět ani hlasováním místního zastupitelstva.¹⁶²

V prvním čísle Ústředního listu Orla v roce 1994 napsali: „...*Jednota Orla v Kněžicích u Třebíče patří k nejaktivnějším. I když jim orlovnu zatím nevrátili, cvičí všechny kategorie v tělocvičně základní školy. A tak mladí orli s nadšením sportují, hrají stolní tenis, zpívají, cestují, táboří a sjíždějí naše řeky od Lužnice, Nežárky až po Berounku a nechybějí na žádné slavnosti u nás i v zahraničí, jak o tom svědčí účast jednotlivců v Gissingen i v americkém Denveru...*“¹⁶³

Pomocí dotací z ústředí Orla a několikaletého pracovního nasazení členů jednoty se podařilo vybudovat nová orlovna na farské zahradě. Nové orlovně požehnal brněnský biskup Vojtěch Cikrle 28. 9. 2000 po mši sv., kterou sloužil na parkovišti u orlovny. Tenisové kurty byly zbudovány až v další etapě. Orlovnu využívají nejen členové Orla, ale i ostatní občané Kněžic. Za sportem dojíždí i sportovní nadšenci z okolních obcí. Zájemci mají k dispozici posilovnu, halu a 2 tenisové kurty. Budova orlovny je využívána i ke společenským událostem. Probíhají zde rodinné oslavy, schůze, přednášky, besedy setkání mládeže a další.

Hlavní náplní jednoty je sportovní činnost, nejoblíbenějším sportem je florbal. Žáci a muži se zapojili v předešlých letech do celostátní Orelské florbalové ligy (OFL). V roce 2015 hráli elevové a mladší žáci Ligu Vysočiny v rámci České florbalové unie. Někteří starší žáci, junioři a muži hráli celostátní ligu za PSKC Okříšky-Kněžice.

V místní orlovně se mimo florbalových turnajů pořádají i tradiční turnaje ve stolním tenise (Velikonoční a Mikulášský). Dále je hala využívána na volejbal, nohejbal, badminton, fotbal, cvičení žen apod. Tradiční akcí mladých Orlů se stalo pořádání

¹⁶² Osobní archiv Jitky Kalčíkové, Zpráva o činnosti Orla Kněžice k 75. výročí od založení jednoty.

¹⁶³ *Orel (Ústřední list Orla)*, XXXIII., 1994, č. 1, s. 11.

letního stanového tábora pro děti z Kněžic a Třeště. Orel pořádá každoročně v září v areálu orlovny Podzimní olympijské hry (původní název, později zakázán českým olympijským výborem). První ročník se uskutečnil již v roce 1991 na hřišti u základní školy v Kněžicích za účasti velkého množství sportovců. Memoriál Vojtěcha Koreše (florbalový turnaj žáků) se koná každoročně v červnu od r. 2001 jako vzpomínka tragické smrti aktivního člena Orla Vojtěcha Koreše. Koncem srpna se pak koná sportovní akce Běh alejemi.

Kromě sportu se Orel věnuje i kultuře. Mezi tradiční kulturní akce, které byly nebo jsou pořádány, patří ples, adventní nebo vánoční koncerty. Vánoční nebo Tříkrálová sbírka, popř. Besídka k svátku matek ve spolupráci s pěveckým sborem ZŠ. V posledních letech místo besídek v kině pořádá Orel ve spolupráci se ZŠ Kněžice Živý betlém u orlovny.

V roce 2015 získala jednota investiční dotaci MŠMT na rekonstrukci orlovny. Bylo to díky připravenému projektu a díky doporučení ústředí Orla, kdy výkonné předsednictvo dalo žádost Kněžické jednoty z deseti orelských žádostí v pořadí důležitosti na první místo s přihlédnutím ke stavu střechy a podkroví. Do 15. 12 musela být stavba ukončena a do konce roku dotace vyúčtovány ministerstvu. Pán Bůh při nich stál. Počasí přálo, stavba byla v termínu zkolaudována a řádně vyúčtována.¹⁶⁴

Obrázek 30. Fotografie rekonstrukce orlovny v Kněžicích z r. 2015. Fotografie převzata z periodika *Kněžičan*, duben 2016, č. 22, s. 7.

Dne 27. 2. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Jan Pejchal, místostarostou se stal Rostislav Neuwirth a sekretářem Jitka Kalčíková. Ke dni 26. 3.

¹⁶⁴ Osobní archiv Jitky Kalčíkové, Zpráva o činnosti Orla Kněžice k 75. výročí od založení jednoty.

2019 má jednota 127 členů a převážnou většinu tvoří mládež do 18 let, a to v počtu 67 členů.¹⁶⁵

5.7 Orel jednota Luka nad Jihlavou

Orel Luka nad Jihlavou si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Proto je těžko zjistitelné přesné datum jeho založení a průběh jeho činnosti. První prokazatelnou dobovou informací o činnosti Orla v Lukách nad Jihlavou se datuje k roku 1928. Co se dochovalo a bylo uloženo do Státního okresního archivu v Jihlavě je přihláška Jednoty Orla čsl. v Lukách n. Jihlavou do Ústřední Matice Divadelního Ochotnictva Československého. Z této dobové informace, lze usoudit že vznik Orla v Lukách n. Jihlavou se datuje před rokem 1928. Další dobový materiál, který se dochoval a byl uložen do Státního okresního archivu v Jihlavě jsou žádosti o povolení hraní divadelních představení, zasílané Okresnímu úřadu v Jihlavě. Dle archivních záznamů lze vyhodnotit, že divadelní činnost v jednotě byla velice aktivní a své představení hrála v Katolickém domě, nebo u Kužilků. Mezi roky 1928 a 1947 se v jednotě odehrálo desítky představení jako byly například: Románek na horách, Když hučely jezy, Její pastorkyňa, Prababiččin kalendář, Dívčí vojna, Pro zpovědní tajemství, Strakonický dudák, Jindra, Tři halíře, Vosí hnízdo, Na kolotoči lásky, Mikulášská zábava, na Mýtě, Zlý duch, Hasiči jedou, Byl jednou jeden námořník, Terno, Osiřelo dítě, Vánoční dar, Srdce za milion, Popelka a další.¹⁶⁶

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Lukách nad Jihlavou vyčíst, že v roce 1931 spadal do 1. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 36 žáků a 19 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 19 a necvičících 57.¹⁶⁷

Dne 26. prosince 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Luka nad Jihlavou. Schůze se zúčastnilo 11 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Martin Vondrák, hospodář Čermáková Marie a jednatel Jaroslav

¹⁶⁵ Orel jednota Kněžice. (b.r). Získáno 26. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19006>.

¹⁶⁶ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, povolení k představením Luka n. Jih. 1928–1947.

¹⁶⁷ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

Čermák. Tělovýchovné jednotě Orel Luka nad Jihlavou byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Luka nad Jihlavou do Ústředí Orla do Brna dne 26. 12. 1990. Od tohoto dne 28. prosince 1990 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Luka nad Jihlavou.¹⁶⁸ Obnovená jednota byla vlastníkem 1/3 budovy tehdejšího kina.

Zpráva o činnosti jednoty ze dne 5. června roku 1991: „...Výborové schůze konány vždy, jakmile nastanou důležité důvody k projednání. Vývěsní skříňku má Orel proti nákupnímu středisku. Cvičení nelze konat proto, že Katolický dům zatím nám nebyl vrácen. Bylo požádáno o navrácení do termínu, jak nám bylo doporučeno dle Vaší výzvy. Činnost jednoty je zaměřena především na posílení křesťanského života ve farnosti a starost o farní kostel, co se týče úklidu a opravy kostela. Dále se naši členové starají o nedělní stravu pro naše dva kněze. Dne 19. května 1991 jsme se zúčastnily Orelské pouti v Přibyslavicích i s našim Orelským praporem...“

Dopis na Ústředí Orla do Brna z roku 1993: „...Jednota Orla v Lukách n. Jihlavou neplánuje žádné požadavky na rok 1993. Učiní tak, až bude budova-nynější vlastník obecní úřad-kino jednotě Orla spolu s dalšími dvěma spoluvlastníky oprávněným vlastníkům vrácena...“ Jednota na konci roku 1994 čítala 7 členů nad 15 let a odebírala 2 časopisy OREL.¹⁶⁹

Po obnovení jednoty Orel Luka nad Jihlavou v roce 1990, se v ní provozují sporty jako např. florbal, plavání, sjezdové lyžování, volejbal, míčové hry, malá kopaná, cvičení dětí, badminton a cyklistika. Jednota pořádala závody horských kol a byla pravidelným účastníkem turnajů ve florbale a závodů v plavání. Mládež jednoty se účastnila sportovních křesť. her mládeže a atletického čtyřboje. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn, Mariazell, Kostelní Vydří, Přibyslavice a Pochodu pro život. Její mládež byla aktivní ve farnosti. Po roce 2000 počet členů postupně klesá a zastavil se na čísle 18.¹⁷⁰

Dne 16. 2. 2014 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Zdeněk Munduch, místostarostou se stal Miroslav Hintnaus a sekretářem Petra Munduchová.

¹⁶⁸ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Lukách n. Jihlavou z roku 1990.

¹⁶⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Lukách n. Jihlavou z roku 1990–1994.

¹⁷⁰ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2019.

Ke dni 27. 3. 2019 má jednota 18 členů a převážnou většinu tvoří členové ve věkovém rozmezí 27-60 let, a to v počtu 13 členů.¹⁷¹

5.8 Orel jednota Měřín

Úvodem založení kroniky Jednoty Orel v Měříně, je potřebné vzpomenout alespoň ve zkratce, kdy a kým byla původně Jednota Orel Měřín založena a jaká byla v minulosti její činnost. Podle dochované kroniky, kterou založila a vedla sestra Marie Rosolová, byla Jednota Orel v Měříně založena 8. srpna 1920 Františkem Čermákem, farářem v Měříně, za spolupráce zástupců Orla z obce Kamenice. Starostou Orla byl zvolen F. Čermák, místostarostou František Klíma, jednatelkou Marie Rosolová, vzdělavatelem P. Šváb. Činnost se od samého počátku zaměřila na tělovýchovná cvičení dětí a dorostu. Za stále spolupráce Orelské Jednoty v Kamenici se konaly akademie cvičících, kde již také nastupovali i muži a ženy. Později se rozšířila činnost i na divadelní kroužek a ten sehrál divadelní kusy nejen v Měříně, ale i v přilehlých obcích. Pro děti byla vždy na svátek sv. Mikuláše uskutečněna nadílka, za přispění všech členů a na vánoční svátky děti mívaly besídku u betléma. O všech těchto činnostech se sestra Marie Rosolová, velmi pěkně a podrobně rozepisovala ve svých záznamech od roku 1920 až po ukončení své činnosti a odchodu v roce 1926. Od tohoto roku nebylo již v kronice pokračováno a byly vedeny jen běžné zápisy ze schůze Orla.¹⁷²

¹⁷¹ Orel jednota Luka nad Jihlavou. (b.r). Získáno 27. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19007>.

¹⁷² Kronika Orla Měřín, s. 1–2.

Obrázek 31. Členové Jednoty Orla Měřín v roce 1920. (2. řada: zleva 5. J. Rosol, 6. F. Čermák, 8. F. Klíma, 11. M. Rosolová). Fotografie převzata z Obecního archivu Měřín.

Jednota byla začleněna k 4. okrsku Západomoravské Orelské župy Václava Kosmáka. První vystoupení Orla Měřín se uskutečnilo 26. září na cvičení v Lukách. Ve svých začátcích měl Orel k dispozici 104 členů, žactvo a dorost se do tohoto čísla nezapočítalo. Ve srovnání se Sokolem v Měříně to bylo o 44 členů více. Od prvopočátku se pustili s chutí do díla. Jako zázemí jim sloužily prostory fary, dům Františka Klímy a sál Spořitelního a záložního spolku tzv. raiffeisenka, kde také hráli své divadelní představení. Nikdy se jim nepodařilo vybudovat svou vlastní orlovnu, která by poskytovala všeobecné zázemí pro oddíl. Ani řádné cvičiště nevybudovali. I přesto si dokázali poradit a pořádaly své orelské akce.

„...Program Orla, vyjádřený heslem „Víra, vlast, a síla,“ je kulturně tělocvičný...“. Kulturní program byl realizován promluvami před šikem, přednáškami a pořádáním divadelních představení, účastnili se veřejných oslav a pořádali další akce, jako byly například taneční zábavy a plesy. Pokud se jednalo o divadlo, byly dávány hry hrané, ale od roku 1923 i představení loutková. Svě inscenace prováděli v hostinci pana Požára nebo v sále „raiffeisenky“.¹⁷³

¹⁷³ Obecní kronika Měřín, s. 107–109.

Obrázek 32. Budova Raiffeisenky v Měříňě na dobové fotografii. Fotografie převzata z Obecního archivu Měříň.

Jednota Orla vysílala své členky a členy na různé tělovýchovné kursy, pořádala tělocvičné besídky, konala pravidelná cvičení a zúčastňovala se veřejných cvičení v sousedních jednotách. Jednalo se o organizaci, která se ve svém zaměření zajímala nejen o kulturu, sport a víru, ale také o vlast.¹⁷⁴

Obrázek 33. Orelský průvod při slavnostním zahájení Okrskového cvičení Orla v Měříňě v roce 1921. Fotografie převzata z Obecního archivu Měříň.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Měříňě vyčíst, že v roce 1931 spadl do 4. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu

¹⁷⁴ Obecní kronika Měříň, s. 107–109.

čítala 20 žáků a 8 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 12 a necvičících 31.¹⁷⁵ V činnosti Orel působil až do doby německé okupace. Po roce 1945 se činnost opět obnovila, ovšem jen do roku 1948, kdy byla násilně zrušena komunistickou diktaturou. Teprve rok 1989, listopadovým odporem studentstva, nastala příznivá doba pro opětné založené zakázaných společenských náboženských organizací.¹⁷⁶

Dne 26. prosince 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Měřín. Schůze se zúčastnilo 31 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Alois Příbyl, místostarosta Josef Toman a jednatel Hedvika Vostálová. Tělovýchovné jednotě Orel Měřín byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Měřín do Ústředí Orla do Brna dne 26. 12. 1990. Od tohoto dne 27. prosince 1990 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Měřín.¹⁷⁷

Po obnovení jednoty se sešlo 28. dubna 1991 vedení a na schůzi se dohodlo, že nebudou vymáhat movitosti, které jim před zabavením náležely. Jednalo se v tu dobu o již zastaralé tělocvičné náradí, které nemělo žádnou hodnotu. Knihovna byla v dezolátním stavu, a tak nemělo smysl žádat o navrácení. Co se týče bývalé Orlovny nebyla majetkem jednoty, ale jednali s Obecním úřadem v Měříně o možnosti vrácení. Na schůzi vedení usoudilo, že bude daleko větším přínosem pro ně i pro celou obec, aby různé akce probíhaly ve spolupráci, v lásce a v porozumění, a to se jim také osvědčilo jak na brigádě, tak i na pouti, kde byla nádherná atmosféra a přítomnost Boží vnímali každým svým smyslem.

Ve výroční zprávě o činnosti Jednoty Orla Měřín z roku 1992 napsali: „...*Naše orelská jednota má 112 členů a pravidelně týdně cvičí v tělocvičně Základní školy v Měříně. Uspořádali jsme soutěž v trojboji na hřišti v Měříně dne 7. 5. 1992. Ve spolupráci se členy ČSL byl uspořádán lidový ples s tombolou a dětské šibřinky...*“ Na začátku roku měla jedno 140 členů, z toho 83 dětí a 57 dospělých. Každým rokem byla činnost organizace rozšiřována o další aktivity, a to např: o pěvecký kroužek,

¹⁷⁵ *Orelský kalendář 1931.* (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 76.

¹⁷⁶ Kronika Orla Měřín, s. 1–2.

¹⁷⁷ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Měříně z roku 1990.

atletický víceboj, výtvarný kroužek a pořádaly se tábory. Jednota na konci roku 1994 čítala 56 členů do 15ti let, 71 členů nad 15 let a odebírala 33 časopisů OREL.¹⁷⁸

Po obnovení jednoty Orel Měřín v roce 1990, se v ní provozují sporty jako např. florbal, pravidelné cvičení dětí, stolní tenis, cvičení rodičů s dětmi a atletika. Jednota je pravidelným účastníkem florbalových turnajů a plaveckých závodů. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn, Netín, Telč, Praha, Kostelní Vydří a na Vranov. Jednota se věnuje i kulturní činnosti a pořádá Mikulášskou nadílku, šibřinky, plesy, letní tábory, vánoční besídky, zpívání dětí, promítání filmů a výtvarný kroužek. Po roce 2000 počet členů postupně narůstal a za poslední roky jednota čítá v průměru okolo 50 členů v jednotě.¹⁷⁹

Obrázek 34. Fotografie procesí na pouť do Netína, poprvé se sochou P. Marie 18. 8. 2013. (levá fotografie focena v Blížkově u kaple, pravá na začátku Netína). Fotografie převzaty z Osobního archivu Ludmily Chlubnové.

Dne 12. 2. 2017 proběhla valná hromada, kde byla zvolena starostou Pavla Urbánková, místostarostou se stal Karel Pacal a sekretářem Ludmila Chlubnová. Ke dni

¹⁷⁸ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla Měřín z roku 1990–1994.

¹⁷⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2019.

27. 3. 2019 má jednota 47 členů a převážnou většinu tvoří mládež do 18 let, a to v počtu 26 členů.¹⁸⁰

5.9 Orel jednota Moravské Budějovice

Orel Moravské Budějovice byl založen v neděli 9. listopadu 1913 na schůzi v Národním domě (tehdy Beseda) po promluvě katechety Ludvíka Kučery. Velký podíl na vzniku jednoty měl také kaplan Metoděj Švéda. Prvním cvičitelem jednoty se stal stolař František Procházka. Za členy byli přijímáni pouze muži. Cvičilo se v pronajaté místnosti v Mittnerově kavárně („U Spiků“) za kostelem. Dne 14. května 1914 byl v Moravský Budějovicích na konferenci Západosmoravského orelského svazu ustaven moravskobudějovicko-znojemský okrsek. Sídlem okrsku byly zvoleny M. Budějovice. Rozvoj orelského hnutí zastavilo vypuknutí první světové války 28. července 1914.

Na ustavující schůzi 11. března 1921 byla jednota znovuobnovena. Dřívějšímu obnovení činnosti bránila absence spolkové místnosti. Nakonec se ji na dočasnou dobu stala dílna Antonína Kreutze. Později si pronajala zahradní místnost Národního domu a cvičební řád jednoty stanovila místní rada. Nová tělocvična byla ještě během roku vybavena hrazdou, bradly, koněm, pružným a obyčejným můstkem, 30 kužely, 18 kroužky a 40 praporky.

K prvnímu velkému veřejnému vystoupení obnoveného Orla došlo na manifestačním sjezdu Orlů, Omladin a Lidových jednot 10. 7. 1921 v M. Budějovicích. „...Odpoledne převedl Orel v Národním domě svoji hudebně tělocvičnou akademii se sedmi tělocvičnými čísly. Děti převedly hru Chlebičky, žačky sestavy na národní písně, dorostenky tři tance, ženy cvičení se závoji, dorostenci s tyčemi a muži svá sletová prostná, vše s velkým úspěchem...“ Během své pětiměsíční poválečné existence se členové jednoty zúčastnil tří veřejných cvičení a uspořádali dvě pochodová cvičení. K dalšímu veřejnému vystoupení v rove 1921 došlo 20. listopadu ve dvoraně Národního domu s druhou hudebně-tělocvičnou akademií. Vystoupily na ní všechny složky Orla. Během prvního roku po obnovení vstoupilo do jednoty celkem 64 cvičících, 20 činných, 193 přispívajících členů, 14 žáků a 35 dorostenců

¹⁸⁰ Orel jednota Měříň. (b.r). Získáno 27. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19008>.

V roce 1923 u příležitosti osmdesáti let od narození V. Kosmáka proběhl v Moravských Budějovicích župní orelský slet. „...Sletového cvičení se zúčastnilo 81 žáček (hry), 144 žáků (prostrná), 182 žáček (švihadla), 72 dorostenců (prostrná), 160 dorostenek (prostrná); následovaly závody běhu, cvičení na bradlech (Třebíč, Rokytnice), na hrazdě (Třebíč: stoj, váhy, veletoce prováděné lehce), skok. Nástup 112 žen, které utvořily kříž obyčejný, pak kosmý a nato hvězdu, vyvolal bouřlivý potlesk; i jejich cvičení s kužely se zdařilo. Zato prostrná 120 mužů byla příliš obtížná pro větší množství...“

Orel intenzivně hledal nové prozatímní prostoty. Bylo jim umožněno zůstat v Národním domě až do 15. července 1925. V letních měsících se pak cvičilo pod širákem nebem na zakoupených pozemcích a na podzim se orli nastěhovali do Víky ke Kabelkům. Protože ke cvičení neměla jednota dostatek prostoru, věnoval se v této době hlavně osvětové a vzdělávací činnosti.

Stavba tělocvičny jako části budoucího Kosmákova domu byla dokončena v následujícím roce a její slavnostní otevření a vysvěcení proběhlo 5. července 1927. Moravskobudějovická orelská jednota se podle nařízení stanov starala o výchovu těla i duše dospělých členů, žáků a mládeže. V první řadě to byl hlavně tělocvik. Cvičící členstvo se dělilo na žáky, žákyně, dorostence, dorostenky, muže a ženy. Každá skupina měla své cvičební hodiny a svého vlastního vedoucího nebo vedoucí. Nacvičovala se gymnastika, prostrná, cvičení s náradím, národní tance, sletové sestavy. Celoročním programu osnov nechyběla ani pochodová cvičení a vycházky. Každoročně se cvičenci účastnili mnoha veřejných cvičení. Ze sportů byl rozvíjen pouze volejbal a lehká atletika.¹⁸¹ Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Moravských Budějovicích vyčíst, že v roce 1931 spadl do 5. okrsku Západosmoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 75 žáků a 62 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 64 a necvičících 154. V tu dobu byla jednota jednou z největších v župě.¹⁸²

V roce 1936 vyhrálo volejbalový turnaj na župním sletu také družstvo budějovických žen. Podle zápisu v knize protokolů jednoty z let 1931-1948 byly disciplinovanějšími cvičenkami ženy. Na hodiny, na rozdíl od mužů, docházely

¹⁸¹ *Západní Morava: vlastivědný sborník roč. IV.* (2000). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro okresní archivy Třebíč a Žďár nad Sázavou, s. 80–85.

¹⁸² *Orelský kalendář 1931.* (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 76.

pravidelně a skoro všechny. Nejvíce cvičenců bylo mezi žáky a žákyněmi. Zatímco celkový počet členstva během 30. let klesal, počet cvičícího členstva zůstával.¹⁸³

Obrázek 35. Zástupci Orla pro uvítání prezidenta E. Beneše v Moravských Budějovicích 17. 6. 1936. Fotografie převzata z knihy *Západní Morava: vlastivědný sborník roč. IV.* (2000). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro okresní archivy Třebíč a Žďár nad Sázavou, s. 87.

Události roku 1938 ovlivnily také činnost Orla. Armáda v polovině dubna zabrala orlovnu a bytovala v ní vojáky. Z toho důvodu nemohli orlové cvičit. Cvičení bylo obnoveno až na přelomu roku 1938 a 1939, kdy jim byla propůjčena školní tělocvična. Značně také poklesl počet cvičících členů a pomalu se blížilo druhé přerušení činnosti jednoty.

Po 2. sv. válce byla činnost Moravskobudějovického Orla obnovena dne 16. listopadu 1945. Orel mohl opět cvičit v Orlovně, kterou mu pronajímala Okresní hospodářská záložna. Začátkem roku 1946 byl stanoven cvičební rozvrh a začaly všechny složky pravidelně cvičit. Muži hráli míčovou hru „válená“, nacvičovala se prostná. Ženské složky se 4. července 1947 zúčastnily župního sletu v Třebíči. Od podzimu se začala nacvičovat prostná na plánované Orelské slavnosti v Praze 1949. Po 25. únoru 1948 se už Orel sjednocení se Sokolem nevyhnul. Spolek zanikl a byl

¹⁸³ *Západní Morava: vlastivědný sborník roč. IV.* (2000). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro okresní archivy Třebíč a Žďár nad Sázavou, s. 83.

vymazán ze spolkového rejstříku výnosem ministerstva národní bezpečnosti z patnáctého června 1950.¹⁸⁴

Dne 26. září 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Moravské Budějovice. Schůze se zúčastnilo 18 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Stanislav Žák, místostarosta Ludvík Jedlička a jednatel Ivan Tesař. Tělovýchovné jednotě Orel Moravské Budějovice byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Moravské Budějovice do Ústředí Orla do Brna dne 27. září 1990. Od tohoto dne 3. října 1990 se datuje znovuobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Moravské Budějovice.¹⁸⁵ Druhá schůze se uskutečnila až po dvou letech a to 28. září 1992. Důvodem dvouleté prodlevy byla skutečnost, že obnovená jednota neměla „střechu nad hlavou“. Až v roce 1992 se situace změnila, když základní škola na Havlíčkově ulici zapůjčila orlům svoji tělocvičnu. Teprve od té doby mohlo dojít ke skutečnému obnovení činnosti a náboru žactva členstva. Žáci a žákyně začali cvičit 12. listopadu v počtu 27 pod vedením cvičitelů a cvičitelek. Jednota na konci roku 1994 čítala 56 členů do 15ti let, 68 členů nad 15 let a odebírala 15 časopisů OREL.

Po obnovení jednoty Orel Moravské Budějovice v roce 1990, se v ní provozují sporty jako např. pravidelné cvičení všech složek, cvičení žen a dětí v tělocvičně ZŠ, plavání, gymnastika, volejbal, cvičení žactva, stolní tenis, atletika, fotbal, bruslení, malá kopaná, šachy, běhy, cvičení seniorů, vodáctví, cvičení rodičů s dětmi, turistika, cvičení těhotných žen, nohejbal a squash. Jednota pravidelně pořádá jarní a podzimní župní plavecké závody a župní lehkootletické závody ve čtyřboji. Dále pak pořádá Moravskobudějovický půlmaraton a letní sportovní soustředění mladých. Jednota je pravidelným účastníkem florbalových turnajů a plaveckých závodů. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn, Hluboké Mašůvky, Kostelní Vydří, Nepomuk a Mariazell. Jednota se věnuje i kulturní činnosti a pořádá výlety pro děti, Mikulášskou nadílku, vánoční putování za betlémskou hvězdou, letní tábory a předtančení na plese KDU-ČSL. Po roce 2000 počet členů

¹⁸⁴ *Západní Morava: vlastivědný sborník roč. IV.* (2000). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro okresní archivy Třebíč a Žďár nad Sázavou, s. 85–88.

¹⁸⁵ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Moravský Budějovicích z roku 1990.

rapidně narůstal a zastavil se na čísle 277. Jednota Orel Moravské Budějovice je bezkonkurenčně největší jednota v Kubišově župě.¹⁸⁶

Dne 27. 2. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Petr Žák, místostarostou se stal Václav Kračmar a sekretářem Marie Žáková. Ke dni 3. 4. 2019 má jednota 277 členů a převážnou většinu tvoří mládež do 18 let, a to v počtu 146 členů.¹⁸⁷

5.10 Orel jednota Polná

Tělocvičná jednota založena po vzniku samostatné československé republiky na začátku 20. let 20. století. Přesný datum pobočného spolku Orla v Polné se datuje k 13. září 1921. Spolek měl pronajatou spolkovou místnost v domě č.p. 35 na Husově náměstí. Činnost Orla v Polné byla ukončena v roce 1940. V roce 1994 byla činnost obnovena.¹⁸⁸ Orel Polná si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Nepodařilo se nám sehnat dobové informace, které by popisovaly průběh činnosti orla v Polné v období před a po 2. světové válce.

Dne 10. prosince 1994 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Polná. Schůze se zúčastnilo 20 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Bedřich Kopecký, místostarosta Tomáš Kvasnička a sekretář Pavel Novák ml. Tělovýchovné jednotě Orel Polná byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Polná do Ústředí Orla do Brna dne 11. 12. 1994. Od tohoto dne 12. prosince 1994 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Polná. V tu dobu jednota čítala 30 členů z toho 9 žáků a 7 dorostu.¹⁸⁹

Po obnovení jednoty Orel Polná v roce 1994, se v ní provozují sporty jako např. florbal, kopaná, stolní tenis, badminton, bruslení, parkour a workout. Jednota je pravidelným účastníkem florbalových turnajů, atletických a plaveckých závodů.

¹⁸⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2019.

¹⁸⁷ Orel jednota Moravské Budějovice. (b.r). Získáno 3. duben 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19009>.

¹⁸⁸ Orel jednota Polná. (b.r). Získáno 28. březen 2019, z <http://www.mesto-polna.cz/orel-jednota-polna/d-327957>.

¹⁸⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Polné z roku 1994.

Pravidelně pořádá Mistrovství Orla ve stolním tenise a Vánoční turnaje ve stol. tenise. Jednota se věnuje i duchovní činnosti a je pravidelným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn a další poutní místa. Jednota se věnuje i kulturní činnosti a pořádá plesy Orla a KDU-ČSL. Po roce 2000 počet členů postupně narůstal a za poslední roky jednota čítá v průměru okolo 60 až 70 členů v jednotě. Dne 18. dubna 2009 se uskutečnil 13. ročník celostátního finále ve stolním tenise jednotlivců v Polné.¹⁹⁰ V kategorii žen vyhrála PaedDr. Jaroslava Tenglová¹⁹¹, kterou zde vidět na následujícím obrázku uprostřed.

Obrázek 36. Stupně vítězů kategorie žen na 13. ročníku celostátního finále ve stolním tenise jednotlivců v Polné dne 18. dubna 2009. (Uprostřed PaedDr. Jaroslava Tenglová). Fotografie převzata z webu https://lawlles.rajce.idnes.cz/Orel_Polna_09_a_vylet/#DSC00094.JPG.

Polenský zpravodaj v srpnu roku 2014 napsal: „...Naše jednota si na sklonku letošního roku bude připomínat 20 let od svého znovuobnovení. Chtěli bychom tedy připomenout všem svoji dosavadní činnost a uvítáme, pokud se k našim ideálům někdo přidá. Během těchto let jsme 16x pořádali celostátní finálový turnaj ve stolním tenise-jednotlivců, 9x orelské finálový turnaj ve stolním tenise družstev. Dále 2x ústřední turnaj v badmintonu. Několikrát jsme navštívili celonárodní Orelskou pouť na sv. Hostýně. Nyní se věnujeme převážně badmintonu a rekreačně malé kopané. 5 let již pořádáme sportovní odpoledne pro děti na rozloučení s prázdninami. Naši členové byli i účastníky několika cyklopoutí po části Evropy i účastníky mezinárodních tábora FICEP.

¹⁹⁰ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1994–2019.

¹⁹¹ PaedDr. Jaroslava Tenglová dlouholetý člen katedry tělesné výchovy a sportu, fakulty pedagogické na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

Vzpomínáme-li na uplynulých 20 let, nemůžeme vynechat osobu bratra MUDr. Zdeňka Hejla, který po listopadu 1989 byl členem výboru pro znovuoobnovení ORLA v Československu a členem předsednictva ústřední rady ORLA v Brně. Několik let byl župním starostou Kubišovy župy a jako Poleňáka jej mrzelo, že v Polné se Orel nedaří obnovit, tak dlouho naléhal, až probudil chuť pro orelskou práci v několika rodinách a orelskou jednotu v Polné opět obnovil. Za jeho zásluhy, které se netýkaly jen práce v Orlu, byl oceněn i Čestnou cenou starosty města Polná na návrh našich členů, bohužel in memoriam. Bratr MUDr. Zdeněk Hejl zemřel před 15 lety 19. 7. 1999 ve věku nedožitých 80. let. Jediným členem rady jednoty Orla Polná pro celých 20 let je její starosta br. Bedřich Kopecký. Naše jednota je čtrnáctou jednotou Kubišovy župy a v současnosti má 47 členů...“¹⁹²

Dne 26. 2. 2016 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Bedřich Kopecký, místostarostou se stal Jan Halík a sekretářem Jiří Wasserbauer. Ke dni 28. března 2019 má jednota 56 členů a převážnou většinu tvoří členové ve věkovém rozmezí 27-60 let, a to v počtu 30 členů.¹⁹³

5.11 Orel jednota Telč

Základní kámen k vybudování Jednoty Čsl. Orla v Telči byl položen 1. ledna 1920. Dne 28. ledna proběhla první valná hromada Orla. Zvolila tyto funkcionáře: Josef Doucha starosta, který byl později nahrazen Stanislavem Macháčkem. Náčelníkem byl zvolen František Nosek a Antonín Novák. Místonáčelníkem a jednatelem se stal Josef Vokřínek a pokladníkem František Duníčka.¹⁹⁴ Jednota Orel Telč neměla tak silné zastoupení jako třeba Sokol či Sportovní klub, ale počet jejich členů se neustále pohyboval v rozmezí třiceti až padesáti. Sporty, které byly v Orlu provozovány, byly tělesná výchova a odbíjená.¹⁹⁵ Na konci května jednota čítala 13 cvičících členů, 4 přispívající a 6 dorostenců. Příspěvky tehdy byly 1 koruna měsíčně pro členy a 50 haléřů pro děti a dorost. Dne 11. července 1920 žáci poprvé veřejně vystoupili na

¹⁹² Jednota Orel Polná. Polenský zpravodaj 7-8/2014, s. 13.

¹⁹³ Orel jednota Polná. (b.r). Získáno 28. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19010>.

¹⁹⁴ Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna, s. 1.

¹⁹⁵ Benešová, H., & Hajnová, M. (1990). *100 let tělovýchovy v Telči*. Jihlava: Propagační podnik ČSSD, s. 3.

okrskovém cvičení v Třešti. Dne 28. října byl ustanoven ženský odbor pod názvem „Orlice“ a jejich jednatelem byl zvolen Richard Duníčka.¹⁹⁶

Druhá valná hromada se uskutečnila 6. ledna 1922 a s velkými obtížemi zvolila tyto funkcionáře: starostu Stanislava Macháčka, místostarostu Lea Nováka a jednatele Josefa Kuhna. Dne 2. července Orel pořádal „Zahradní slavnost“, při které byly provedeny cviky na slet do Brna. Hlavních sletových dnů v Brně se zúčastnilo celkem 53 členů Jednoty Telč. Obětavé ženy zadarmo ušily šaty, které potom rozdávaly. Dne 24. prosince 1922 byly koupeny orelské kroje za 500 korun a žactvo s nimi poprvé mohlo vystoupit na brněnském sletu.

Další rok Orel v Telči oslavil jubilejní slavnost 25leté úmrtí V. Kosmáka, po němž je pojmenována naše župa. Slavnost se uskutečnila v Katolickém domě a oslavy doprovázely zpěvy mládeže, sportovní hry, divadelní hry a přednášky. V červenci Orel pořádal spolu s Kat. spolky „Zahradní zábavu“, při které cvičilo žactvo. Potěšila i hojná účast okolních Jednot: Studená 40 členů, Dačice 100 a Třešť 60.

V lednu 1926 byl Leo Novák zvolen starostou jednoty Orel, místostarostou Jan Bláha a jednatelem František Mastný. V červenci se v Třešti konalo veřejné cvičení, kterého se naši členové v hojném počtu zúčastnili. Během roku se konalo mnoho veřejných akcí pro děti i dospělé, a to například Mikulášská zábava, vinobraní, divadelní hry, masopustní zábava a Silvestrovská zábava. V červenci roku 1928 se s Telčí rozloučil náš starosta Leo Novák, který se odstěhoval do Prahy.

Valná hromada 27. 1. 1929 zvolila tyto funkcionáře Orla: starostou zvolen S. Macháček, místostarosta J. Rampula, kterého později vystřídal Silv. Kuhn. Sletu v Praze 5. července účastnilo 70 členů naší Jednoty. Po příjezdu do Telče vítání na nádraží hudbou. Svatováclavských oslav se pak zúčastnilo 10 žáků, 12 žaček, 6 dorostenců a 3 dorostenky.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Telči vyčíst, že v roce 1931 spadal do 1. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 18 žáků a 13 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 15 a necvičících 45.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna, s. 1.

¹⁹⁷ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

Dne 7. února 1932 konána valná hromada za účasti 20 členů a 18 členek. Představenstvo Orla nedoznalo žádných změn. V dubnu se v Telči konal kurz pro cvičitele a náčelníky. Dne 15. května 1932 se ve Vídni konalo veřejné orelské cvičení, kterého se zúčastnili i naši členové. Celkem ve Vídni cvičilo na 5 000 Orlů. Orelského sletu v Lublani se zúčastnili i naši členové. V roce 1933 byly odebíraný tyto časopisy: Květy mládí, Tělovýchova, Dačická Stráž, Orelská Osvěta, cvičitelé měli k dispozici Technické příručky. V roce 1937 byl zvolen na valné hromadě starostou Václav Brychta, místostarostou S. Kuhn a jednatelem Aleš Krejčí. Dále roku 1939 se konala valná hromada za účasti 30 členů a 20 členek. V Telči se konaly misie, kterých se naši členové v hojném počtu zúčastnili. Za okupace byl Katolický dům zabrán pro pracovníky zákopů a opevnění, takže až v prosinci bylo možno cvičit. Josef Rampula poslal telegram předsedovi vlády Kašparovi s prosbou o zachování Orla jako samostatné organizace.

Poslední valná hromada se konala 22. ledna roku 1941, a to za účasti 30 členů, kteří se sešli toho dne naposledy. Rampula vybídl členy k věrnosti a modlitbám za jednotu. Činnost členů se soustředila vzhledem k nedostatku prostor ke cvičení na divadelní činnost. Dne 29. listopadu 1941 je činnost Orla zastavena a okupantům musely býti odevzdány všechny písemnosti spolku, hlavně seznam členů. Za okupace zemřel Ladislav Chalupský v koncentračním táboře Osvětim. Během války se členové setkávali jen v neděli odpoledne po požehnání v Kat. domě a posilovali se ve věrnosti k církvi a vlasti. Od r. 1942 postrádali v Telči jednatelské zprávy, takže až po dosažení vítězství nad Hitlerem došlo k obnovení činnosti. Osvobození naší vlasti bylo ovšem poznamenáno smrtí nadějného člena herce Fr. Vomely, kterého zabili Němci, když šel s ostatními odvážnými likvidovat poslední zbytek okupantů v nedaleké továrně v Krahulčí.¹⁹⁸

V roce 1945 prohlašuje tělovýchovná organizace Orel, že obnovuje svoji činnost. Hned od začátku roku se Orel soustředil na udržení jednoty jako samostatné tělovýchovné organizace proti snaze tělovýchovu sjednotit. Orel byl vyzván ke spolupráci, a proto byla na den 15. srpna svolána schůze ÚV. Na této schůzi v Třebíči

¹⁹⁸ Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna, s. 1–16.

bylo odhlasováno, že Orel nespadá do rámce sjednocení. Po tomto prohlášení zahájil v Praze Orel svou činnost.

Hlášením na Okresní národní výbor Orel v Telči dne 20. listopadu 1945 zahájil svou činnost. Jako první začalo cvičit žactvo a dorost, které také připravilo o Vánocích 1945 pod vedením s. Musilové besídku s nadílkou pro děti. Toho roku se konaly první svobodné Vánoce v naší vlasti, neboť prezident rozhodl, že spolky, které okupanti zrušili, byly znovu obnoveny. Starostou jednoty byl V. Brychta.

Další valná hromada se uskutečnila 21. ledna 1946. Novou jednatelkou za s. Pavlíkovou byla zvolena B. Remešová. Stav členstva vzrostl na počet 41 mužů a 29 žen. Dne 23. února 1947 se konala další valná hromada, kterou vedl starosta V. Brychta. Byl zvolen nový starosta František Florián, místopředseda Silvestr Kun, jednatel Jan Mátl a pokladník A. Mátl. Během roku proběhly různé akce pro děti a mládež. Poslední z nich byla 26. prosince sehrána senzační divadelní hra „Za živa do nebe“. Nikdo z členů Orla netušil, že další roky dojde k vytvoření jedné celostátní tělovýchově. Katolický dům byl zabrán pro účely kina. Stalo se skutkem a tím činnost Orla od r. 1948 až k dosažení svrhnutí totality, vykročí do obnovené činnosti.

Dne 9. 2. 1990 byl položen základ pro obnovenou činnost Orla. Sešli se bývalí členové Orla, aby sestavili přípravný výbor pro obnovení Tělovýchovné jednoty Orel Telč. Starostou byl zvolen František Neužil, místopředsedou Josef Páral a jednatelem Petr Bouchner. Dne 14. 12. 1990 byl doručen Tělovýchovné jednotě Orel Telč dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Telč do Ústředí Orla do Brna dne 11. 11. 1990. Od tohoto dne 14. 12. 1990 se datuje znovuobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Telč.

První valná hromada po likvidaci totalismu se konala dne 27. 1. 1991. Starostou jednoty byl zvolen Václav Husták, místopředsedou Josef Páral a jednatelem Petr Truhlář. Dne 26. ledna 1992 byl jednotě předán a slavnostně posvěcen Katolický dům za účasti tisíce shromážděných.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna, s. 17–19.

Sestry a bratři. Jihlava 28.1.1992.

Byli jsme ze župy pozváni a zúčastnili se slavnostního otevření
 Katolického domu s orlovnou 26.ledna v Telči:
 při: MUDr. Zdeněk Hejl, JUDr. Fr. Kvasnička, Jiří Florián a ses. Em. Flešingrová.
 Sláva velká. Po dikuvzdání za Boží pomoc v kostele sv. Jana, vyšel od
 kostela dlouhý průvod mládeže a dospělých, v čele s hudbou a zpěvem
 orel. písní a se sochou sv. Josefa ke Katol. domu, kde výsuvnou kabinou
 socha umístěna ve výklenku, kde vždy bývala s doprovodem hudby.

Přeplněný sál kina a přilehlých prostor byl svědkem
 slavnostního otevření a uvítání a předání široké katolické veřejnosti.
 Oslava zahájil pěvecký sbor Smetana z Telče.
 K bratrské atmosféře přispěly i projevy hostů,
 vzpomínky na dřívější léta nadšené práce, ale i na smutná léta války
 popravených sester a bratří, ale i na smutná léta věznění za totalitního
 režimu.

Bylo vzpomenuáno všech, kteří z našeho středu odešli,
 poděkováno těm, kteří se této slavnostní chvíli dožili a opět i ve
 stáří přiložili i dnes ruku k rozkvětu cirkve svaté a, orelské práce.
 Bylo radost vidět tolik mládeže, která v sále pomáhala k dobré atmosféře.

Projevy pronesli: zást. Ústředí Orla, zástupce starosty a ČSL, přednesen
 hymnus: "Jsou ještě orlí v skálách Evropy, jsou ještě orlí v krásné české
 zemi.....". I závěrečný sbor přednesl sbor Smetana.
 S přáním úspěchu příští práce a se slibem pomoci s
 Boží ochranou a Matky Boží se shromáždění rozešlo. Celký průběh natáčel
 br. Dr. Hejl. Zdeň Břh všem sestřím a bratřím v práci ve svých jednotách.
 MUDr. Zdeněk Hejl..... Jiří Florián. *Hejl*

Obrázek 37. Župní zpráva o účasti na slavnostním otevření Katolického domu s orlovnou v Telči dne 26. ledna 1992. Župní zpráva převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Další valná hromada se konala 9. 3. 1992 a zvolila tyto funkcionáře: starostou zůstal Václav Husták a místostarostou byl zvolen Zdeněk Benešovský. V atletickém trojboji na Ústředních závodech vybojovaly dne 15. června 1992 Marie Hustáková a P. Vejmelková první místo. Další sportovní úspěch přišel dne 25. června 1994 na mistrovství v atletice, kdy se na druhých místech umístili Marie Hustáková a Mar. Leupold. V těžké konkurenci žáků uhájil David Kovář 13. místo.²⁰⁰

Ústřední list Orla tehdy napsal: „... Dne 9. října 1994 oslaví 75. narozeniny vzdělavatel Orla v Telči P. Bohumil Pavlů. Svým neúnavným nadšením a houževnatostí se podílel hlavně při navrácení Katolického domu s orlovnou zpět nám věřícím. Díky jeho zkušenostem se obnovila i činnost Orla v Telči. Přejeme hodně zdraví, vnitřní pohody a Božího požehnání do dalších let. Přeje jednota Orla Telč a k blahopřání se s radostí připojuje též předsednictvo Orla...“²⁰¹

Jednota se pravidelně během let zúčastnila několika silničních běhů a atletických závodů. Mezi největší úspěchy patří 1. místo Marie Hustákové, která v květnu roku 1995 vyhrála atletický čtyřboj. „...Dalším významným závodem byl běh

²⁰⁰ Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna, s. 19–22.

²⁰¹ *Orel (Ústřední list Orla)*, XXXIII., 1994, č. 5, s. 20.

na lyžích, který se konal 17. 2. 1996 v Novém Městě na Moravě. Tohoto závodu se zúčastnil jeden telčský Orel, a to David Kovář, který skončil, na 13. místě...“ Téhož roku se konaly turnaje ve stolním tenise. Důležité je zmínit turnaj, který se konal v Kněžicích a kde vyhrála v kategorii mladších žákyň Kolmanová Martina a v dorostenecké kategorii Kolmanová Jana. Od roku 1998 se v jednotě začalo rozvíjet plavání, přespolní běh a malá kopaná. Dne 2. 8. 1998 se v Telči konal poprvé významný běžecký závod, a to běh Terryho Foxe.

V roce 1999 jednota čítala 80 členů. V dalších letech se telčský Orel zúčastňoval mistrovství v lehké atletice a plavání, přespolních a silničních běhů, florbalových turnajů, uskutečňoval turnaje ve stolním tenise a pořádal divadla pro děti. Činnost Orla v Telči se zaměřovala spíše na florbal. Dne 26. 5. 2009 proběhla valná hromada, kde byl zvolen starostou Jaroslav Kadlec, který vystřídal pana Plundera a místostarostou se stal David Kovář.²⁰² Ke dni 19. 3. 2019 nedošlo k žádným změnám ve vedení. Starostou je stále Jaroslav Kadlec a místostarostou je David Kovář. Jednota k tomuto dni má 105 členů a převážnou většinu tvoří mládež do 18 let, a to v počtu 62 členů.²⁰³

Důležité taky zaznamenat, že v roce 2018 proběhla rozsáhlá rekonstrukce hlavního sálu v Orlovně. Všichni ti, co pomáhali, pracovali dobrovolně a zdarma. Někdo pomohl i finančně. Byly uskutečněny benefiční koncerty, besedy, divadla a další akce. Průběh a výsledek rekonstrukce si můžete prohlédnout na následujícím obrázku.²⁰⁴

²⁰² Jančo, V. (2015). *Historie tělesné výchovy a sportu v Telči*. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika), s. 41–42.

²⁰³ Orel jednota Telč. (b.r). Získáno 19. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19012>.

²⁰⁴ Mílí přátelé, Římskokatolická farnost Telč, Radkov, Urbanov a Mrákotín. (b.r.). Získáno 19. březen 2019, z <https://www.farnost-telc.cz/content/mili-pratele>.

Obrázek 38. Průběh rekonstrukce zaznamenaný při benefičním koncertu a výsledek rekonstrukce hlavního sálu Orlovny v Telči. Fotografie převzaty z webu <https://www.farnost-telc.cz/content/milipratele>.

5.12 Orel jednota Třebíč

Počátky historie Orla v Třebíči se datují k začátku 20. století. Na začátku roku 1907 byly založeny první tělocvičné odbory křesťansko-sociální. Velkým podnětem k růstu odborů byl sjezd tělocvičných odborů v Kroměříži 5. července 1908. Sjezd byl spojen s veřejným cvičením, při kterém vystoupili i cvičenci z Třebíče společně se cvičenci z jiných jednot. Dne 12. července byl založen tělocvičný odbor v Třebíči. Před dotážením organizačních záležitostí v oblasti župních zřízení se Orel opíral na úrovni krajů a o organizační centra Orla. Jedním z těchto celků bylo i Třebíčsko. Dne 11. dubna 1920 Krajský svaz brněnský ustavil Krajský svaz západomoravský se sídlem v Třebíči.²⁰⁵

Orel v Třebíči měl velké zastoupení ve všech řadách cvičenců. Na veřejných cvičení vystupovali žáci, žákyně, dorostenci a dorostenkyně. Třebíč se mohl chlubit cvičícím sborem v řadách mužů i žen. Na následujícím obrázku je vyobrazena dobová pohlednice z roku 1920 a na ní si můžete prohlédnout cvičící sbor žen Československého Orla v Třebíči v dobových kostýmech.²⁰⁶

²⁰⁵ Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze), s. 169–199.

²⁰⁶ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Třebíči do roku 1948.

Obrázek 39. Cvičící sbor žen Československého Orla Třebíč, pohlednice z roku 1920. Pohlednice převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Jednota z Třebíče byla pravidelným účastníkem veřejných cvičení a sletů po celé Moravě. V roce 1923 se jednota podílela na organizaci a uskutečnění veřejného cvičení Čsl. Orla v Budišově u Třebíče. Na následujícím obrázku je vyobrazena dobová pohlednice z roku 1923 a na ní si můžete prohlédnout veřejné cvičení mužů či dorostenců na hrazdě. Vystoupení přihlíží členové Orla v dobových krojích, a i široká veřejnost.²⁰⁷

²⁰⁷ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla v Třebíči do roku 1948.

Obrázek 40. Veřejné cvičení Československého Orla v Budišově roku 1923. Pohlednice převzata z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Třebíči vyčíst, že v roce 1931 spadal do 2. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 96 žáků a 52 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 40 a necvičících 89. V tu dobu jedno byla jednou z největších v župě.²⁰⁸

Župní slety byly konány ve všech župách, některé jako jednodenní slavnosti, ve větších župách byly spojeny se závody ve sportovních disciplínách a rozšířeny na dva dny. Dne 5. července roku 1947 ve svátek sv. Cyrila a Metoděje zahájila župa Šrámkova v Olomouci, v neděli 6. července župa Kosmáková v Třebíči. Jednota z Třebíče byla pravidelným účastníkem veřejných cvičení a sletů po celé Moravě.²⁰⁹

Dne 9. října 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Třebíč. Schůze se zúčastnilo 10 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta František Fiala, jednatel Zdeněk Falkenauer a hospodář Anežka Chvátalová.

²⁰⁸ *Orelský kalendář 1931.* (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 75.

²⁰⁹ 2. obnova Orla 1945–1948: Vrchol příprav na slavnosti r. 1948 a 1949. (b.r.). Získáno 2. duben 2019, z http://www.orel.cz/?ukaz=vrchol_priprav.

Tělovýchovné jednotě Orel Třebíč byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Třebíč do Ústředí Orla do Brna dne 10. 10. 1990. Od tohoto dne 14. října 1990 se datuje znovuoobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Třebíč.²¹⁰

Ve výroční zprávě o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1991 napsali: „...*Jednotu obnovili a probudili k životu bratři a sestry, kteří v sobě pocítili povinnost přihlásit se opět k orelskému hnutí, vněmž prožili své mládí a které v nich zformovalo správný křesťanský postoj k životu a s nímž pak přečkali 6 let kruté války s fašizmem a 40 let otevřeného i skrytého boje s komunizmem. Je nás nyní zaregistrováno 23, a ačkoliv jsme už všichni středního a vyššího věku, máme chuť činnost orelskou udržet, dále rozvíjet a pak předat mladé generaci, pro kterou jméno “Orel” je dosud velkou neznámou. Jsme ve velmi těžké situaci, protože nemáme tělocvičnu, nemáme stadión, nemáme žádnou místnost, kde bychom se mohli scházet a kde bychom mohli začít cvičit. Věříme, že během krátké doby se nám podaří začít i práci s mládeží a že i ve studentské a střední generaci nalezneme bratry a sestry, které budou mít odhodlání začít cvičit...*“ Jednota se i v následujících letech potýkala s nedostatkem členů mládeže, na to, aby mohla obnovit tělocvičné cvičení.

Ve výroční zprávě o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1993 napsali: „...*Jednota nemá stále trvalé sídlo, z bývalé jejího majetku (orlovna, stadión) nezůstalo vůbec nic a na získání nového zatím naděje není. Proto je také vyloučeno umístění sídla Kubišovy župy v Třebíči. Jednota má 27 členů, z toho 3 mládež a 11 členů starších 70 let. Budeme se snažit, aby v letošním roce, aspoň v malé míře začali pravidelně cvičit aspoň 1krát týden. Bude to našim cílem, abychom dali dohromady 1 oddělení žáček...*“

Ve výroční zprávě o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1994 napsali: „...*Jednota čítá 38 členů, z toho dětí 11, členů do 70 let 14 a členů nad 70 let 13. Od listopadu 1994 jsme pronajali na 2 hod. týdně tělocvičnu základní školy na Podklášteří a začala se cvičení žáků a žákyň pod vedením sestry Prokešové. Ta se zúčastnila v Kněžicích kursu pro cvičitele. Do budoucna se budeme snažit rozšířit žakovskou základnu, získat z řad*

²¹⁰ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Třebíči z roku 1990.

*chlapců cvičitele, aby mohla cvičit 2 oddělení a aby byl položen pevný základ orelské tělovýchovné práci s mládeží...*²¹¹

Po obnovení jednoty Orel Třebíč v roce 1990, se v ní chvilku v roce 1994 provozovalo cvičení žactva. Další rok tohle cvičení bylo zrušeno pro nedostatek cvičenců. Jednota se věnovala i duchovní činnosti a po obnovení byla občasným účastníkem poutních zájezdů na Sv. Hostýn do Telče a Prahy. Jednota se věnovala i kulturní činnosti a v době své aktivní činnosti pořádala Vánoční besídky pro děti.

Jednoty se podle svých možností zúčastňovaly akcí župních a ústředních nebo pořádaly vlastní akce. Byly však i takové jednoty, které nevykazovaly činnost žádnou např. Třebíč. Na začátku roku 2003 měla jednota 6 členů, z toho 5 nad 70 let a nevykazovala žádnou činnost. Jednota byla bez mladších a mladých členů. Hlavní činností jednoty v Třebíči bylo pořádání župních sjezdů.

Ke dni 31. prosince 2003 jednota Orel Třebíč ukončila svoji činnost.²¹²

5.13 Orel jednota Třešť

Tělovýchovná jednota Orel Třešť byla založena roku 1920. Jejím zakladatel byl třešťský kaplan Jaroslav Streit. Na valné hromadě Jednoty čs. Orla v Třešti konané dne 2. února 1920 ve spolkové místnosti v Třešti zvoleni byli tito hlavní funkcionáři: starostou Methoděj Roháček, místostarostou Božena Foitlová a jednatelem O. Kapoun.²¹³ Členové jednoty se pravidelně scházeli v prostorách domu Vozábových (dnes ulice Fritzoa) a zde bylo pohostinství s vhodnými místnostmi pro činnost tělovýchovné jednoty. Členové jednoty byli převážně mladí chlapci, kteří nechtěli působit v dělnické jednotě, nebo neměli možnost vstoupit do Sokola. Orel dle stanov byla jednota, která byla založena pro obyvatele, kteří měli velmi blízký vztah k náboženství. Již od začátku to bylo na jeho orelské činnosti znát, když vedle tělovýchovy probíhala v Orlu i činnost náboženská a kulturní.²¹⁴

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Třešti vyčíst, že v roce 1931 spadl do 1. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu

²¹¹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Jednoty Orla Třebíč z roku 1990–1994.

²¹² Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2003.

²¹³ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spolky, TJ Orel Třešť i. č. 2009.

²¹⁴ Mareš, M. (2014). *Historie tělesné výchovy a sportu v Třešti*. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika), s. 46.

četla 35 žáků a 26 dívek. Cvičících členů v jednotě bylo 37 a necvičících 46.²¹⁵ V roce 1930 byl starostou jednoty Metoděj Foitl, místostarostou Stanislav Faus a jednatelem Josef Šmíd. V roce 1933 měla jednota 76 členů a v roce 1937 jednota již četla 123 řádně činných členů.²¹⁶

Orel si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Proto jsem byl odkázán pouze na vzpomínky p. Bohumíra Vrátila, které získal Mgr. Martin Mareš prostřednictvím rozhovoru, pro potřebu zpracování své diplomové práce. Bohumír Vrátil vstoupil do jednoty Orla Třešť v roce 1933, když mu bylo 6 let. V této době měl Orel silné zastoupení v řadách žactva, dorostu a mužů a stejně na tom byly i ženy, když v Orlu působily žákyně a dorostenky. Členstvo se scházelo v hostinci „U Růžičků“, kde zásluhou majiteli Matěji Růžičkovi, mohli vykonávat svou činnost v prostorách nové budovy, kde bylo kromě prostorného sálu i jeviště. V této budově pak probíhala většina činnosti Orla. Žáci zde měli možnost hrát hry, pořádaly se zde besídky, dospělí pak hráli operety, nebo divadelní hry. V této době jednotu vedl starost František Chalupa a o chod jednoty se starali: místostarosta Metoděj Foitl, náčelník František Roháček, jednatelka Antonie Nováková a pokladník Petr Mifka.

Během zimních měsíců byl velký sál využíván k prostnému cvičení. Z tohoto důvodu se nacházelo v sále vybavení potřebné k tělocvičené činnosti. Mohlo se zde tak provozovat cvičení na hrazdě, kruzích, bradlech a žíněnkách, dále se zde nacházely kozy a švédské bedny pro přeskok. Součástí tohoto sálu nemohl chybět ani klavír, který využívaly hlavně ženy k doprovodu různých tanečních cvičení a vystoupení. Orel měl podobně jako Sokol svůj vlastní hudební spolek a říkalo se mu „Orelská hudba“. Orelská hudba byla známá nejen v Třešti, ale i v širokém okolí a vedoucím tohoto spolku byl Josef Šmíd.

V letním období se organizovaly výlety do přírody, které doprovázela Orelská hudba. Chodilo se na místa za „Kroutilovu myslivnu“ nebo u „Hranečníku“, kde pak probíhala třeba venkovní taneční zábava a po nedělní mši svaté se pak chodilo nejčastěji na hrad Roštejn. Pro sportovní a tělovýchovnou činnost ve venkovních

²¹⁵ *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

²¹⁶ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad Jihlava, spolky, TJ Orel Třešť i. č. 2009.

prostorách vlastnila jednota hřiště v dnešní Tovární ulici. Hřiště se nacházelo v sousedství bývalé továrny Knap, která byla mimo provoz. V ulici se pak nacházela i budova, která sloužila jako šatna pro cvičící příslušníky Orla a pro vstup na terasu pro diváky a hudbu. Na hřišti se pak cvičila prostná cvičení a lehkotletické disciplíny (skok, hod oštěpem, vrh koulí a běh), dále se zde hrály míčové hry, nejčastěji odbíjená. Dále zde probíhala příprava na veřejná cvičení, která sloužila jako přehlídka činnosti Orla. Veřejná cvičení se pak pořádala v prostoru „Tržiště“ (dnes zde stojí kulturní dům) anebo u „Vokřínků“ v Hodicích, protože několik obyvatel této vesnice cvičilo v třeštském Orlu.

„...V období II. světové války, než byla jednota zrušena, se členové Orla scházeli nejčastěji v prostorách u Růžičků, kde hráli stolní tenis a byla zde také vybudována kuželna. Činnost Orla se zastavila v roce 1941, když Ministerstvo vnitra protektorátní vlády vydalo rozhodnutí, které zastavilo veškerou činnost tělovýchovných spolků. Při květnovém povstání v roce 1945, kterého se zúčastnilo mnoho obyvatel, bojovalo i mnoho členů jednoty Orla pro osvobození Třeště od nacistů a 12 z nich se už do jednoty nevrátilo, protože v boji zanechali svůj život...“ Po roce 1945 Orel svou činnost obnovil a pokračoval tak v tělovýchovné činnosti.²¹⁷

Činnost jednoty Orel Třešť byla v období po skončení 2. světové války velmi krátká. Po roce 1945 byla její činnost obnovena, ale již v roce 1948 byla nařízením Krajského národního výboru v Jihlavě zrušena a po dobu dlouhých 42 let se ve veškeré činnosti nemohlo pokračovat. Všechny majetek jednoty byl převeden do vlastnictví Sokola, který potkal zanedlouho stejný osud. Obě tělovýchovné jednoty zanikly a vznikla pouze jedna, která nesla název TJ Slavoj Třešť. Hřiště v tovární ulici, kde členové Orla cvičili, bylo začleněno do objektu Interier 12 a ten dle svých potřeb některé budovy jednoty zboural. Část pozemku byl vybagrován, aby mohl být postaven vodojem. Všechny majetek, o který jednota přišla po roce 1989 připadl v restituci městu, které ho ničím nenahradilo. Orel tak neměl žádné prostory pro svou

²¹⁷ Mareš, M. (2014). *Historie tělesné výchovy a sportu v Třešti*. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika), s. 46–47.

tělovýchovnou a sportovní činnost, což mělo velký vliv na zájem sportovců o působení v jednotě, když byla po revoluci opět obnovena.²¹⁸

Dne 18. listopadu roku 1990 byla jednota Orel Třešť znovu obnovena, a to pod vedením Bohumíra Vrátila. Část zprávy o činnosti jednoty za rok 1991: „...*Jako nynější členové dosahujeme všichni důchodového věku, činnost, kterou jsme zde měli a to zákl. těles. výchovy, sport (odbíjená) kapelu a divadlo, zatím pro nedostatek cvičitelů a mladých vůbec není možné provádět...*“ V roce 1994 Orelské děti účastny na letním táboře pořádaném farní radou. Členové jednoty absolvovali poutní zájezdy – Praha, Křemešník a sv. Hostýn. V roce 2002 jednota Orel Třešť čítala 63 aktivních členů. Jednota se prokazovala kulturní a duchovní činností jako je např. zpěv, účast na poutích, živý Betlém a předtančení na plesech. Po obnovení jednoty Orel Třešť v roce 1990, se v ní provozují sporty jako např. fotbal, florbal, odbíjená, stolní tenis, badminton, stolní hokej (STIGA) a futsal. V roce 2014 proběhl v jednotě již 10. ročník futsalové ligy.²¹⁹ Téhož roku se do vedení dostala trojice Tomáš Niederhafner, Jan Roháček a Josef Kolba. Sportovní činnost se zdokonalila a rozšířila se kulturní činnost. Ke dni 15. 3. 2019 má jednota 52 členů a převážná většina je ve věkovém rozmezí 27-60 let.²²⁰

²¹⁸ Mareš, M. (2014). Historie tělesné výchovy a sportu v Třešti. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika), s. 68.

²¹⁹ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1991–2019.

²²⁰ Orel jednota Třešť. (b.r). Získáno 15. březen 2019, z <http://www.orel.cz/?ukaz=jednota&zid=19&jid=19013>.

③

786

EVIDENČNÍ LIST jednoty Čs. Orla v TŘEŠTI.....
 okres HAVALKOVA..... župa k 31. 7. 1990

1) Organizační stav jednoty : obnovena dne 4. V...... 1990
 počet členů z toho žáků dorostu
 věk : 18-30 30-60 nad 60
 výbor jednoty : (jméno, příjmení, dat.narození, adresa-PSČ)
 předseda : V. RATA, ROKYTNÁ.....
 jednatel : REŠLOVA ZDENKA.....
 hospodář : PILY Josef.....
 žádáme zhotovení a zaslání razítka : ano ne
 Jednota není ustavena a klub přátel Čs. Orla pracuje pod vedením
 br. ses. nar. ep.
 v místě je farní úřad : ano ne - nacházíte pochopení
 v místě je MO ČSL : ano ne spolupráce

2) Budovy a zařízení : v místě je - není Orlovna, nynější uživatel
Janovic. K. TŘEŠTÍ, její stav, stanovisko NV k na-
 vrácení
 Jsou doklady o vlastnictví před r. 1948 - ano ne

3) Jednota schůzují : výborové schůze
 (kde)
 členské schůze tělocvična
 sál na kult.akce potíže při zajišťování místností
 pro činnost - máme nemáme. Za pronájem místností je požadována
 úhrada Kčs majitel místností
 je možné využít farních místností po dohodě - ano ne

4) Činnost jednoty : od obnovy konány tyto akce

5) Korespondenci zasílejte na adresu :
 jméno, příjmení, ulice, čp., PSČ, telefon : REŠLOVA ZDENKA.....
TŘEŠTÍ, HAVALKOVA 7, 602 00 BRNO.....
 Prosíme podrobnější údaje uveďte na druhou stranu.

Dn e 4. V...... 1990 Za :
 podpisy

1x zůstane v místě.
 2x zaslat ústředí Čs. Orla
 Jezuitská 7, 602 00 Brno

(Handwritten signatures and notes)

Obrázek 41. Evidenční list jednoty Čs. Orla v Třešti z roku 1990. Evidenční list převzat z Archivu Kubišovy župy Kněžice.

5.14 Orel jednota Rokytnice nad Rokytnou

Po skončení první světové války, která si vyžádala řadu obětí o mezi rokytnickými občany a vzniku samostatné Československé republiky, nabyly v obecní samosprávě největší vliv tehdejší strany lidové a dále republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Starosty obce se proto stali příslušníky těchto stran. Teprve v druhém desetiletí prvé republiky vzrůstal i vliv sociálních demokratů, strany národně socialistické a strany komunistické. Značný vliv na společenský i kulturní život v obci měly v tomto období tělocvičné spolky. V r. 1919 došlo k založení Sokola. Později byla založena tělocvičná jednota Orel, jejímž členy se stali především katolicky smýšlející občané a v r. 1927 došlo ke stavbě orlovny. Orlovna se stala nejen

tělocvičným a sportovním střediskem, ale i střediskem života kulturního. Hrál se tam ochotnické divadlo, pořádaly se taneční zábavy a plesy i různé večírky. Jednota byla pravidelným účastníkem veřejných cvičení, které pořádaly okolní jednoty.²²¹

Z dobového kalendáře z roku 1931 lze o Orlu v Rokytnici nad Rokytnou vyčíst, že v roce 1931 spadl do 2. okrsku Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. Jednota v tu dobu čítala 2 dívky a žádného žáka. Cvičících členů v jednotě bylo 20 a necvičících 26.²²²

Orel Rokytnice n. Rokytnou si během svého působení nevedl žádnou kroniku, nebo jeho činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Proto je těžko zjistitelné přesné datum jeho založení a průběh jeho činnosti do roku 1948. Co se dochovalo a bylo uloženo do Státního okresního archivu v Třebíči jsou žádosti o povolení hraní divadelních představení, zasílané Okresnímu národnímu výboru v Třebíči. Roku 1928 byla dostavěna Orlovna a téhož roku v ní začal hrát divadelní spolek Orla a začal tak konkurovat místním Sokolům. Dle archivních záznamů lze vyhodnotit že divadelní činnost v jednotě byla velice aktivní. Mezi roky 1928 a 1948 se v jednotě odehrálo desítky představení jako byly například: Národ pod křížem, Pán hor, Viktorka, Moravičko milá, Prohraný život, Řepa zpívá, U veselého kamzíka, Krev a půda, Indicie, Talár v městečku, Nikola Šuhaj, V nový život, Gorali a mnoho dalších.²²³

Dne 11. října 1990 se konala ustavující schůze s cílem obnovit a zahájit činnost jednoty Orel Rokytnice nad Rokytnou. Schůze se zúčastnilo 19 osob. Byli zvoleni tito funkcionáři: starosta Alois Novák, místostarosta Václav Vejmelka a jednatel Karel Svoboda. Tělovýchovné jednotě Orel Rokytnice nad Rokytnou byl doručen dopis, ve kterém československý Orel potvrzuje osvědčení o registraci, které bylo zasláno Tělovýchovnou jednotou Rokytnice nad Rokytnou do Ústředí Orla do Brna dne 12. 10. 1990. Od tohoto dne 15. října 1990 se datuje znovuobnovení Tělovýchovné jednoty Orel Rokytnice nad Rokytnou.²²⁴

²²¹ V. Záznamy kronik k století devatenáctému. (b.r). Získáno 29. březem 2019, z <http://www.rokytnicenadrokytnou.cz/data/download/39.pdf>.

²²² *Orelský kalendář 1931*. (1931). Brno: Československý Orel v Brně, s. 74.

²²³ Státní okresní archiv Třebíč, Okresní národní výbor Třebíč, povolení k představení, Ka 118–122.

²²⁴ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Záznam o registraci Orla v Rokytnici n. Rokytnou z roku 1990.

Korespondence zaslaná dne 26. 2. 1992 na ústředí župy do Jihlavy: „...Dne 20. února jsem do ústředí v Brně poslal 18 přihlášek do čs. Orla. Z těchto osmnácti členů je nás 14 kteří pamatujeme první republiku, tedy dne už důchodci. Chceme se pokusit sehnat do podzimních cvičitelských kurzů 2 až 3 mladé lidi a potom začít s tělovýchovou. Tito mladí by přitáhli další mladé. Snad se nám to podaří. “Sokol” v Rokytnici vlastní náš movitý majetek. Od prosince roku 1990 už dostal od nás čtyři žádosti o jeho vrácení. Ani na urgenci župy neprojevil sebemenší náznak ochoty dohodnout se s námi o navrácení našich movitostí. Z toho vyplývá, že jim vůbec nestojíme za to, aby s námi jednali...” Hned následující den se vedení Orla sešlo s vedením Sokola a dohodli se na jistých podmínkách předání movitostí zpět Orlu.

Zápis z výroční zprávy Orla v Rokytnici n. Rokytinou na rok 1994: „...Tři roky jsme čekali na umožnění přístupu do budovy orlovny, až konečně 14. 1. 1994 nám ten přístup byl umožněn. Máme k dispozici v orlovně jednu místnost asi 10x4 metry, takže by se tam dala provádět zákl. těl. výchova. A podařilo se nám sehnat čtyři mladá děvčata, která by měla další mládež přitáhnout. Zatím máme jednu žíněnkou, to je celé naše vybavení. Potřebovali bychom aspoň kozu a můstek, kdyby nám s tím ústředí mohlo pomoci. Někdy po polovině roku se nám vrátí dva mladíci z vojny. Potom bychom potřebovali proškolit nějaké cvičence v kurzu zákl. těl. výchovy. A to je i plán naší práce na příští období. Jak svrchu uvedeno je vidět, že se naši členové do práce příliš nehrnou, ale to by tak moc nevadilo, jestli se nám podaří přitáhnout mládež bude vyhráno...”

V roce 1995 jednota se mohla začít pyšnit přírůstkem členů, ale těm zájem vydržel pouze do prázdnin a po prázdninách už se cvičení obnovit nepodařilo. Podmínky pro těl. výchovu byly nadále otřesné a v tom se cvičit bohužel nedalo. Tehdejší jednatel jednoty Karel Svoboda tehdy napsal: „Když jsme ze župy dostali příspěvek na činnost bylo mě skoro hanba. Snad bychom spíš zasloužili příspěvek na nečinnost. Za peníze samozřejmě děkujeme...”

Po obnovení jednoty Orel Rokytnice nad Rokytinou v roce 1990, se v ní neprovozovala nějak zvlášť zapálená činnost. Jsou jednoty, které se podle svých možností zúčastňovaly akcí župních a ústředních nebo pořádaly vlastní akce. Byly však i takové jednoty, které nevykazovaly činnost žádnou. Bohužel jedna z těchto jednot, která nevykazovala žádnou činnost byla i Rokytnice nad Rokytinou. Ještě, než jednota svoji činnost zrušila, tak se věnovala i duchovní činnosti a pravidelně se účastnila

poutních zájezdů na Sv. Hostýn a jiná poutní místa. Dokonce se zúčastnila župní pouti a v jednotě provozovala divadelní vystoupení a zpěv.

Zpráva o činnosti Kubišovy župy Orla za rok 2018 prohlásila, že k poslednímu prosinci 2008 zanikla Jednota v Rokytnici nad Rokytnou.²²⁵

²²⁵ Archiv Kubišovy župy Kněžice, Zprávy o činnosti Orla župy Kubišovy z roku 1990–2008.

6 Závěr

Předpokládanou diplomovou prací jsme se snažili naplnit vytyčený cíle a úkoly, kterými bylo v první části zpracovat stručný nástin historie Československého Orla. Dalším úkolem bylo zpracovat důležitou část historie Kubišovy župy a osobnost Jana Kubiše (štábní kapitán in memoriam). Hlavním cílem práce bylo zpracovat historii tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel.

Československý Orel patřil v období od vzniku Československa do únorového převratu v roce 1948 k největším a nejvýznamnějším katolickým spolkům. Byl ovlivněn oběma totalitními systémy, které ovládly Československou republiku ve dvacátém století. Prvně byl rozpuštěn nacisty a nechybělo mnoho a neprožil by ani své nejslavnější období v letech 1945–1947, neboť velká část vysoce postavených tělovýchovných i politických funkcionářů, se chystala sloučit veškeré tělovýchovné spolky do jedné organizace. Po nastolení komunistického režimu se stal jednou z prvních obětí jeho represi. Zatímco nacisté váhali se zastavením jeho činnosti několik let, komunisté o konci Orla rozhodli několik dní po svém vítězném únorovém převratu. Ke konci roku 1948 začali se zatýkáním prvních orelských funkcionářů, kteří zahájili dlouho řadu orelských procesů.

V roce 1920-1921 došlo ke zřízení žup v celé organizaci Československého Orla. Celé území, na kterém Orlové působili se skládalo z 27 žup. Jednou z nich byla i Západosmoravská orelská župa Václava Kosmáka se sídlem v Třebíči. V roce 1931 župa čítala 1279 žáků a 604 dívek. Cvičících členů v župě bylo 951 a necvičících 1756. Ve srovnání s ostatními župami patřila Kosmáková župa mezi středně velkou župu, co v počtu členů týče.

Kubišova župa vznikla rozdělením původní Západosmoravské orelské župy Václava Kosmáka. Župa byla rozdělena na dvě části: Kosmákovu a Kubišovu župu. Návrh k rozdělení byl schválen dne 31. července 1947 na VIII. řádném valném sjezdu Československého Orla. Kubišova župa nese jméno po jednom z největších národních hrdinů poslední světové války, a to po statečným Orlu a vojáku br. Janu Kubišovi, který odpravil německého protektora Heydricha.

Dne 25. února 1948 se dostali k moci komunisté a tím byla orelská činnost v Kubišové župě na dlouhých 42 let pozastavena. Dne 29. září 1990 se konala ustavující schůze obnovit a zahájit činnost Kubišovy župy a od 3. října 1990 se datuje

znovuobnovení Kubišovy župy. Po roce 1990 svoji činnost postupně obnovilo 14 jednot. Jako první svou činnost obnovila jednota v Moravských Budějovicích a následovaly je Rokytnice nad Rokytnou, Jaroměřice nad Rokytnou, Třebíč, Jihlava, Třešť, Telč, Kněžice, Luka nad Jihlavou, Měřín, Kamenice, Červená Řečice, Brtnice a Polná. V roce 1993 dosáhl počet členů Kubišovy orelské župy již přes 550 a tím se tato župa zařadila mezi pět nejpočetnějších v České republice.

Po obnovení Kubišovy župy v roce 1990, se v jednotlivých jednotách provozují sporty jako např. fotbal, stolní tenis, plavání, atletika, cvičení všech složek, gymnastika, volejbal, vodáctví, turistika, nohejbal, squash a mnoho dalších. Vedení župy za spolupráce s vedením jednotlivých jednot organizují župní turnaje ve všech možných odvětvích sportu jako jsou např. stolní tenis, florbal, atletika, plavání, běhy a další.

Po roce 2000 se sportovní činnost Kubišovy župy nesla ve stejném sportovním duchu i nadále. Pořádají se župní turnaje a závody v atletice, kuželnkách, stolním tenisu, florbalu, plavání a další. Šikovní jednotlivci i družstva se účastní Mistrovství Orla, kde měří své zdatnosti s těma nejlepšími Orlama a Orlicema co český Orel má.

V práci se nám povedlo přiblížit stručný nástin historie tělovýchovy a sportu v jednotlivých jednotách Kubišovy župy spolku Orel. Jako problém se ukázalo, že některé jednoty si během svého působení nevedly žádnou kroniku, nebo jejich činnost nebyla nijak zaznamenávána či zapisována. Bohužel k tomu vedla značná nevyváženost pramenů – věcná i časová, k tomu že kapitoly nejsou rovnoměrné – jedna delší, jedna kratší. Mezi nejaktivnější a největší jednoty Kubišovy župy patří Kněžice, Moravské Budějovice a Telč. I přes některé pramenné nedostatky si myslíme, že se nám povedlo zpracovat velmi kvalitní a ucelené dílo.

Prameny a literatura

Archivní fondy a sbírky

Archiv Kubišovy župy Kněžice.

Archiv Orla.

Hanuš, J., *Kronika Orelstva 1902–1948*.

Hanuš, J., *Orelské osobnosti*, dokument psaný orelským kronikářem, archiv Čsl. Orla, Brno.

Kronika Orla Měřín.

Národní archiv Praha. Fond Československý Orel.

Obecní archiv Měřín.

Obecní kronika Měřín.

Osobní archiv Františka Kunsta.

Osobní archiv Jitky Kalčíkové.

Osobní archiv Josefa Matějčka.

Osobní archiv Ludmily Chlubnové.

Státní okresní archiv Jihlava.

Státní okresní archiv Moravské Budějovice.

Státní okresní archiv Pelhřimov.

Státní okresní archiv Třebíč.

Periodika

Jednota Orel Polná. Polenský zpravodaj, roč. 2014.

Jihlavské listy, roč. 1992.

Kněžičan, roč. 2016.

Orel (Ústřední list Československého Orelstva), roč. 1921 – 1925.

Orel (Ústřední list Československého Orla), roč. 1934 – 1992.

Orel (Ústřední list Orla), roč. 1994.

Orel (Věstník křesť.-sociálního Orla československého), roč. 1913.

Orlík (Vydání pro orelskou mládež), roč. 1947.

Z historie loutkového divadla k současnosti. Zpravodaj Jaroměřice na Rokytou, roč. 2000.

Tištěné prameny

Československý Orel (program, dějiny, statistika). (1931). Praha: Ústřední Rada Orla československého.

Hynek, D. (1923). *Dějiny Orelstva*.

Kronika Orel Telč. (1995). *Před 75 roky až k dnešku*. Pelhřimov: Nová tiskárna.

Orelský kalendář 1931. (1931). Brno: Československý Orel v Brně.

Orelský katechismus. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně.

Vznik a stručné dějiny Orla v Čechách 1897–1921. (1922). Hradec Králové: Osvětový sbor Brynychovy župy.

Západní Morava: vlastivědný sborník roč. IV. (2000). Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně pro okresní archivy Třebíč a Žďár nad Sázavou.

Literatura

Benešová, H., & Hajnová, M. (1990). *100 let tělovýchovy v Telči*. Jihlava: Propagační podnik ČSSD.

- Janák, J. (1988). *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.
- Jančo, V. (2015). *Historie tělesné výchovy a sportu v Telči*. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika).
- Mareš, M. (2014). *Historie tělesné výchovy a sportu v Třešti*. (Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, Česká republika).
- Schůtová, J., & Waic, M. (1998). *Kulturně-výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha: Národní muzeum.
- Slavotínek, I. (2001). *K historii Sokola, Orla a skautingu na Prostějovsku do roku 1948*. Prostějov: Městská knihovna v Prostějově.
- Večeřa, J., Ondráček, A., & Pejchal, O. (1994). *Kněžice (díl 1. domovopis) reprint původního vydání z r. 1937*. Kněžice: Obecní úřad Kněžice a Vlastivědná knihovna moravská Brno.
- Vejskal, O. E. (2002). *Drobná plastika tělocvičných organizací (Díl třetí: Odznaky a medaile: Orel, DTJ, FPT, Makkabi, Německé spolky, Spartakiády ČSTV)*. Praha: Česka společnost přátel drobné plastiky.
- Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze).

Elektronické a internetové zdroje

- <http://www.orel.cz>
- <http://www.mesto-polna.cz>
- <https://rajce.idnes.cz>
- <http://www.rokytnicenadrokytnou.cz>
- <http://extrastory.cz>
- <https://www.farnost-telc.cz>
- <http://muzeum-beroun.cz>
- <https://www.vfu.cz>
- <http://www.cervenarecice.info>

Poznámkový aparát

ČOS – Česká (Československá) obec sokolská

ČSL – Československá strana lidová

ČSTS – Československý tělovýchovný svaz

ČSTV – Československý svaz tělesné výchovy a sportu

ČSR – Československá republika

DTJ – Dělnická tělocvičná jednota

FICEP – Fédération internationale catholique d'éducation physique et sportive

(Mezinárodní katolická federace tělesné a sportovní výchovy)

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KNV – Krajský národní výbor

MěNV Jihlava – Městský národní výbor Jihlava

MNV – Místní národní výbor

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ONV – Okresní národní výbor

ORA – Orelská rekreační akce

OFL – Orelská florbalová liga

SK Slávie – Sportovní klub Slávie

TJ Modeta – Tělovýchovná jednota Modeta

ÚRO – Ústřední rada Orla

ÚV – Ústřední výbor

ZŠ – Základní škola